

Τρέχων τίτλος: Ψυχοκοινωνική προσαρμογή εφήβων από Οικογένειες Διπλής
Σταδιοδρομίας

Ψυχοκοινωνική προσαρμογή εφήβων από Οικογένειες Διπλής Σταδιοδρομίας: Ένα
δείγμα από την Αθήνα.

Παππά Διονυσία (Α.Μ. 201532)

Τμήμα Ψυχολογίας, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Σχολικής Ψυχολογίας

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Σημείωμα της Συγγραφέως

Το δοκίμιο αυτό αποτελεί διπλωματική εργασία που συντάχθηκε για το Τμήμα
Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και υποβλήθηκε τον Ιούλιο 2017.

Η συγγραφέας βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα
προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στην εργασία τρίτων,
όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες ακαδημαϊκής
δεοντολογίας.

Πρόλογος

Η διπλωματική εργασία αυτή ολοκληρώθηκε με τη συμβολή πολλών σημαντικών ανθρώπων, τους οποίους θέλω να ευχαριστήσω. Πρώτον, ευχαριστώ θερμά την επόπτριά μου, Καθηγήτρια Ψυχολογίας, Αικατερίνα Γκαρή, για τις γνώσεις που μου μετέδωσε και για τη συμπαράστασή της στις δυσκολίες που αντιμετώπιζα σε όλη τη διάρκεια της εργασίας.

Επίσης, ευχαριστώ τα υπόλοιπα μέλη της Τριμελούς Επιτροπής, την Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Ψυχολογίας Βασιλική Κανελλοπούλου και την Επίκουρη Καθηγήτρια Ψυχολογίας Άννα Παγοροπούλου - Αβεντισιάν.

Επιπλέον, ευχαριστίες αρμόζουν στον Καθηγητή στη Μεθοδολογία Επιστημονικής Έρευνας και στη Στατιστική στην Ψυχολογία, Κωνσταντίνο Μυλωνά, για τις εύστοχες επισημάνσεις στην αρχή της εργασίας, οι οποίες βοήθησαν στην βαθύτερη κατανόηση του θέματος.

Η στατιστική επεξεργασία των δεδομένων έγινε ευκολότερη με τη σημαντική συμβολή του Αναπληρωτή Καθηγητή Ψυχολογίας Βασίλη Παυλόπουλου, ο οποίος ήταν πάντα διαθέσιμος για τις απορίες μου. Τον ευχαριστώ πολύ.

Ευχαριστώ θερμά τους διευθυντές, καθηγητές, γονείς και μαθητές των σχολείων για την εμπιστοσύνη που μου έδειξαν και την άπογη συνεργασία τους στη συλλογή του δείγματος. Επιπλέον, ευχαριστώ την εκπαιδευτικό Σταυρούλα Ντέλιου για τις φιλολογικές διορθώσεις στην εργασία.

Τέλος, ιδιαίτερες ευχαριστίες αρμόζουν στην οικογένειά μου για την υποστήριξη που μου προσφέρει σε όλες τις προσπάθειές μου, καθώς και στους φίλους για την αγάπη, την κατανόηση και τη συμπαράστασή τους με φανερούς και αφανείς τρόπους.

Περίληψη

Στην παρούσα μελέτη εξετάζεται η ψυχοκοινωνική προσαρμογή εφήβων, των οποίων και οι δύο γονείς σταδιοδρομούν. Συγκεκριμένα συγκρίθηκαν έφηβοι από οικογένειες Διπλής Σταδιοδρομίας (ΔΣ) με εφήβους από οικογένειες Διπλού Εισοδήματος (ΔΕ), Μονού Εισοδήματος (ΜΕ) και εφήβους των οποίων ο ένας γονιός σταδιοδρομεί και ο άλλος εργάζεται (ΣΕ) ως προς τις δυνατότητες και τις δυσκολίες που εμφανίζουν, τον τύπο δεσμού που αναπτύσσουν, τη συναισθηματική εγγύτητα με μέλη της πυρηνικής οικογένειας, αλλά και τον παππού και τη γιαγιά και τέλος, ως προς τον ελεύθερο χρόνο που περνούν οι έφηβοι με τους γονείς τους τις καθημερινές και τα Σαββατοκύριακα. Το δείγμα αποτέλεσαν 207 μαθητές Α' Γυμνασίου και Α' Λυκείου από τέσσερα σχολεία της Αθήνας. Στους συμμετέχοντες χορηγήθηκαν οι κλίμακες: Ερωτηματολόγιο Δυνατοτήτων και Δυσκολιών (Goodman, 1997), η κλίμακα διερεύνησης του τύπου Δεσμού- προσκόλλησης (Bartholomew & Horowitz, 1991), το ερωτηματολόγιο με τους ομόκεντρους κύκλους (Georgas et al., 2001) που βασίζεται στην κλίμακα Κοινωνικής Απόστασης (Bogardus, 1933) και αυτοσχέδιες ερωτήσεις για τον ελεύθερο- δημιουργικό χρόνο με τους γονείς τις καθημερινές και τα Σαββατοκύριακα. Οι έφηβοι από οικογένειες ΔΣ δεν διαφέρουν από τους εφήβους των ομάδων σύγκρισης σε καμία από τις εξαρτημένες μεταβλητές. Τα ευρήματα είναι ανάλογα με αυτά της Δαβίδ- Σπανοπούλου (2016).

Λέξεις Κλειδιά: Οικογένεια Διπλής Σταδιοδρομίας, Ερωτηματολόγιο Δυνατοτήτων και Δυσκολιών (ΕΔΔ), δεσμός, συναισθηματική εγγύτητα, ελεύθερος-δημιουργικός χρόνος με τους γονείς.

Abstract

This study investigates psychosocial adjustment of the adolescents whose parents are both career-oriented. Specifically, the adolescents from Dual – Career families (DC) were compared with the adolescents from Dual – Earner families (DE), the adolescents from Single- Earner Families (SE) as well as the adolescents where one parent is career-oriented and the other is occupation-oriented (CE). We measured their strengths and difficulties, the type of attachment and the emotional proximity with members of a nuclear family including the grandparents. Finally, we looked at how much leisure time the adolescents spend with their father, their mother and both parents during weekdays and weekends. The sample consisted of 207 adolescent first-year junior and senior high school students from four different schools located in Athens, Greece. Participants were given the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) (Goodman, 1997), the Attachment Scale (Bartholomew & Horowitz, 1991), and the Concentric Cycles Questionnaire (Georgas et al., 2001) which is based on the Social Distance Scale (Bogardus, 1933). Furthermore, the students were to answer improvised questions about the amount of leisure time they spend with their parents on weekdays and weekends. In conclusion, findings which are common with those of David – Spanopoulou (2016), show that the adolescents from Dual – Career families do not differ from the adolescents of the groups of comparison at any dependent variable.

Key words: Dual – Career Family, the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ), attachment, emotional proximity, leisure time spent with parents.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	8
Η Σύγχρονη Ελληνική Οικογένεια	8
Εργασία και Οικογενειακή Ζωή	12
Αντιπαράθεση Εργασίας- Οικογένειας (Work- Family Conflict)	14
Φύλο και Εργασία στη Ζωή της Οικογένειας	17
Οικογένεια Διπλής Σταδιοδρομίας (ΔΣ): Ορισμός	21
Σταδιοδρομία και Εργασία: Διαφορές	22
Χαρακτηριστικά της Οικογένειας ΔΣ	23
Κατηγοριοποιήσεις της Οικογένειας Διπλής Σταδιοδρομίας	26
Θεωρητικές Προσεγγίσεις για την Οικογένεια Διπλής Σταδιοδρομίας	31
Οικογένεια Διπλού Εισοδήματος	32
Ωρες Εργασίας των Γονέων	33
Ψυχοκοινωνικές Δυνατότητες και Δυσκολίες Εφήβων στην Οικογένεια	35
Δυνατότητες - Δυσκολίες ως προς το Φύλο των Παιδιών και Οικογένεια	37
Συναισθηματική Εγγύτητα Εφήβων με Οικογενειακά και Συγγενικά Πρόσωπα..	40
Η Θεωρία του Δεσμού-Προσκόλλησης (Attachment)	43
Δεσμός - Προσκόλληση στην Εφηβεία	45
Χρόνος των Γονέων με τα Παιδιά τους	48

Η Παρούσα Μελέτη	55
Ερευνητικά Ερωτήματα	57
Μέθοδος	60
Συμμετέχοντες	60
Μέσα Συλλογής Δεδομένων	60
Διαδικασία της Έρευνας	65
Αποτελέσματα	67
Δείκτες Κεντρικής Τάσης και Διασποράς	67
Δείκτες Συνάφειας	67
Κριτήρια Διαφοροποίησης των Δομών Οικογένειας	73
Ομαδοποίηση Συγγενικών Προσώπων ως προς τη Συναισθηματική Εγγύτητα ..	74
Παραμετρικές και μη Παραμετρικές Συγκρίσεις	75
Διπαραγοντικές Συγκρίσεις Διασποράς ως προς το Φύλο, την Ηλικία και τη Δομή Οικογένειας	79
Συγκρίσεις στην Ομάδα Εφήβων από Οικογένειες ΔΣ ως προς το Φύλο και την Ηλικία	79
Συγκρίσεις ως προς το Φύλο στο Σύνολο του Δείγματος	83
Συγκρίσεις ως προς την Ηλικία στο Σύνολο του Δείγματος	85
Συζήτηση	90
Διαφορές ως προς το Φύλο και την Ηλικία σε όλο το Δείγμα	97
Περιορισμοί της Έρευνας και Προτάσεις	100
Βιβλιογραφία	102

Παράρτημα Ι 123

Παράρτημα ΙΙ 149

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ: ΕΝΑ ΔΕΙΓΜΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Η Σύγχρονη Ελληνική Οικογένεια

Η οικογένεια αποτελεί ανέκαθεν έναν από τους βασικότερους θεσμούς της κοινωνίας. Αυτός εξάλλου είναι και ο λόγος που τα χαρακτηριστικά της και οι δυναμικές διεργασίες που αναπτύσσονται στους κόλπους της έχουν αποτελέσει αντικείμενο έρευνας και μελέτης από τους ερευνητές όλων των εποχών.

Στις μέρες μας με τον όρο «οικογένεια» ή «οικογενειακές πρακτικές» εννοούμε πολλαπλά και διαφορετικά σχήματα σύναψης σχέσεων (Morgan, 2011). Συνήθως στις δυτικές κοινωνίες λέγοντας οικογένεια εννοούμε την πυρηνική οικογένεια. Ωστόσο, σε πολλούς λαούς στον υπόλοιπο κόσμο η οικογένεια συμπεριλαμβάνει και τη συγγένεια, δηλαδή συγγενικά πρόσωπα όπως ο παππούς, η γιαγιά, οι θείοι, τα ξαδέρφια και άλλα οικεία πρόσωπα (Georgas, Berry, Van de Vijver, Kagitçibasi & Roortinga, 2006). Πρόκειται για μία θεσμοθετημένη κοινωνική και ψυχολογική ομάδα, με βασικό σκοπό την κοινωνικοποίηση των μελών της, που για τα παιδιά πραγματοποιείται κυρίως από τους γονείς αλλά και το συγγενικό περιβάλλον, με κυριότερες φιγούρες αυτές του παππού και της γιαγιάς (Γεώργας, 1999).

Η οικογένεια ανέκαθεν κατείχε σημαντική θέση στην ζωή των ανθρώπων. Βασικός σκοπός της είναι να ικανοποιεί τις φυσικές και ψυχολογικές ανάγκες των μελών της. Η παροχή τροφής και στέγης, η κάλυψη άλλων υλικών αναγκών, η προστασία από εξωτερικούς κινδύνους αποτελούν μέρος των ευρύτερων λειτουργιών της.

Ο σύνδεσμος των μελών μεταξύ τους, η κάλυψη των συναισθηματικών τους αναγκών, η ευκαιρία να αναπτύξουν την προσωπική τους ταυτότητα, διατηρώντας παράλληλα μέρος και της οικογενειακής, η υποστήριξη της δημιουργικότητας και των πρωτοβουλιών του κάθε μέλους εντάσσονται στη ψυχολογική λειτουργία της οικογένειας. Επιπλέον, μέσα στην οικογένεια τα παιδιά διδάσκονται τις αξίες της κοινωνίας, τους ανδρικούς και γυναικείους ρόλους και προετοιμάζονται να αποδεχτούν κοινωνικές ευθύνες (Μουσούρου, 2004).

Οι ρόλοι των μελών της, και ιδιαίτερα των συζύγων, τροποποιούνται με το πέρασμα των χρόνων, ανάλογα με τις εξελίξεις της κοινωνίας, στην οποία ανήκουν. Επιπρόσθετα, η οικογένεια έχει δομή και επιτελεί πολλαπλές και σύνθετες λειτουργίες. Η δομή συνίσταται σε ένα σταθερό πλέγμα θέσεων και ρόλων. Η θέση αποτελεί ένα σημείο, όπου συγκλίνουν ορισμένα δικαιώματα και υποχρεώσεις, τα οποία συνθέτουν την αναμενόμενη συμπεριφορά, δηλαδή το ρόλο του καθενός μέσα στην οικογένεια. Η αναφορά, επομένως, στην δομή παραπέμπει στην έννοια της ανάληψης ρόλων και της ιεραρχίας μέσα σε αυτήν και στην έννοια της αναμενόμενης συμπεριφοράς από τον κάτοχο μιας θέσης προς τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας. Από την άλλη, οι ρόλοι αυτοί είναι κοινωνικά προσδιορισμένοι και δοτοί για τον καθένα που υπάγεται σε αυτήν.

Επιπρόσθετα, η οικογένεια είναι ένας κοινωνικός θεσμός, ο οποίος συμβάλλει στην αποδοχή και κατανόηση των ατόμων μεταξύ τους, στη λειτουργικότητα και τη διατήρηση της κοινωνίας. Η οικογένεια χρειάζεται να οδηγεί τα άτομα σε συνανέλιξη μέσα από την ομαλή συμβίωση και συνύπαρξή τους. Αποτελεί ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο σύστημα, όπου οι σχέσεις των μελών επαναπροσδιορίζονται, με αποτέλεσμα να επέρχονται διάφορες αλλαγές στο οικογενειακό σύστημα. Οι αλλαγές στην οικογένεια επηρεάζουν κάθε μέλος της ξεχωριστά, ενώ η αλλαγή σε ένα μέλος

επηρεάζει και προκαλεί αλλαγές σε ολόκληρο το οικογενειακό περιβάλλον και σύστημα (Γκαρή, 1996. Τσουραμάνης, 2003).

Ιστορική εξέλιξη της οικογένειας. Πριν την βιομηχανική επανάσταση βασικός πόρος της ανθρώπινης ζωής ήταν η γη και η καλλιέργειά της. Η οικογένεια, ως βασική μονάδα παραγωγής, εξασφάλιζε την επιβίωσή της χάρη στις σχέσεις απόλυτης αλληλεξάρτησης, δηλαδή την απόλυτη συνεργασία όλων των μελών, αφού όλοι έπρεπε να συμμετέχουν στις αγροτικές εργασίες. Με την εμφάνιση της βιομηχανικής επανάστασης άλλαξε εξ ολοκλήρου η προηγούμενη κατάσταση. Έτσι, στις νέες συνθήκες ζωής που επήλθαν, η παραγωγική μορφή της οικογένειας τροποποιήθηκε. Από ανεξάρτητη μονάδα παραγωγής διαφοροποιήθηκε, αλλά διατηρήθηκε, λόγω της σημαντικότητάς της μέσα στην κοινωνία. Η μελλοντική οικογένεια, αποσυνδέεται από την αποκλειστικά οικονομική και βιολογική επιβίωση των μελών της, ενώ βασικό της πλέον σκοπό αποτελεί η ψυχοκοινωνική ανάπτυξη. Η επικοινωνία και η συναισθηματική εγγύτητα γίνονται επιτακτική ανάγκη για τα μέλη της, ενώ η παροχή υλικών αγαθών από μόνη της δεν θεωρείται αρκετή. Ο ρόλος πλέον της οικογένειας αποσκοπεί στη βοήθεια των μελών της να πετύχουν τους στόχους τους και να αντεπεξέλθουν στις απαιτήσεις της σύγχρονης ζωής (Georgas et al., 2006).

Καθιερώνεται στο εξής ο οικογενειακός μισθός από την εργασία του άνδρα, ενώ η γυναίκα αναλαμβάνει να φροντίζει το σπίτι και να μεγαλώνει τα παιδιά. Ο ρόλος της αυτός αναγνωρίζεται και ενισχύεται. Αυτή η μορφή οικογένειας συνιστά την αγροτική- εκτεταμένη οικογένεια που αποτελούνταν από τους γονείς, τα παιδιά, τους παππούδες, τις γιαγιάδες και τους κοντινούς συγγενείς. Βασικό χαρακτηριστικό της ήταν η αυστηρή ιεράρχηση των ρόλων των μελών της. Ο άνδρας- πατέρας εργαζόταν εκτός σπιτιού, συχνά σε αγροτικές εργασίες, και η μητέρα είχε τη φροντίδα του νοικοκυριού και των παιδιών. Πολύ σημαντικά γνωρίσματα ήταν η συνεργασία και

αλληλοϋποστήριξη των μελών μεταξύ τους καθώς και η συνοχή της οικογένειας (Γεώργας, Γκαρή & Μυλωνάς, 2004).

Παράλληλα με τη βιομηχανική επανάσταση αναπτύσσεται το φεμινιστικό κίνημα. Μια βασική εξέλιξη της βιομηχανικής επανάστασης και του φεμινιστικού κινήματος είναι η πυρηνική οικογένεια, η οποία αποτελείται από τους γονείς και τα παιδιά. Επιπλέον, η γυναίκα εξέρχεται από το σπίτι και περνά στον παραγωγικό χώρο. Έτσι, παύει να έχει ως μοναδική φροντίδα το σπίτι και τα παιδιά και αναπτύσσεται το ενδιαφέρον της για έμμισθη εργασία. Είναι αξιοσημείωτο πως παγκοσμίως η γυναίκα φαίνεται να έχει περισσότερο ενεργό ρόλο στη σύγχρονη οικογένεια, σε σχέση με τον άνδρα. Αυτό, από την άλλη, έχει ως πρόσθετο αποτέλεσμα την κατάρριψη του παραδοσιακού ρόλου του πατέρα και την ενεργό συμμετοχή του ίδιου στην ανατροφή των παιδιών (Georgas et al., 2006).

Παρά το πέρασμα στην πυρηνική οικογένεια, που αποτελείται από τους γονείς και τα παιδιά, φαίνεται πως διατηρούνται ακόμη πολλές από τις παραδοσιακές αξίες που επικρατούσαν και στην εκτεταμένη οικογένεια. Κάποιες από αυτές είναι η αλληλοϋποστήριξη και ο σεβασμός των μελών της, η αποδοχή της οικογένειας ως βασικού θεσμού της κοινωνίας, η αναγνώριση των υποχρεώσεων των γονέων προς τα παιδιά, αλλά και των παιδιών προς τους ηλικιωμένους γονείς τους και προς τους συγγενείς. Φαίνεται πως ορισμένες ψυχολογικές ανάγκες του ανθρώπου, οι οποίες καλύπτονται μέσα στην οικογένεια, αντιστέκονται σε κοινωνικές αλλαγές ενώ οι συναισθηματικοί δεσμοί στην οικογένεια είναι ισχυροί και έχουν παγκόσμια ισχύ (Georgas et al., 2006. Γεώργας, Berry, Van De Vijver, Kagitcibasi & Poortinga, 2009). Ωστόσο, τις τελευταίες δεκαετίες απορρίπτονται αξίες που υποβαθμίζουν και περιορίζουν το ρόλο της γυναίκας και αξίες που αναφέρονται στον αυταρχικό ρόλο

του πατέρα. Συνολικά, παρά τις σημαντικές αλλαγές στη δομή και τη μορφή της οικογένειας, φαίνεται να διατηρείται η συνοχή της (Γεώργας και συν., 2004).

Εργασία και Οικογενειακή Ζωή

Η εργασία ήταν ανέκαθεν βασική παράμετρος της ζωής των ανθρώπων, ανάλογη με την οικογένεια. Ωστόσο, το επιστημονικό ενδιαφέρον για τη μελέτη των αλληλεπιδράσεων εργασίας- οικογένειας αναπτύχθηκε τα τελευταία 50 χρόνια (Michel, Kotrba, Mitchelson, Clark & Baltes, 2011. Shockley, Douek, Smith, Peter, Dumani & French, 2017). Συγκεκριμένα, τα τελευταία 30 χρόνια παρατηρείται διεθνώς μια αύξηση της κατανόησης της συσχέτισης εργασίας-οικογένειας, ενώ αρκετοί οργανισμοί λαμβάνουν μέτρα για την στήριξη των υπαλλήλων τους στην προσπάθεια να συνδυάσουν οικογενειακή και επαγγελματική ζωή.

Υπάρχουν παράγοντες που μάλλον έχουν επιδράσει μεταβάλλοντας τη σύζευξη οικογένειας και εργασίας στις μέρες μας. Αρχικά, η τεχνολογία με την αυξημένη χρήση του Ηλεκτρονικού Υπολογιστή αλλά και του κινητού τηλεφώνου επιβάλλει κατά κάποιο τρόπο τη συνεχή επαφή των ανθρώπων με την εργασία με αποτέλεσμα, όπως φαίνεται, να τίθενται συχνά οι ανάγκες της εργασίας εις βάρος της οικογενειακής ζωής (Μουσούρου, 2004).

Επιπρόσθετα, η τεχνολογία φαίνεται πως υποσκάπτει σε κάποιο βαθμό την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων οι οποίες είναι απαραίτητες για τη διαμόρφωση υγιών διαπροσωπικών σχέσεων στο ζευγάρι μεταξύ τους, αλλά και στη σχέση τους με τα παιδιά τους. Η πολύωρη χρήση του υπολογιστή στις μέρες μας, η οποία συναντάται συχνά στους εφήβους αλλά και στους ενήλικες, εθίζει το άτομο σε

μοναχικές ενασχολήσεις μέσα στον εικονικό κόσμο του διαδικτύου, μειώνοντας τις δεξιότητες αλλά και τις ευκαιρίες προσωπικών επαφών των μελών της οικογένειας μεταξύ τους αλλά και με τον κοινωνικό τους περίγυρο (Αγγελόπουλος & Σιώμος, 2008. Allison, von Wahlde, Shockley & Gabbard, 2006. Kormas, Critselis, Janikian, Kafetzis & Tsitsika, 2011. Μουσούρου, 2004. Young, 2009).

Επιπλέον, στην πατρίδα μας η παρατεταμένη κρίση που βιώνουμε τα τελευταία χρόνια έχει προκαλέσει σημαντική αύξηση στα ποσοστά ανεργίας. Συχνά οι νέοι πραγματοποιούν πολυετείς σπουδές και εκπαιδεύσεις προκειμένου να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, οι προσωπικές επιδιώξεις για οικογενειακή ζωή, η απόκτηση παιδιών και η ενασχόληση με προσωπικά ενδιαφέροντα να έρχονται αναγκαστικά, αρκετά συχνά, σε δεύτερη μοίρα. Εμφανίζεται έτσι η ανάγκη επαναπροσδιορισμού της προσωπικής ζωής που περιλαμβάνει, τόσο για τη γυναίκα όσο και για τον άνδρα, τον αποτελεσματικό συνδυασμό οικογένειας, εργασίας και ποικίλων άλλων υποχρεώσεων και ενδιαφερόντων.

Πολύ πρόσφατα η έρευνα για τη σύζευξη εργασίας- οικογένειας αξιοποιεί και δείγματα από διαφορετικές χώρες, στην προσπάθεια να μελετηθεί η διαπολιτισμική διάσταση της σύζευξης αυτής (Casper, Allen & Poelmans, 2014). Οι συχνότεροι παράγοντες που διαφοροποιούν διαπολιτισμικά τις εργασιακές αξίες είναι η συλλογικότητα ή αντίθετα ο ατομικισμός, η ισότητα των φύλων, η αξία που αποδίδουν οι κοινωνίες στην αλληλοβοήθεια και ο βαθμός στον οποίο αποδέχονται και αναγνωρίζουν πως η δύναμη είναι άνισα κατανεμημένη. Επιπλέον, σημαντικό παράγοντα αποτελεί η αποφυγή της αβεβαιότητας, δηλαδή το κατά πόσο οι κοινωνίες βασίζονται σε κανόνες, πολιτικές και κοινωνικές νόρμες με σκοπό να μειώσουν την

επίδραση απροσδόκητων γεγονότων. Τέλος, ιδιαίτερη σημασία έχουν οι εθνικές πολιτικές αναφορικά με τα εργασιακά θέματα (Shockley, Douek, Smith, Peter, Dumani & French, 2017).

Αντιπαράθεση Εργασίας- Οικογένειας (Work- Family Conflict)

Τις τελευταίες δεκαετίες έχουν διεξαχθεί πολλές έρευνες οι οποίες μελετούν τις σχέσεις και αλληλεπιδράσεις οι οποίες αναπτύσσονται στη σύζευξη εργασίας-οικογένειας για τα σύγχρονα ζευγάρια (Bianchi & Milkie, 2010). Έτσι, έχει οριστεί αυτό που αποκαλούμε ταυτόχρονη υποχρέωση (ή διαμάχη) εργασίας -οικογένειας (Work-Family Conflict). Με τον όρο αυτό εννοούμε μια μορφή αντιπαράθεσης η οποία αναπτύσσεται ανάμεσα στους ρόλους των ανθρώπων μέσα στην εργασία και ταυτόχρονα στην οικογένεια, ενώ συχνά οι ρόλοι αυτοί θεωρούνται ασύμβατοι. Κατά συνέπεια, θεωρείται πως ο χρόνος, ο κόπος και οι ιδιαίτερες συμπεριφορές που απαιτούνται για την ανταπόκριση στον ένα ρόλο δυσχεραίνουν την ανταπόκριση του ατόμου στον άλλο ρόλο (Greenhaus & Beutell, 1985. Michel et al., 2011). Η αντιπαράθεση εργασίας -οικογένειας φαίνεται να έχει αρνητική συσχέτιση με την ικανοποίηση από τη δουλειά και την οικογένεια (Bhowon, 2013).

Ένας από τους παράγοντες που επιδρούν σε αυτή την σύγκρουση είναι ο χρόνος. Πιο συγκεκριμένα, ο χρόνος που απαιτεί ο ένας ρόλος συχνά δυσκολεύει την επίτευξη των απαιτήσεων του άλλου ρόλου. Επίσης, το στρες φαίνεται να επιδρά στη σύζευξη εργασίας- οικογένειας, αφού το άγχος και η ένταση που συνεπάγεται ο ένας ρόλος ίσως παρακωλύει την πρόοδο του ατόμου στον άλλο ρόλο. Επιπρόσθετα, οι συμπεριφορές που αναπτύσσονται στον ένα ρόλο πιθανόν να υιοθετούνται και να αποτελούν εμπόδιο στην πρόοδο του άτομο στον άλλο ρόλο (Anafarta, 2011. Michel

et al., 2011). Όμως και το αντίθετο φαίνεται να ισχύει. Η επιτυχία σε ένα ρόλο προστατεύει από την αποτυχία στον άλλο ρόλο μέσω της ικανοποίησης την οποία προσφέρει στο άτομο (Barnett & Hyde, 2001).

Επιπρόσθετοι παράγοντες που διαμορφώνουν τη διαμάχη εργασίας –οικογένειας αποτελούν για τις γυναίκες η χρήση της τεχνολογίας και η πολύωρη απασχόληση αφού αυτά φαίνεται πως αυξάνουν την ένταση ανάμεσα στην εργασία και την οικογενειακή ζωή. Γυναίκες που ταξιδεύουν πολύ στα πλαίσια της δουλειάς τους και άνδρες που χρειάζεται να χρησιμοποιούν εκτεταμένα την τεχνολογία προκειμένου να συνδέουν την εργασία με την οικογένεια ίσως έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να εγκαταλείψουν την παρούσα εργασία τους. Έλλειψη ευελιξίας στον τόπο και τον χρόνο της εργασίας και επαγγέλματα που απαιτούν υπερβολική αφιέρωση χρόνου εμφανίζουν θετική συσχέτιση με προστριβές μέσα στην οικογένεια και το ζευγάρι (Williams & Han, 2003) .

Επιπλέον, η αντιπαράθεση οικογένειας – εργασίας είναι πιο έντονη για τους συζύγους όταν τα παιδιά είναι μικρά και χρήζουν της γονεϊκής φροντίδας, ενώ φτάνει στην ελαφρύτερή της μορφή στο στάδιο της «άδειας φωλιάς» όπου πλέον τα παιδιά έχουν φύγει από το σπίτι και το ζευγάρι μένει και πάλι μόνο του (Allen & Finkelstein, 2014. Hill, Erickson, Fellows, Martinengo & Allen, 2014). Επίσης, έρευνες δείχνουν πως η αντιπαράθεση εργασίας-οικογένειας βιώνεται εντονότερα από τις γυναίκες παρά από τους άνδρες (Martinengo, Jacob & Hill, 2010. O’laughlin & Bischoff, 2005).

Από την άλλη, πιθανόν τρίτες μεταβλητές, όπως η ικανοποίηση του ατόμου από τη ζωή, το άγχος ως χαρακτηριστικό της προσωπικότητας, καθώς και άλλα ενδογενή χαρακτηριστικά αυτοδιαχείρισης, να επιδρούν στη σύζευξη εργασίας- οικογένειας και

στο άγχος που συχνά απορρέει από αυτήν (O’laughlin & Bischoff, 2005). Έτσι, η ύπαρξη και αξιοποίηση των απαραίτητων δεξιοτήτων βοηθούν το άτομο να αντεπεξέλθει στις καθημερινές προκλήσεις των δύο αυτών ρόλων (Maggiore, Johnston, Krings, Massoudi & Rossier, 2013. Savickas Porfeli, 2012).

Εξάλλου, φαίνεται πως η ικανοποίηση από την εργασία λειτουργεί συχνά ως χαρακτηριστικό προσωπικότητας του ατόμου και σχετίζεται με την ευρύτερη ενδογενή ικανοποίηση (Welbourne, Eggerth, Hartley, Andrew & Sanchez, 2007). Συνοπτικά, όταν τα άτομα χρησιμοποιούν θετικούς τρόπους αντιμετώπισης των αναγκών που προκύπτουν στην σύζευξη εργασίας –οικογένειας αισθάνονται μεγαλύτερη ικανοποίηση από την οικογενειακή τους ζωή (Perrone, Ægisdóttir, Webb & Blalock, 2006).

Ακόμη, η έρευνα έχει ασχοληθεί με το αν η εργασία βιώνεται ως εμπόδιο για την οικογένεια ή η οικογένεια προσλαμβάνεται από τους συντρόφους ως εμπόδιο για την εργασία, καθώς υπάρχει διαφορά ανάμεσα στις δύο μορφές αντιπαράθεσης. Από την άλλη, η ικανοποίηση στο γάμο δεν εξαρτάται μόνο από τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας του ατόμου ή τη σχέση των συντρόφων, αλλά και από άλλους κοινωνικούς ρόλους τους οποίους αναλαμβάνει το άτομο. Για παράδειγμα τα χαρακτηριστικά του επαγγέλματος και η κοινωνική υποστήριξη την οποία λαμβάνει το άτομο από το επαγγελματικό πλαίσιο, σε συνδυασμό και με τις ώρες εργασίας και την πίεση στη δουλειά, επιδρούν στην ικανοποίηση του ατόμου μέσα στο γάμο (Pedersen & Minnotte, 2012). Τα ευρήματα αυτά επιβεβαιώνουν τη συστημική -οικολογική οπτική σύμφωνα με την οποία τα χαρακτηριστικά και οι αλλαγές που συμβαίνουν σε ένα πλαίσιο επηρεάζουν την προσαρμογή του ατόμου σε άλλα πλαίσια της ζωής του (Γκαρή, 1996).

Ωστόσο, ο χρόνος που περνούν οι σύζυγοι κάνοντας πράγματα μαζί, φαίνεται να βοηθάει το ζευγάρι στη διαχείριση των δυσκολιών, στην αίσθηση ευεξίας και τη μείωση του άγχους, παρά τις πολλαπλές απαιτήσεις της εργασίας αλλά και της οικογένειας. Ο χρόνος αυτός είναι λιγότερος στα ζευγάρια όπου και οι δύο σύζυγοι εργάζονται, συγκριτικά με αυτά όπου ο ένας μόνο εργάζεται ή η γυναίκα, συνήθως, απασχολείται μερικώς. Επίσης, περισσότερο χρόνο επενδύουν μαζί τα ζευγάρια που δεν έχουν παιδιά σε σύγκριση με αυτά που έχουν (Flood & Genadek, 2016). Συνήθως, οι γυναίκες αναφέρουν πως περνούν λιγότερο χρόνο με τους συντρόφους τους από ό, τι αναφέρουν οι άνδρες, το οποίο πιθανόν εξηγείται από την μεγαλύτερη συναισθηματική ανάγκη των γυναικών να είναι με τους συντρόφους τους, αλλά και τη μεγαλύτερη ένταση που βιώνουν αναφορικά με το χρόνο (Freedman, Stafford, Schwarz, Conrad & Cornman, 2012. Mansour & McKinnish, 2014).

Φύλο και Εργασία στη Ζωή της Οικογένειας

Όπως προαναφέρθηκε, τις τελευταίες δεκαετίες εμφανίζεται μια εντυπωσιακή αύξηση της συμμετοχής γυναικών στη μισθωτή εργασία. Η εξέλιξη αυτή δεν είναι, ωστόσο, πάντα προσωπική επιλογή της γυναίκας, αλλά συχνά αφορά οικογενειακή στρατηγική επιβίωσης. Από την άλλη, η φροντίδα του σπιτιού και της ανατροφής των παιδιών σε σημαντικό βαθμό θεωρείται μέχρι σήμερα γυναικεία υπόθεση (Στρατηγάκη, 2004).

Επιπρόσθετα, στην εποχή μας μεγαλύτερο ποσοστό γυναικών αποφοιτούν από πανεπιστημιακές σχολές από ό, τι άνδρες και μάλιστα, γρηγορότερα και με καλύτερη βαθμολογία από αυτή των ανδρών συμφοιτητών τους. Παρ' όλα αυτά, ακόμη και σήμερα, οι άνδρες καταλαμβάνουν υψηλότερες ακαδημαϊκές και διοικητικές θέσεις,

παίρνουν υψηλότερους μισθούς για την ίδια εργασία, ενώ οι γυναίκες συχνά απασχολούνται στην εκπαίδευση, ως υπάλληλοι, στην ατομική φροντίδα ή σε δουλειές γραφείου (Δαβίδ- Σπανοπούλου, 2016. Hartman, 2012. Huang & Sverke, 2007. Rusconi & Solga, 2008).

Παρά την ευρεία παρουσία γυναικών στον επαγγελματικό στίβο και παρά την αυξανόμενη αποδοχή των αρχών της ισότητας, τα ζευγάρια στα οποία και οι δύο σύντροφοι εργάζονται, μάλλον χρειάζεται ακόμη να διαπραγματεύονται το διαχωρισμό των ρόλων σε σχέση με το φύλο, ώστε να επιτύχουν σύζευξη οικογένειας και εργασίας. Φαίνεται πως στις μέρες μας δεν γίνονται αποδεκτές οι κοινωνικές κατασκευές για τους ρόλους των φύλων στις οικογενειακές υποχρεώσεις μέσα στο γάμο χωρίς να τεθούν υπό διαπραγμάτευση από τους συντρόφους (Livingston, 2014).

Ενώ η σύζευξη οικογένειας-εργασίας και οι πολλαπλές υποχρεώσεις που αυτά συνεπάγονται είναι μια πρόκληση που έχουν να αντιμετωπίσουν άνδρες και γυναίκες, είναι μάλλον πιο σύνθετη και δύσκολη διαδικασία για τις γυναίκες παρά για τους άνδρες (Allen & Finkelstein, 2014. Offer & Schneider, 2011). Παρά τις σημαντικές αλλαγές οι οποίες έχουν επέλθει αναφορικά με τους οικογενειακούς ρόλους των συζύγων, παρατηρούμε ακόμη σημαντικές ανισότητες των δύο φύλων εις βάρος της γυναίκας στους τομείς της εργασίας, στους ρόλους μέσα στην οικογένεια, στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή (Στρατηγάκη, 2008). Ωστόσο, σε κοινωνίες ανώτερου κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου οι άνδρες συνεισφέρουν περισσότερο στις απαιτήσεις του σπιτιού σε σύγκριση με τις κοινωνίες χαμηλότερου επιπέδου. Και πάλι, όμως, η συνεισφορά τους στις δουλειές του σπιτιού είναι μικρότερη από αυτή των γυναικών (Georgas et al., 2006).

Αλλά και η ποιότητα ζωής ίσως σχετίζεται με το φύλο καθώς οι εργαζόμενες γυναίκες αναφέρουν συχνότερα, από ό, τι οι άνδρες, άγχος και υπερκόπωση. Άλλωστε, συχνά οι σύντροφοι στην προσπάθειά τους να συνδυάσουν εργασία και οικογένεια άλλοτε γίνονται σύμμαχοι και άλλοτε εχθροί (Huffman & Frevert, 2013). Επίσης, έρευνες φανερώνουν πως μητέρες με υψηλά προσόντα εκτιμώνται λιγότερο από τους εργοδότες συγκριτικά με γυναίκες που έχουν ανάλογα προσόντα, αλλά δεν έχουν παιδιά (Benard & Correll, 2010. Heilman & Okimoto, 2008). Πρόκειται για αυτό που αποκαλείται «τιμωρία της μητρότητας σε σχέση με το μισθό» (Budig & Hodges, 2010. Correll, Benard & Paik, 2007).

Σε αντίθεση με τις έγγαμες γυναίκες, οι έγγαμοι άνδρες εκτιμώνται περισσότερο από τους εργοδότες τους και παίρνουν υψηλότερους μισθούς από τους άγαμους συναδέλφους τους. Αυτό ίσως ερμηνεύεται από το γεγονός πως οι έγγαμοι άνδρες θεωρούνται ελεύθεροι από υποχρεώσεις νοικοκυριού και πιστεύεται πως θα είναι περισσότερο αφιερωμένοι στην εργασία τους και διατιθέμενοι να εργαστούν σκληρά, ώστε να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις του γάμου και της οικογένειας (Pollmann-Schult, 2010).

Επιπρόσθετα, η πατρότητα επιφέρει πολλαπλά κέρδη στον εργαζόμενο πατέρα, κυρίως αυτόν που ασκεί επιστημονικό ή διοικητικό επάγγελμα, το οποίο έχει ονομαστεί ως «μπόνους της πατρότητας». Έρευνες έχουν δείξει πως οι εργοδότες θεωρούν την πατρότητα ως ένα θετικό χαρακτηριστικό σε σχέση με την εξέλιξη και την πιστότητα του άνδρα στην εταιρεία. Επιπλέον, οι πατέρες είναι πιθανότερο να προσληφθούν για μια θέση εργασίας από ό, τι οι άνδρες χωρίς παιδιά. Συνεπώς, η ιδιότητα της πατρότητας θεωρείται συνήθως προσόν για την αγορά εργασίας, αφού

πιθανόν συνδέεται με έναν υγιέστερο τρόπο ζωής που διευκολύνει την παραγωγή (Pollmann-Schult, 2010).

Επιπλέον, παράλληλα με την εμπλοκή της γυναίκας στον εργασιακό στίβο, τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται η ενεργός εμπλοκή του άνδρα στις οικογενειακές υποχρεώσεις, ως καρπός των προσδοκιών των ατόμων από τη σύζευξη εργασίας – οικογένειας. Οι προσδοκίες διαφέρουν από αυτές που επικρατούσαν για τα δύο φύλα πριν μερικές δεκαετίες. Έτσι, στις μέρες μας οι γυναίκες φαίνεται να αναζητούν την επαγγελματική καταξίωση και οι άνδρες ενδιαφέρονται να εμπλέκονται ενεργά στις οικογενειακές υποχρεώσεις. Τα σύγχρονα ζευγάρια που έχουν μεγαλώσει με δεδομένο πως και τα δύο φύλα σε ένα γάμο επιδιώκουν επαγγελματική καταξίωση, ίσως βιώνουν λιγότερη αντιπαράθεση ανάμεσα στην εργασία και την οικογένεια από ό,τι τα παλαιότερα ζευγάρια, τα οποία γαλουχήθηκαν με πιο παραδοσιακές αντιλήψεις για τους ρόλους των φύλων μέσα στην οικογένεια (Silberstein, 2014).

Επίσης, ενδιαφέρον προκαλεί το ερευνητικό εύρημα, σύμφωνα με το οποίο στις μέρες μας αρκετά συχνά οι πατέρες εμπλέκονται ενεργά στην ανατροφή των παιδιών, ασχέτως του αν οι σύζυγοί τους εργάζονται. Εξάλλου, ακόμη και σήμερα οι μητέρες αφιερώνουν χρόνο για τα παιδιά τους, ανεξάρτητα από το ωράριο εργασίας τους (Bianchi, 2011). Ωστόσο, δεν φαίνεται να ισχύει το ίδιο και για τις δουλειές του σπιτιού οι οποίες στην εποχή μας, όπου συχνά οι γυναίκες εργάζονται σκληρά, αποτελούν αρκετές φορές πηγή διαμάχης για το ζευγάρι.

Από την άλλη, η ανατροφή των παιδιών επηρεάζει συχνά δυσμενώς την επαγγελματική πορεία των γυναικών. Έτσι, αρκετά συχνά γυναίκες που γεννούν παιδιά επιλέγουν ή αναγκάζονται να εγκαταλείπουν την εργασία, ή να μειώνουν το ωράριο. Άλλοτε επιλέγουν επαγγέλματα πιο φιλικά προς τις οικογενειακές

υποχρεώσεις, όπως αυτά που σχετίζονται με την εκπαίδευση, ή απορρίπτουν προτεινόμενη προαγωγή (Raley, Bianchi, Wang, 2012).

Οικογένεια Διπλής Σταδιοδρομίας (ΔΣ): Ορισμός

Όπως αναφέραμε και παραπάνω, τα παραδοσιακά οικογενειακά μοντέλα έχουν δώσει τη θέση τους σε σύγχρονες μορφές οικογένειας, όπου φαίνεται να υπάρχει μεγαλύτερη ισοτιμία στους ρόλους των συζύγων (Abele & Volmer, 2011). Οι γυναίκες στις μέρες μας αποκτούν υψηλή εκπαίδευση, συχνά μεγαλύτερη από αυτή των ανδρών. Από την άλλη, οι παραδοσιακές αξίες που ήθελαν τον άνδρα να εργάζεται και τη γυναίκα να μένει σπίτι, για να φροντίζει το νοικοκυριό και να μεγαλώνει τα παιδιά, έχουν πλέον αλλάξει.

Η δομή της οικογένειας ΔΣ επιδρά στην διαμόρφωση σύγχρονων ρόλων του φύλου και στις αξίες που διέπουν τη σύγχρονη οικογένεια (Abele & Volmer, 2011. Apostal & Helland, 1993). Άλλωστε, η επιτυχής διαχείριση της οικογενειακής και της επαγγελματικής ζωής είναι σημαντική παράμετρος για την αίσθηση αυτο-αποτελεσματικότητας και για την ικανοποίηση στα ζευγάρια που σταδιοδρομούν (Gilbert, 2014).

Μια από αυτές τις μορφές της οικογένειας που έχει μελετηθεί τα τελευταία 50 χρόνια είναι η οικογένεια Διπλής Σταδιοδρομίας (ΔΣ). Απαρτίζεται από δύο συζύγους που και οι δύο είναι ψυχολογικά δεσμευμένοι απέναντι στο επάγγελμά τους (Harvey & Buckley, 1998. Mäkelä, Känslä & Suutari, 2011), καθώς το επάγγελμα αποτελεί για αυτούς μια από τις κύριες πηγές ευχαρίστησης (Bird & Schnurman-Crook, 2005). Συνήθως οι σύζυγοι διαθέτουν υψηλή μόρφωση,

εργάζονται πολλές ώρες χωρίς να διακόπτουν την καριέρα για οικογενειακές υποχρεώσεις και προσπαθούν, συχνά με πολύ κόπο, να συνδυάσουν το επάγγελμα με την οικογενειακή ζωή και ευτυχία (Silberstein, 2014). Επίσης, στο συνδυασμό των επαγγελματιών τους με την οικογένειά τους ακολουθούν συχνά μια στρατηγική ισότητας. Η καριέρα, δηλαδή, και των δύο είναι σημαντική και επιδιώκεται να γίνεται αμοιβαία σεβαστή (Berlato, 2015. Gilbert, 2014. Käsälä, Mäkelä & Suutari, 2015).

Οι πρώτοι που μελέτησαν τη μορφή οικογένειας ΔΣ ήταν οι Rapoport R. και Rapoport R.N.(1969) 50 χρόνια πριν. Την όρισαν ως οικογένεια που και οι δύο σύζυγοι επιδιώκουν επαγγελματική καριέρα και συγχρόνως έχουν τουλάχιστον ένα παιδί. Ο Boehnke (2007) ορίζει το ζευγάρι ΔΣ ως αποτελούμενο από δύο συντρόφους οι οποίοι είναι υψηλά προσανατολισμένοι στην καριέρα τους και ταυτόχρονα στη σχέση τους.

Στα ζευγάρια ΔΣ οι σύντροφοι έχουν συνήθως υψηλή μόρφωση, εργάζονται σε απαιτητική θέση πλήρους ωραρίου και ζουν μαζί ως ζευγάρι για τουλάχιστον πέντε χρόνια. Οι Behnke και Meuser (2003) στον ορισμό του ζευγαριού ΔΣ εντάσσουν και τα ζευγάρια που δεν δουλεύουν απαραίτητα πλήρες ωράριο, ενώ σταδιοδρομία επιτυγχάνουν και άτομα χωρίς ακαδημαϊκή μόρφωση, όπως έμποροι ή επιχειρηματίες. Τα κοινά σημεία όλων αυτών των ορισμών είναι πως οι σύζυγοι σε οικογένειες ΔΣ είναι ψυχολογικά δεσμευμένοι στο επάγγελμά τους και σέβονται και στηρίζουν ο ένας την καριέρα του άλλου.

Σταδιοδρομία και Εργασία: Διαφορές

Ο όρος “εργασία” χρησιμοποιείται για να δηλωθεί κάθε είδους απασχόληση η οποία αποφέρει έσοδα. Ο όρος “σταδιοδρομία” υποδηλώνει ύπαρξη επαγγελματιών

που συνήθως προϋποθέτουν υψηλή μόρφωση, υψηλή δέσμευση και ευχαρίστηση από το επάγγελμα, συνήθως υψηλό μισθό και πολλές ώρες εργασίας. Το άτομο που σταδιοδρομεί είναι ψυχολογικά συνδεδεμένο με την επιχείρηση ή τον οργανισμό στον οποίο εργάζεται. Κάποιες φορές χρειάζεται να εκπροσωπεί την επιχείρηση και συνήθως παρακολουθεί συστηματικά τις εξελίξεις του επαγγέλματος (Δαβίδ-Σπανοπούλου, 2016).

Επιπλέον, το άτομο που σταδιοδρομεί αναπτύσσεται επαγγελματικά, συλλέγοντας διαρκώς εμπειρία και γνώσεις τις οποίες εφαρμόζει, ώστε να γίνεται πιο αποδοτικό, ενώ συχνά ανέρχεται στην ιεραρχία. Τα επαγγέλματα σταδιοδρομίας είναι τόσο απαιτητικά που επιβάλλουν διαρκή προσπάθεια του ατόμου ώστε να ανταποκριθεί στις αυξανόμενες και νέες απαιτήσεις τους (Raporort, R. & Raporort, R. N., 1976). Οι γυναίκες που σταδιοδρομούν συνήθως δεν διακόπτουν το επάγγελμα, μένοντας για κάποια χρόνια στο σπίτι, ώστε να αφιερωθούν στη φροντίδα των παιδιών, όπως κάνουν συχνά μητέρες οι οποίες δεν είναι ψυχολογικά δεσμευμένες στο επάγγελμά τους.

Χαρακτηριστικά της Οικογένειας ΔΣ

Αναφορικά με τη συχνότητα εμφάνισης της δομής οικογένειας ΔΣ, σύγχρονες έρευνες εκτιμούν πως το ποσοστό οικογενειών ΔΣ ανέρχεται στο 15- 30% και είναι κοινό σε διαφορετικές χώρες, όπως η Αμερική, η Γερμανία, η Ιταλία. Το ποσοστό αυτό είναι μεγαλύτερο όταν και οι δύο σύζυγοι είναι επιστήμονες (Δαβίδ-Σπανοπούλου, 2016. Rusconi & Solga, 2008). Είναι σημαντικό να επισημανθεί, όπως προαναφέρθηκε, πως αυτή η μορφή οικογένειας είναι καρπός των προσπαθειών

που επιτελούνται τις τελευταίες δεκαετίες, κυρίως από το φεμινιστικό κίνημα, για την ισότητα των φύλων.

Στα παραδοσιακά μοντέλα καριέρας, η καριέρα αφορούσε κυρίως τον σύζυγο, ο οποίος συνήθως ήταν ένας επιτυχημένος επαγγελματίας με υψηλή μόρφωση, ενώ η σύζυγος στήριζε την καριέρα του, είτε με το να μην εργάζεται ή με το να εργάζεται σε μια δουλειά προσανατολισμένη στην καριέρα του άνδρα της. Αντιθέτως, στην οικογένεια ΔΣ ο στόχος των συζύγων είναι να συνδυάσουν την καριέρα και των δύο με την οικογενειακή τους ευτυχία (Abele & Volmer, 2011).

Ιδιαίτερα βοηθητικός παράγοντας στον ομαλό συνδυασμό οικογένειας και επαγγέλματος στις οικογένειες ΔΣ φαίνεται να είναι η αλληλοϋποστήριξη των συζύγων, ώστε και οι δύο να συνδυάσουν τις απαιτήσεις της οικογένειας με αυτές της επαγγελματικής σταδιοδρομίας (Känsälä et al., 2015). Έτσι, για να διαθέτει ισορροπία και αρμονία ένα ζευγάρι ΔΣ είναι σημαντικό να είναι αμοιβαία δεσμευμένοι ο ένας στο επάγγελμα του άλλου και να έχουν αναπτύξει ευελιξία και στρατηγικές αντιμετώπισης του άγχους (Mäkelä & Suutari, 2013).

Επίσης, οι συνηθέστερες προκλήσεις τις οποίες έχουν να διαχειριστούν τα ζευγάρια ΔΣ είναι η αντιπαράθεση εργασίας- οικογένειας, ο καταμερισμός της εργασίας για τις δουλειές του σπιτιού, η φροντίδα και η ανατροφή των παιδιών, τα προβλήματα στο γάμο, η επιδίωξη εξέλιξης της καριέρας, καθώς και η φυσική και ψυχική υγεία. Συνήθως αυτά τα προβλήματα σχετίζονται με τις αλλαγές που έχουν επέλθει σε σχέση με παραδοσιακά στερεότυπα για τους ρόλους των φύλων, κυρίως μέσα στην οικογένεια (Sultana, Tabassum & Abdullah, 2014). Γι' αυτό και είναι κάποιες φορές δύσκολο για τα ζευγάρια ΔΣ να συνδυάσουν εργασία και οικογένεια όταν είναι γονείς. Άλλωστε, τα ποσοστά διαζυγίου φαίνεται να είναι αυξημένα στα

ζευγάρια αυτά (Henry & Parthasarathy, 2010), ενώ τα ζευγάρια ΔΣ κάνουν συνήθως λιγότερα παιδιά από τα ζευγάρια που δεν σταδιοδρομούν (Γκαρή & Μυλωνάς, 2006).

Η βιβλιογραφία επιβεβαιώνει πως ιδιαίτερα σημαντική οπτική στη διπλή σταδιοδρομία αποτελεί η εξισορρόπηση της εργασίας με την προσωπική ζωή, καθώς πιστεύεται πως ποικίλα γνωστικά, συναισθηματικά και ψυχολογικά οφέλη σχετίζονται με αυτό που αποκαλούμε «στυλ ζωής» των ζευγαριών ΔΣ (Harvey, Novicevic & Breland, 2009). Για παράδειγμα, φαίνεται πως, στην ανάγκη να επιτύχουν στους πολλαπλούς τους ρόλους, είναι βοηθητικό για τους συζύγους να εναλλάσσουν ρόλους που παραδοσιακά αναλογούν στο αντίθετο φύλο. Έτσι, πιθανόν από τη μια η εξισορρόπηση των κοινωνικών πιέσεων για συμπεριφορές που παραδοσιακά σχετίζονται με το φύλο- όπως οι δουλειές του νοικοκυριού- και από την άλλη οι χρονικοί περιορισμοί που έχουν να διαχειριστούν οι σύζυγοι ΔΣ, λόγω χρονικών πιέσεων να ανταποκριθούν στους πολλαπλούς ρόλους, είναι σημαντικές παράμετροι για την εξισορρόπηση εργασίας και οικογένειας (Gilbert, 2014. Wierda-Boer, Gerris & Wermulst, 2008).

Επιπρόσθετα, ο μύθος πως οι άνθρωποι βιώνουν αυτόνομα και ανεξάρτητα τις επαγγελματικές και οικογενειακές εμπειρίες καταρρίπτεται μέσα από τη μορφή αυτή της οικογένειας ΔΣ, αφού παρατηρείται αλληλεπίδραση των ρόλων (Silberstein, 2014). Έτσι, οι σχέσεις και οι εμπειρίες με τους συντρόφους και τα παιδιά μάλλον επηρεάζουν τις εμπειρίες και τις σχέσεις στην εργασία και το αντίστροφο. Οι άνθρωποι αναφέρουν πως όταν βιώνουν θετικό κλίμα και καλές σχέσεις στην οικογένειά τους αυτό επηρεάζει θετικά την εργασία τους. Από την άλλη, εντάσεις στην εργασία επηρεάζουν τον τόνο και την ποιότητα των σχέσεων με τα μέλη της οικογένειας (Moen, 2003). Τελικά, οικογενειακοί ή/και επαγγελματικοί παράγοντες

επιδρούν στην αίσθηση ευεξίας του ατόμου, αλλά και η προσαρμοστικότητα του ατόμου στους ρόλους είναι βοηθητικός παράγοντας για την ομαλή προσαρμογή στις απαιτήσεις εργασίας- οικογένειας (Huffman & Frevert, 2013. Maggiori et al., 2013).

Επίσης, τα αποτελέσματα της επιρροής της οικογένειας στην εργασία και της εργασίας στην οικογένεια για τα ζευγάρια ΔΣ εξαρτώνται από τα χαρακτηριστικά και τις στρατηγικές του νοικοκυριού καθώς και από τις συνθήκες εργασίας, για τα ζευγάρια από κοινού αλλά και για καθέναν από τους συζύγους ξεχωριστά. Επιπλέον, φαίνεται πως όσο μεγαλύτερη υποστήριξη παίρνουν οι σύζυγοι ΔΣ από τα μέλη της οικογένειάς τους τόσο μικρότερη ένταση βιώνουν ανάμεσα στην οικογένεια και το επάγγελμα (Moen, 2003). Τέλος, παράγοντες που αναγνωρίζεται να επιδρούν θετικά στην αίσθηση ελέγχου στην εργασία για τα ζευγάρια ΔΣ είναι η επαγγελματική αυτονομία στη λήψη αποφάσεων, η χρήση της τεχνολογίας, η οποία παρέχει ευελιξία και δυνατότητα επικοινωνίας και σύνδεσης εργασίας – οικογένειας, καθώς και η δυνατότητα επαγγελματικών ταξιδιών.

Κατηγοριοποιήσεις της Οικογένειας Διπλής Σταδιοδρομίας

Οι σύντροφοι που σταδιοδρομούν αναζητούν συχνά τρόπους να συνδυάσουν την εργασία με τις οικογενειακές τους υποχρεώσεις. Ανάλογα με την προσωπικότητα των συντρόφων και τα χαρακτηριστικά της σχέσης που έχει αναπτυχθεί μεταξύ τους, καταγράφονται στη βιβλιογραφία τρεις μορφές στρατηγικών συνεργασίας και σύζευξης των δύο σταδιοδρομιών τις οποίες υιοθετεί το ζευγάρι. Η πρώτη ονομάζεται ιεραρχική στρατηγική, η δεύτερη στρατηγική ισότητας (egalitarian) και η τρίτη στρατηγική χαλαρής συνεργασίας ή εγωκεντρική στρατηγική. Η ιεραρχική συνεργασία-στρατηγική προκύπτει όταν η καριέρα του ενός συζύγου, συνήθως του

άνδρα, έχει προτεραιότητα για το ζευγάρι, ενώ η καριέρα του άλλου έρχεται σε δεύτερη μοίρα (Heikkinen, 2014). Η στρατηγική αυτή σχετίζεται με τις παραδοσιακές διακρίσεις των φύλων και φαίνεται να είναι η πιο συχνή στη διεθνή πραγματικότητα, παρόλο που συχνά οδηγεί σε δυσαρέσκεια του συντρόφου, του οποίου η καριέρα μένει πίσω (Känsälä et al., 2015).

Από την άλλη, η στρατηγική ισότητας υιοθετείται όταν οι καριέρες και των δύο συντρόφων αντιμετωπίζονται ισότιμα μέσα στη σχέση, καθώς και οι δύο είναι ισχυρά δεσμευμένοι με το επάγγελμά τους και ενδιαφέρονται παράλληλα για την καριέρα του/της συντρόφου τους. Η τάση αυτή παρατηρείται συχνά στα σύγχρονα ζευγάρια τα οποία φαίνεται πως επενδύουν ισότιμα στο επάγγελμα αλλά και την οικογενειακή ευτυχία και αναγνωρίζουν πως οι καριέρες, αλλά και οι οικογενειακοί ρόλοι κάθε μέλους, ανήκουν και αφορούν και τους δύο (Domene, Nee, Cavanaugh, McLelland, Stewart, Stephenson et al., 2012).

Τέλος, η χαλαρή ή ατομικιστική στρατηγική προκύπτει όταν κάθε σύντροφος θέτει σε προτεραιότητα τη δική του καριέρα. Σε αυτές τις περιπτώσεις, συχνά οι σύντροφοι επιτυγχάνουν υψηλή επαγγελματική ικανοποίηση, αλλά η σχέση διαρκώς δοκιμάζεται (Huffman & Frevert, 2013. Rusconi, Moen & Kaduk, 2013. Rusconi & Solga, 2008). Ωστόσο, συχνά τα ζευγάρια αλλάζουν την στρατηγική που χρησιμοποιούν σε κάθε φάση της οικογενειακής, αλλά και της επαγγελματικής τους πορείας, ανάλογα με τις περιστάσεις και τις συνθήκες.

Παρόμοια, έχουν περιγράψει τις οικογένειες ΔΣ οι Rapoport & Rapoport (1971, οπ. αναφ. στο Berlato, 2015) κατηγοριοποιώντας τες σε τέσσερις τύπους:

Α) Όσοι σύζυγοι θέτουν προτεραιότητα την οικογένεια (familistic). Οι σύζυγοι έχουν καριέρες, αλλά αν χρειαστεί να διαλέξουν θα βάλουν σε προτεραιότητα την οικογένεια και τις ανάγκες της.

Β) Οι «καριερίστες» σύζυγοι (careerists) οι οποίοι θέτουν ο καθένας ως προτεραιότητα την δική του καριέρα.

Γ) Οι «συμβατικοί» σύζυγοι (conventional) ξεκινούν ως παραδοσιακή οικογένεια, στην οποία η γυναίκα έχει την κύρια ευθύνη για το σπίτι, ενώ ο άνδρας είναι ο «κουβαλητής», που φροντίζει για την καριέρα του. Ωστόσο, στην συνέχεια, καθώς η γυναίκα επιδιώκει και την δική της καριέρα, το ζευγάρι θα περάσει σε κάποιον άλλο τύπο σταδιοδρομίας.

Δ) Οι συνεργάτες (coordinates) όπου ο άνδρας κάνει καριέρα, ενώ παράλληλα είναι πρόθυμος να σηκώσει και από τα βάρη της οικογένειας, και από την άλλη η γυναίκα είναι επικεντρωμένη στην οικογένεια, αλλά προσανατολίζεται και προς την επιδίωξη καριέρας.

Οι Hall & Hall (1980) περιγράφουν τέσσερις τύπους καριέρας, ανάλογα με τους τρόπους σύζευξης εργασίας- οικογένειας για το ζευγάρι:

Α) Ο εταιρικός τύπος (“accommodators”). Στον τύπο αυτό ό ένας σύζυγος είναι περισσότερο δεσμευμένος στη δουλειά και λιγότερο στο σπίτι, ενώ το αντίθετο συμβαίνει για το άλλο μέλος της σχέσης. Έτσι, ο βαθμός δέσμευσης του ενός συμπληρώνει τη δέσμευση του άλλου στους ρόλους καριέρας- οικογένειας.

Β) Οι «αντίπαλοι», όπου ο καθένας βάζει σε προτεραιότητα την καριέρα του. Κανείς από τους δύο δεν προτίθεται να κάνει θυσίες στην καριέρα του για χάρη της οικογένειας.

Γ) Οι «σύμμαχοι» είναι εκείνοι που συμφωνούν ως προς αυτό που προέχει στη ζωή τους. Έτσι, είτε και οι δύο θέτουν προτεραιότητα την καριέρα είτε την οικογένεια. Η διαμάχη ελαττώνεται και ο καθορισμός προτεραιοτήτων γίνεται εύκολος, καθώς οι σύζυγοι συμφωνούν στην ιεράρχηση των ρόλων.

Δ) Οι «ακροβάτες» είναι εξίσου υψηλά δεσμευμένοι σε όλους τους ρόλους, λαμβάνοντας ικανοποίηση τόσο από την οικογένεια όσο και από την εργασία προσπαθώντας, συχνά με πολύ αγώνα, να ανταποκριθούν καλά και στις δύο αυτές προκλήσεις. Παρά τους παραπάνω τύπους καριέρας, οι σύζυγοι συχνά μετακινούνται από τον ένα τύπο σχέσης στον άλλο, καθώς οι ίδιοι ωριμάζουν και οι ανάγκες τους αλλάζουν.

Ζευγάρια διπλής σταδιοδρομίας που μετακινούνται στην εργασία τους (commuters). Παραδοσιακά, ένα ποσοστό, συνήθως ανδρών, χρειαζόταν να εγκαταλείπει τη χώρα ή την πόλη του για μικρά ή μεγάλα χρονικά διαστήματα, ώστε να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του επαγγέλματος. Στην εποχή μας, ωστόσο, έχει αυξηθεί κατά πολύ το ποσοστό των γυναικών που μετακινούνται για τις ανάγκες της εργασίας τους. Άλλωστε, παρατηρούμε συχνά στις μέρες μας πως η γυναίκα είναι ο βασικός κουβαλητής (breadwinner) της οικογένειας (Cole, 2011. Heikkinen, Lämsä & Hiillos, 2014). Ακόμη, οι μητέρες είναι πιο απρόθυμες να μετακινηθούν για χάρη της εργασίας σε σύγκριση με τις γυναίκες που δεν έχουν παιδιά.

Από την άλλη, οι άνδρες που βρίσκονται στη θέση να στηρίζουν μια σύζυγο της οποίας η καριέρα είναι το βασικό οικονομικό στήριγμα της οικογένειας, έχουν να διαχειριστούν αυξημένη ένταση που την προκαλεί η απομάκρυνση από τον παραδοσιακό ρόλο, που θέλει τον άνδρα κουβαλητή της οικογένειας. Άρα, φαίνεται πως τα σημερινά ζευγάρια χρειάζονται ευελιξία στους ρόλους τους, ενώ το πιο

αποδοτικό προφίλ οικογένειας φαίνεται να είναι αυτό στο οποίο οι σύζυγοι αναλαμβάνουν ρόλους οι οποίοι, όπως προαναφέρθηκε, παραδοσιακά αναλογούν στο αντίθετο φύλο (Mäkelä & Suutari, 2013).

Η αντιπαράθεση εργασίας- οικογένειας την οποία έχουν να διαχειριστούν τα ζευγάρια ΔΣ που μετακινούνται, βιώνεται διαφορετικά σε κάθε πολιτισμό, αφού και οι πολιτικές των κρατών διαφέρουν. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο έχουν νόημα οι, έστω και περιορισμένες, διαπολιτισμικές μελέτες για το συγκεκριμένο θέμα (Allen & Finkelstein, 2014). Τα τελευταία χρόνια, με την εμφάνιση της παγκοσμιοποίησης, αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο η ανάγκη της κατανόησης και του σεβασμού, από την πλευρά των εργοδοτών και επιχειρήσεων, των πολιτισμικών παραμέτρων στις πρακτικές εργασίας-οικογένειας, κυρίως για τα ζευγάρια που μετακινούνται (commuters) χάριν της εργασίας ή της καριέρας τους (Lazarova, Westman & Shaffer, 2010).

Τέλος, φαίνεται πως στις κοινωνίες όπου επικρατούν συλλογικές αξίες, η αντιπαράθεση εργασίας –οικογένειας είναι μικρότερη από αυτή που επικρατεί στις ατομικιστικές κοινωνίες. Αυτό συμβαίνει διότι στις συλλογικές κοινωνίες, όπως είναι ακόμη σε κάποιο βαθμό η ελληνική, το ζευγάρι δέχεται στήριξη από τους γονείς του και από άλλους συγγενείς ως προς τις απαιτήσεις της σύζευξης εργασίας-οικογένειας.

Ανακεφαλαιώνοντας, η οικογένεια ΔΣ είναι μια σύγχρονη μορφή οικογένειας η οποία αναπτύχθηκε τις τελευταίες δεκαετίες και προέκυψε ως αποτέλεσμα της επιδίωξης της γυναίκας για την ισότητα των φύλων. Επίσης, η οικογένεια ΔΣ είναι καρπός της συμμετοχής της γυναίκας σε υψηλά επίπεδα μόρφωσης, καθώς και της

συμμετοχής της στην αγορά εργασίας με όρους ίσους με αυτούς του άνδρα (Abele & Volmer, 2011).

Θεωρητικές Προσεγγίσεις για την Οικογένεια Διπλής Σταδιοδρομίας

Στην προσπάθεια να εξηγηθεί το μοντέλο ΔΣ ως σύγχρονη μορφή οικογένειας έχουν διατυπωθεί τρία βασικά θεωρητικά μοντέλα. Το πρώτο βασίζεται στην οικονομική θεωρία της οικογένειας, σύμφωνα με την οποία οι άνθρωποι με καριέρα επιλέγουν συντρόφους οι οποίοι επιτελούν καριέρα και οι ίδιοι, ώστε να αυξήσουν το κοινό εισόδημα της οικογένειας (Blossfeld & Timm, 2003). Με αυτό τον τρόπο, επιτυγχάνουν υψηλό οικονομικό επίπεδο στην οικογένεια και, στην περίπτωση που ο ένας από τους δύο μείνει προσωρινά άνεργος, αποφεύγεται η οικονομική κατάρρευση της οικογένειας (Abele & Volmer, 2011. Oppenheimer, 1997).

Από την άλλη, σύμφωνα με τη θεωρία της κοινωνικής ανταλλαγής (Cook, Cheshire, Rice & Nakagawa, 2013. Emerson, 1976), οι σύζυγοι επιδιώκουν, πέρα από την οικονομική ανταλλαγή, και την κοινωνική ανταλλαγή, η οποία εκφράζεται κυρίως μέσω της επιδίωξης σχέσεων που θα βασίζονται στις αξίες της εμπιστοσύνης, της προτίμησης και της δέσμευσης, γι' αυτό και τείνουν να επιλέγουν συντρόφους ανάλογου κοινωνικού επιπέδου, οι οποίοι ασπάζονται τις αξίες αυτές. Έτσι, όταν και οι δύο σύζυγοι έχουν υψηλή μόρφωση, αναμένουμε ότι θα κάνουν ανάλογες επενδύσεις στη σχέση τους και κατ' επέκταση θα προκύψει ανάλογη δύναμη και για τους δύο μέσα στο γάμο τους (Abele & Volmer, 2011).

Επιπλέον, τρίτο θεωρητικό μοντέλο αποτελούν οι θεωρητικές προσεγγίσεις που προσανατολίζονται στην επίδραση του φύλου. Οι προσεγγίσεις αυτές βασίζονται

στην επιδίωξη της ισότητας των φύλων από τις γυναίκες, μια επιδίωξη η οποία εμφανίζεται στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες (Abele & Volmer, 2011. Apostal & Helland, 1993. Behnke & Meuser, 2003. Boehnke, 2007). Στο μοντέλο αυτό της οικογένειας, το οποίο εκφράζει η οικογένεια ΔΣ, μπορεί να επιτευχθεί ευκολότερα η ισότητα των φύλων. Έτσι, κυρίως οι γυναίκες πιθανόν επιλέγουν να δημιουργήσουν μια σχέση με ένα σύντροφο ο οποίος θα αναγνωρίζει και θα αποδέχεται τις ανάγκες τους για επαγγελματική εξέλιξη, αυτονομία, κοινωνική και επαγγελματική καταξίωση, καθώς και τις ανάγκες τους για μοίρασμα των οικογενειακών υποχρεώσεων, αφού στις οικογένειες ΔΣ συνήθως και οι δύο σύζυγοι εργάζονται σκληρά. Άλλωστε, οι περισσότερες γυναίκες φαίνεται πως εκτιμούν τα συναισθηματικά και οικονομικά οφέλη τα οποία προσφέρει η καριέρα, παρά τη δυσκολία στη σύζευξη των απαιτήσεων καριέρας- οικογένειας (Gilbert, 2014).

Τέλος, την αυξανόμενη ισότητα των φύλων ακολούθησαν αλλαγές στη δομή και τις κοινωνικές κατασκευές της οικογένειας. Έτσι, τα τελευταία 40 χρόνια που εμφανίστηκε η πυρηνική οικογένεια, όπως αναφέρουμε και παραπάνω, τα ζευγάρια διαπραγματεύονται τους ρόλους τους μέσα στην οικογένεια και οι σχέσεις γενικά γίνονται περισσότερο ισότιμες.

Οικογένεια Διπλού Εισοδήματος

Όπως προαναφέρθηκε, μετά τη βιομηχανική επανάσταση έχουν προκύψει μεγάλες κοινωνικές αλλαγές. Μία από αυτές αφορά τον συνδυασμό οικογένειας και εργασίας, καθώς αυξανόμενος αριθμός γυναικών έχουν εξέλθει στην αγορά εργασίας με αποτέλεσμα, να έχουν αυξηθεί σημαντικά οι οικογένειες Διπλού Εισοδήματος (ΔΕ). Στην οικογένεια ΔΕ και οι δύο σύζυγοι εργάζονται προκειμένου να στηρίξουν

οικονομικά την οικογένειά τους. Πρόκειται για μια σχέση δέσμευσης μεταξύ δύο εργαζομένων συντρόφων οι οποίοι ζουν μαζί και έχουν ή δεν έχουν παιδιά (Huffman & Frevert, 2013).

Ωστόσο, συχνά στις περιπτώσεις αυτές, η εργασία δεν είναι προσωπική επιλογή αλλά ανάγκη επιβίωσης, κυρίως για τις γυναίκες (Lesnard, 2008). Έτσι, συνήθως το ζευγάρι δεν έχει τη δυνατότητα ανάπτυξης της εργασίας του, ενώ στην κατηγορία αυτή συγκαταλέγονται συνήθως σύζυγοι ασκούντες επαγγέλματα που δεν απαιτούν ιδιαίτερη ακαδημαϊκή γνώση και δεξιότητα. Τις περισσότερες φορές τα επαγγέλματα αυτά δεν δίνουν την δυνατότητα επαγγελματικής ανέλιξης ή προαγωγής. Στην οικογένεια ΔΕ, σε αντίθεση με την οικογένεια ΔΣ, οι σύζυγοι συχνά εργάζονται με σκοπό την επιβίωση, χωρίς να δέχονται απαραίτητα ικανοποίηση από την απασχόλησή τους.

Ώρες Εργασίας των Γονέων

Παρατηρείται συχνά στη σύγχρονη ελληνική οικογένεια ότι οι σύζυγοι επιλέγουν μια νέο-παραδοσιακή μορφή διαχείρισης των αναγκών που προκύπτουν. Έτσι, κάποιες φορές ο άνδρας εργάζεται πολλές ώρες, ενώ η γυναίκα εργάζεται λιγότερες για να αντεπεξέλθει στις πολλαπλές απαιτήσεις της οικογένειας. Οι ώρες εργασίας και η μορφή της φαίνεται να σχετίζονται με την ποιότητα ζωής, καθώς η σταθερή εργασία συνήθως έχει ως αποτέλεσμα υψηλότερα αυτο-αναφερόμενα επίπεδα ποιότητας ζωής. Αντίθετα, το ασταθές ωράριο, καθώς και οι λίγες ή υπερβολικές ώρες εργασίας, επιφέρουν στο άτομο χαμηλότερη αίσθηση ποιότητας ζωής, ένταση, άγχος και αίσθηση απώλειας ελέγχου (Moen & Yu, 2000. Williams & Han, 2003).

Επιπρόσθετα, ενώ η ύπαρξη δύο μισθών στην οικογένεια αυξάνει τη σταθερότητα της σχέσης, ωστόσο στα ζευγάρια όπου η γυναίκα κερδίζει περισσότερα χρήματα από την εργασία της από ό, τι ο άνδρας, πιθανόν ο κίνδυνος διαζυγίου να είναι μεγαλύτερος, ενώ η αστάθεια του γάμου ίσως να μεγαλώνει στην περίπτωση που η γυναίκα ασχολείται πολλές ώρες με την εργασία της εις βάρος της οικογένειας (Raz-Yurovich, 2012).

Από την άλλη, άλλες έρευνες έχουν δείξει πως οι πολλές ώρες εργασίας δεν σχετίζονται με το αυξημένο άγχος των συζύγων γύρω από τις οικογενειακές υποχρεώσεις (O'Laughlin & Bischoff, 2005). Ακόμη, όσο μεγαλύτερη βοήθεια λαμβάνει η σύζυγος από το σύζυγό της ή από άλλα συγγενικά πρόσωπα, κυρίως τους γονείς του ζευγαριού, για τις απαιτήσεις του σπιτιού και της μητρότητας, τόσο περισσότερο αυξάνει η δυνατότητα και η πιθανότητα για εκείνη να εργάζεται με πλήρες ωράριο (Abendroth, Van der Lippe & Maas, 2012).

Επιπλέον, τα χαρακτηριστικά της εργασίας των συζύγων είναι σημαντικά για την ψυχική υγεία των μελών της οικογένειας. Έτσι, ενώ οι ώρες εργασίας δεν φαίνεται να συνδέονται στενά με την ψυχική υγεία των εργαζομένων, οι ώρες εργασίας ανά ημέρα ή εβδομάδα φαίνεται πως επιδρούν στη δυναμική της οικογένειας. Για παράδειγμα, το στρες που επιφέρει η ύπαρξη παιδιών στην οικογένεια εμφανίζεται στον ίδιο βαθμό για τον άνδρα και τη γυναίκα, όταν δουλεύουν και οι δύο με πλήρες ωράριο, ενώ ίσως είναι μεγαλύτερο για την γυναίκα, όταν εκείνη εργάζεται σε ημι-απασχόληση (Roxburgh, 2005). Το συγκεκριμένο εύρημα πιθανόν οφείλεται στο γεγονός ότι παραδοσιακά οι γυναίκες είναι περισσότερο επιφορτισμένες με τις ευθύνες του σπιτιού και την ανατροφή των παιδιών από ό, τι οι άνδρες και αυτό αποτελεί πηγή άγχους για αυτές. Τέλος, οι ώρες εργασίας των γονέων, ως

παράγοντας που σχετίζεται άμεσα και με το χρόνο που διαθέτουν οι γονείς στα παιδιά τους, έχει συχνά αρνητική συσχέτιση με τις μαθησιακές επιδόσεις των παιδιών (Nomaguchi, Milkie & Denny, 2016. Waldfogel, 2016).

Ψυχοκοινωνικές Δυνατότητες και Δυσκολίες Εφήβων στην Οικογένεια

Η εφηβεία είναι μια ιδιαίτερη αναπτυξιακή περίοδος η οποία χαρακτηρίζεται από ανατομικές και ψυχολογικές αλλαγές. Η υποστήριξη από την οικογένεια και τους συνομηλίκους είναι καθοριστική για την ψυχοκοινωνική προσαρμογή των εφήβων. Τα χαρακτηριστικά και οι επιρροές της οικογένειας επιδρούν σημαντικά στην ανάπτυξη του εφήβου, γι' αυτό και οι αλληλεπιδράσεις που αναπτύσσονται μέσα σε αυτήν έχουν γίνει αντικείμενο μελέτης από πολλούς ερευνητές (Bornstein, 2001). Οι σχέσεις των εφήβων με τους γονείς τους έχουν απασχολήσει ευρέως την επιστημονική κοινότητα διεθνώς τις τελευταίες δεκαετίες, περισσότερο από ό, τι οι σχέσεις τους με τους συνομηλίκους, αφού φαίνεται πως η επίδραση της οικογένειας είναι σημαντικότερη από αυτήν των συνομηλίκων για την ανάπτυξη και την ψυχοκοινωνική προσαρμογή των εφήβων (Rowell, Ciarrochi, Deane & Heaven, 2014. Steinberg, 2001).

Εξάλλου, παράγοντες που σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του εφήβου και με άλλους ενδογενείς παράγοντες, τον καθιστούν άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο επιρρεπή σε περιβαλλοντικές επιδράσεις, όπως η σύνθεση της οικογένειας, οι σχέσεις μεταξύ των μελών της, οι σχέσεις με τους συνομηλίκους, οι οικογενειακές αξίες και άλλα περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά της οικογένειας (Janssens, Van Den Noortgate, Goossens, Colpin, Verschueren, Claes, et al., 2016. Schlomer, Fosco, Cleveland, Vandenberg & Feinberg, 2015).

Στη φάση αυτή το άτομο αναζητά έντονα την ανεξαρτησία και την αυτονομία του στις σχέσεις με τους γονείς του, καθώς και στενές διαπροσωπικές σχέσεις με συνομηλίκους αλλά και ενηλίκους (Hall-Lande, Eisenberg, Christenson & Neumark-Sztainer, 2007). Ωστόσο, τις περισσότερες φορές οι επιδιώξεις αυτές δεν αποτελούν πηγή έντονου άγχους για τον έφηβο. Αντιθέτως, οι περισσότεροι έφηβοι είναι αξιοσημείωτα ανθεκτικοί στις αναπτυξιακές προκλήσεις της ηλικίας τους, ιδιαίτερα αν λαμβάνουν υποστήριξη από ένα ή περισσότερα πρόσωπα φροντίδας, κυρίως όταν αυτά δίνουν στοργή και αγάπη, αλλά διαθέτουν παράλληλα σταθερότητα και συνέπεια στην διαπαιδαγώγηση την οποία ασκούν. Άλλωστε, άλλη έρευνα έδειξε πως οι συγκρούσεις των εφήβων με τους γονείς τους φαίνεται πως αποτελούν πηγή άγχους για τους γονείς, ενώ λιγότερο προβληματίζουν τους ίδιους (Steinberg, 2001).

Επιπρόσθετα, ίσως δεν έχει τόση σημασία το τι κάνουν οι γονείς για τους εφήβους όσο το συναισθηματικό κλίμα που αναπτύσσεται ανάμεσά τους. Έρευνες επιβεβαιώνουν πως οι έφηβοι οι οποίοι διαθέτουν επαρκές δίκτυο κοινωνικής στήριξης από ενηλίκους και συνομηλίκους και διδάσκονται κοινωνικές δεξιότητες, κυρίως από τους γονείς, έχουν μεγαλύτερη επίγνωση και αναγνώριση των συναισθημάτων τους και καλύτερη ψυχοκοινωνική προσαρμογή και δεκτικότητα (Gregson, Erath, Pettit & Tu, 2015. Rowsell et al., 2014).

Από την άλλη, είναι αδιαμφισβήτητη η σημασία των σχέσεων με τους συνομηλίκους για την ψυχική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών και των εφήβων. Μάλιστα συχνά οι έφηβοι γνωρίζουν τον εαυτό τους μέσα από τη συμπεριφορά των συνομηλίκων απέναντί τους. Η αλληλεπίδραση μεταξύ τους είναι ευκαιρία για τα παιδιά και τους εφήβους να μάθουν τη συνεργασία, να λάβουν υποστήριξη και να αναπτύξουν διαπροσωπικές δεξιότητες. Άλλωστε, η δυσκολία στη σχέση με τους

συνομηλίκους είναι συχνά προβλεπτικός παράγοντας για τη δυσκολία στις σχέσεις με άλλα πρόσωπα στη μετέπειτα ζωή τους, καθώς και παράγοντας επικινδυνότητας για ανάπτυξη ψυχοπαθολογίας (Peer, 2006).

Για την αξιολόγηση και αντιμετώπιση των αναπτυξιακών δυσκολιών των εφήβων έχει αναπτυχθεί ο κλάδος της αναπτυξιακής ψυχοπαθολογίας. Η αναπτυξιακή ψυχοπαθολογία μελετά τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει το άτομο σε όλα τα στάδια της ζωής του. Ο κλάδος αυτός πρεσβεύει ότι οι δυσκολίες που εμφανίζονται στους εφήβους οφείλονται στη δυναμική αλληλεπίδραση μεταξύ του εφήβου και των εσωτερικών και εξωτερικών πλαισίων μέσα στα οποία κινείται. Στόχος είναι η αποσαφήνιση της αλληλεπίδρασης ανάμεσα στις βιολογικές, ψυχολογικές, κοινωνικές πλευρές της φυσιολογικής και μη ανάπτυξης κατά τη διάρκεια της ζωής (Cicchetti & Rogosch, 2002).

Επιπλέον, οικονομικοί και κοινωνικοί παράγοντες φαίνεται πως επηρεάζουν την ανάπτυξη των εφήβων. Έτσι, τα παιδιά και οι έφηβοι που μεγαλώνουν σε συνθήκες φτώχειας έχουν συχνά περισσότερες συναισθηματικές και συμπεριφορικές δυσκολίες και χαμηλότερη σχολική επίδοση. Επίσης, τα παιδιά συνήθως έχουν καλύτερες επιδόσεις όταν ζουν με τους δύο βιολογικούς γονείς παρά σε κάποια άλλη μορφή οικογένειας (Brown, 2010). Εν κατακλείδι, οι δυνατότητες και οι δυσκολίες των παιδιών και των εφήβων έχουν αποτελέσει αντικείμενο έρευνας πλείστων ερευνητών, οι οποίοι προσπαθούν να κατανοήσουν τις δυναμικές διεργασίες που αναπτύσσονται στην τόσο σημαντική φάση της ανάπτυξης του ανθρώπου.

Δυνατότητες- Δυσκολίες ως προς το Φύλο των Παιδιών και Οικογένεια

Αρκετές έρευνες επιβεβαιώνουν διαφορές ανάμεσα στα φύλα σε τρεις βασικές περιοχές, στις σχέσεις των εφήβων με ενηλίκους αλλά και συνομηλίκους, στο άγχος

και στις στρατηγικές διαχείρισής του και εν γένει στη συναισθηματική, γνωστική και κοινωνική προσαρμογή (Rose & Rudolph, 2006). Αρχικά, τα αγόρια και τα κορίτσια φαίνεται πως διαφέρουν στην αλληλεπίδρασή τους με τους συνομηλίκους. Τα αγόρια ίσως εμπλέκονται σε ομάδες συχνότερα από τα κορίτσια, με τα κορίτσια να προτιμούν τη δυαδική σχέση και επικοινωνία συχνότερα από τα αγόρια της ίδιας ηλικίας. Επιπλέον, έρευνα έδειξε πως τα αγόρια αντλούν μεγαλύτερη ικανοποίηση στις ομόφυλες παρέες τους από ό, τι τα κορίτσια στις δικές τους παρέες (Martin & Fabes, 2001).

Στην παιδική ηλικία αρχίζει να αναπτύσσεται η θετικά προσανατολισμένη κοινωνική (prosocial) συμπεριφορά, δηλαδή η διάθεση των παιδιών να βοηθήσουν, να μοιραστούν, να στηρίξουν τους άλλους. Έρευνες δείχνουν πως τα κορίτσια αναπτύσσουν σε μεγαλύτερο βαθμό θετικά προσανατολισμένη κοινωνική συμπεριφορά από ό, τι τα αγόρια. Αυτό ίσως να εξηγείται από τον παραδοσιακό ρόλο που θέλει τη γυναίκα να είναι δοτική, εκφραστική και να ενδιαφέρεται για τα συναισθήματα των άλλων. Ωστόσο, τα κορίτσια είναι συχνότερα και αποδέκτες θετικής κοινωνικής συμπεριφοράς (Giannakopoulos, Tzavara, Dimitrakaki, Kolaitis, Rotsika & Tountas, 2009. Storch, Brassard & Masia-Warner, 2003).

Επιπρόσθετα, τα κορίτσια ίσως συμμετέχουν συχνότερα από τα αγόρια σε κοινωνικές συζητήσεις, ενώ φαίνεται να αυτο-αποκαλύπτονται ευκολότερα από τα αγόρια στις φιλικές τους σχέσεις (Rose, 2002). Ωστόσο, δεν υπάρχει διαφορά στα δύο φύλα ως προς τη διάθεση να είναι δημοφιλή. Επιπλέον, τα κορίτσια στην εφηβεία συζητούν για τα προβλήματά τους και αναζητούν υποστήριξη για τη διαχείριση του στρες συχνότερα και ευκολότερα από τα αγόρια (Hunter & Boyle, 2004).

Αξιοσημείωτα, τα κορίτσια φαίνεται να μηρυκάζουν και να εγκλωβίζονται περισσότερο από τα αγόρια στα προσωπικά, κοινωνικά ή οικογενειακά προβλήματα. Επιπλέον, τα κορίτσια εκφράζουν περισσότερο από τα αγόρια τα συναισθήματά τους, ενώ τα αγόρια χρησιμοποιούν συχνότερα από τα κορίτσια το χιούμορ ως μέσο για την αντιμετώπιση του στρες (Connor-Smith, Compas, Wadsworth, Thomsen & Saltzman, 2000).

Εξάλλου, οι διαδικασίες με τις οποίες αναπτύσσουν σχέσεις οι έφηβες τις θέτουν συχνά σε κίνδυνο εμφάνισης συναισθηματικών δυσκολιών, όπως χαμηλή αυτοεκτίμηση, ανησυχία και κατάθλιψη, αλλά δεν κινδυνεύουν ιδιαίτερα να εμφανίσουν αντικοινωνική συμπεριφορά. Το αντίθετο φαίνεται να ισχύει για τα αγόρια. Τέλος, τα αγόρια είναι πιο επιρρεπή στη φυσική και λεκτική θυματοποίηση από τους συνομηλίκους (Rose & Rudolph, 2006).

Επιπρόσθετα, οι έφηβοι άρρενες φαίνεται να εμφανίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό από ό, τι οι έφηβες κοπέλες συνολικές δυσκολίες, διάσπαση προσοχής και υπερκινητικότητα, καθώς και προβλήματα με τους συνομηλίκους. Ωστόσο, τα αγόρια εμφανίζουν λιγότερα συναισθηματικά προβλήματα από ό, τι τα κορίτσια (He, Burstein, Schmitz & Merikangas, 2013).

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, δεν φαίνεται να διαφοροποιείται η στάση των γονέων ως προς το φύλο του παιδιού, αλλά ούτε και οι επιδόσεις των παιδιών των οποίων οι γονείς εργάζονται ή σταδιοδρομούν σχετίζονται με το φύλο τους (Hyde et al., 2016). Οι γονείς αναφέρουν πως τα κορίτσια εμφανίζουν περισσότερες συναισθηματικές δυσκολίες και λιγότερες κοινωνικές, ενώ τα αγόρια εμφανίζουν συχνότερα υπερκινητικότητα (Matsuiishi, Nagano, Araki, Tanaka, Iwasaki, Yamashita et al., 2008). Επιπλέον, οι έφηβες κοπέλες αναφέρουν πως δέχονται περισσότερη

κοινωνική υποστήριξη από αυτή που αναφέρουν τα αγόρια (Ciarrochi & Heaven, 2008).

Αναφορικά με την επίδραση των γονέων στην ανάπτυξη των εφήβων, οι επιτυχίες της μητέρας και του πατέρα γίνονται με διαφορετικό τρόπο αντιληπτές από τα αγόρια σε σχέση με τα κορίτσια. Πιθανόν τα αγόρια αντιλαμβάνονται καλύτερα τις επαγγελματικές επιτυχίες του πατέρα, ενώ τα κορίτσια τις αντίστοιχες της μητέρας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, τα κορίτσια να έχουν συνήθως ως πρότυπο τη μητέρα και αντίστοιχα τα αγόρια τον πατέρα (Porfeli, Ferrari & Nota, 2013). Συνοψίζοντας, διαπιστώνουμε πως υπάρχουν διαφορές φύλου στις δυσκολίες αλλά και στις δυνατότητες που αναπτύσσονται στην εφηβική ηλικία, σε συνδυασμό με τις επιρροές της οικογένειας στη ζωή των εφήβων.

Συναισθηματική Εγγύτητα Εφήβων με Οικογενειακά και Συγγενικά Πρόσωπα

Βασικό χαρακτηριστικό της σύγχρονης οικογένειας είναι πως, παρά τη διαφοροποίησή της από την αγροτική- εκτεταμένη, τα μέλη της διατηρούν συχνές επαφές με συγγενείς (παππούς, γιαγιά, θείοι, θείες), ενώ σε πολλές περιπτώσεις οι συγγενείς αυτοί κατοικούν σε κοντινά σπίτια. Έχει δειχθεί πως η εγγύτητα της κατοικίας με συγγενικά πρόσωπα έχει αρνητική συσχέτιση με το κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο της οικογένειας, ωστόσο τα τηλεφωνήματα και οι συναντήσεις με τους συγγενείς αυξάνουν όσο ανώτερο το κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο της οικογένειας (Georgas et al., 2006). Δηλαδή οι έφηβοι με γονείς ανώτερου κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου συχνά ζουν μακριά από τους συγγενείς, αλλά αυτή η απόσταση εξισορροπείται από τη συχνότητα τηλεφωνημάτων και επαφών με τους συγγενείς αυτούς. Επιπλέον, οι συναισθηματικοί δεσμοί στην πυρηνική οικογένεια

είναι δυνατοί και πιο δυνατοί από τους δεσμούς με άλλους συγγενείς. Συνεπώς, τα μέλη της πυρηνικής οικογένειας, και ιδιαιτέρως οι έφηβοι, δεν είναι απομονωμένοι, αντιθέτως ζουν μέσα σε κάποιο δίκτυο ανθρώπων και επικοινωνούν τακτικά μαζί τους. Πρόκειται για μια μορφή «εκτεταμένης αστικής οικογένειας» στην Αθήνα και σε άλλα μεγάλα αστικά κέντρα (Γεώργας, Γκαρή & Μυλωνάς, 2004. Georgas et al., 2006).

Επιπρόσθετα, στην Ελλάδα η οικογένεια εξακολουθεί να είναι χώρος στήριξης και αλληλεγγύης των μελών της, καθώς συχνά οι γονείς (παππούς και γιαγιά) των συζύγων βοηθούν στην ανατροφή των παιδιών και στις άλλες υποχρεώσεις των γονέων, κυρίως όταν η γυναίκα εργάζεται, ακόμη και όταν εκείνη σταδιοδρομεί, αφού η σταδιοδρομία της θεωρείται συχνά πηγή κύρους για ολόκληρη την εκτεταμένη οικογένεια (Γκαρή & Μυλωνάς, 2006).

Επίσης, παρατηρείται οι γονείς να βοηθούν και να στηρίζουν συναισθηματικά, αλλά και οικονομικά, τα ενήλικα παιδιά τους όταν πλήττονται από την ανεργία ή κατά τη διάρκεια των μακροχρόνιων σπουδών τους (Κογκίδου, 2004). Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται συχνά τα τελευταία χρόνια λόγω της εκτεταμένης οικονομικής κρίσης, στην οποία έχει περιέλθει η χώρα μας. Στην Ελλάδα, αλλά και διεθνώς, παρατηρείται μεγάλη συναισθηματική εγγύτητα με τα μέλη της οικογένειας. Παρατηρείται μια τάση οι συναισθηματικοί δεσμοί με τα μέλη της οικογένειας να γίνονται πιο χαλαροί σε οικογένειες ανώτερου κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου, αλλά παραμένουν ισχυροί (Georgas et al., 2006). Ερευνητικά δεδομένα από διάφορες χώρες δείχνουν πως ορισμένες αξίες και μορφές συμπεριφοράς των μελών της οικογένειας είναι διαχρονικά σταθερές στις περισσότερες χώρες (Γεώργας και συν., 2009).

Από την άλλη, έρευνες καταγράφουν πως στην οικογένεια ΔΣ οι σύζυγοι διατηρούν επαφές με τους γονείς τους και τα πεθερικά, καθώς δέχονται βοήθεια για την ανταπόκριση στους ρόλους (Γκαρή & Μυλωνάς, 2006). Επιπλέον, στις οικογένειες ΔΣ ίσως οι σύζυγοι αισθάνονται λιγότερο κοντά συναισθηματικά τους γονείς, καθώς και τους άλλους συγγενείς, σε σύγκριση με ζευγάρια άλλων δομών οικογένειας. Ωστόσο, οι ελληνίδες γυναίκες, ασχέτως δομής οικογένειας, αναφέρουν πως επικοινωνούν αρκετά συχνά τηλεφωνικά με τις μητέρες αλλά και τις πεθερές τους (Γκαρή & Μυλωνάς, 2006).

Στην Ελλάδα, ακόμη κι αν οι γονείς εργάζονται σκληρά και σταδιοδρομούν, διατηρούν συνήθως επαφές με συγγενικά πρόσωπα, κυρίως με τους γονείς τους. Ωστόσο, όσο κι αν δέχονται βοήθεια και υποστήριξη από τον παππού και τη γιαγιά, φαίνεται πως έχουν τη δυνατότητα να οριοθετούν με μεγαλύτερη επιτυχία τις σχέσεις μαζί τους, σε σύγκριση με άλλες δομές οικογένειας, κυρίως αυτές στις οποίες η μητέρα δεν εργάζεται. Αυτό ίσως οφείλεται και στο, συνήθως, υψηλό μορφωτικό επίπεδο των ανθρώπων που σταδιοδρομούν, το οποίο τους βοηθά στην απόκτηση ευελιξίας και στην ανάπτυξη των απαραίτητων δεξιοτήτων διαχείρισης των σχέσεων με τους γονείς τους (Γκαρή, Μυλωνάς & Δαβίδ- Σπανοπούλου, 2006).

Επιπρόσθετα, όπως προαναφέρθηκε, στην Ελλάδα φαίνεται πως η σταδιοδρομία της γυναίκας θεωρείται πηγή κύρους για ολόκληρη την εκτεταμένη οικογένεια και, συχνά, οι γονείς του ζευγαριού δεν απομακρύνονται από την πυρηνική οικογένεια των παιδιών τους. Αντιθέτως, ο παππούς και η γιαγιά εξακολουθούν να βοηθούν την οικογένεια του παιδιού τους, παρόλο που εκείνοι θα είχαν την οικονομική δυνατότητα να προσλάβουν έμμισθο προσωπικό για τις ανάγκες τους (Γκαρή & Μυλωνάς, 2006). Πιθανόν στη χώρα μας να διατηρούνται ισχυρές οι παραδοσιακές

αξίες για την οικογένεια και τις υποχρεώσεις των γονέων προς τα παιδιά, ακόμη και όταν εκείνα, εκτός του ότι έχουν δημιουργήσει τη δική τους οικογένεια, ευημερούν οικονομικά, κοινωνικά και επαγγελματικά (Γκαρή και συν., 2006).

Η Θεωρία του Δεσμού-Προσκόλλησης (Attachment)

Η θεωρία του δεσμού είναι μια θεωρία ανάπτυξης της προσωπικότητας που έχει ως βάση της τη σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στο βρέφος και το βασικό πρόσωπο φροντίδας, το οποίο συνήθως είναι η μητέρα. Η βασική υπόθεση της θεωρίας είναι πως υπάρχει στον άνθρωπο ένα εγγενές σύστημα ανάπτυξης, από την αρχή της ζωής, μιας σχέσης με ένα σημαντικό ενήλικα και η σχέση αυτή αποτελεί τη βάση για την μελλοντική προσαρμογή, την ανάπτυξη της προσωπικότητας και τις μελλοντικές διαπροσωπικές σχέσεις του ατόμου (Bowlby, 1982).

Η βασικότερη από τις υποθέσεις της θεωρίας του Bowlby είναι πως ο ανθρώπινος οργανισμός λειτουργεί με βάση τέσσερα συστήματα συμπεριφοράς: α) τον δεσμό, β) την παροχή φροντίδας, γ) το φόβο και δ) την εξερεύνηση. Ο Bowlby (1982) υπέθεσε ότι τα τέσσερα αυτά συστήματα βρίσκονται σε συσχέτιση και ότι ο τρόπος οργάνωσής τους θα καθορίσει εν πολλοίς την προσωπικότητα του ατόμου. Η επίδραση του περιβάλλοντος είναι πολύ σημαντική, όχι μόνο για την ενεργοποίηση των συστημάτων, αλλά και για την οργάνωσή τους. Ειδικά στην περίπτωση των βρεφών και των μικρών παιδιών, τα συστήματα που έχουν μεγαλύτερη σημασία είναι του δεσμού, του φόβου και της εξερεύνησης.

Το συμπεριφορικό σύστημα του δεσμού χρησιμεύει για την επιβίωση του βρέφους κάτω από συνθήκες κινδύνου. Τα ερεθίσματα που ενεργοποιούν τον δεσμό

συμπεριλαμβάνουν φόβο ή απειλή και ακολουθούνται συγκεκριμένες συμπεριφορές από το βρέφος, όπως κλάμα ή κίνηση προς το πρόσωπο που του παρέχει προστασία. Στόχος του βρέφους είναι να αποκτήσει αίσθηση ασφάλειας και αναζητά συγκεκριμένα άτομα που ξέρει πως θα του παράσχουν την ασφάλεια που επιζητά (Howes & Spieker, 2008).

Μια βασική έννοια της θεωρίας είναι τα εσωτερικά λειτουργικά μοντέλα (internal working models), τα οποία αποτελούν την εσωτερική εικόνα της σχέσης του βρέφους με τη μητέρα του και τα άλλα σημαντικά πρόσωπα του περιβάλλοντός του (Καφέτσιος, 2005). Δηλαδή, μετά από κάποιες επαναλήψεις ενός μοτίβου αλληλεπίδρασης μητέρας-βρέφους, το βρέφος αρχίζει να εσωτερικεύει τις πλευρές της σχέσης αυτής, δημιουργώντας προσδοκίες που αφορούν κατά βάση στη διαθεσιμότητα, σε περίπτωση ανάγκης, της μητέρας ή του φροντιστή και, κατ' επέκταση, στην αξία του εαυτού να τύχει της φροντίδας του άλλου, αλλά και να καταφέρει να αντεπεξέλθει μέσα σε ένα απαιτητικό περιβάλλον.

Η Ainsworth (1979) στη συνέχεια, με τις παρατηρήσεις της στην αλληλεπίδραση βρέφους- μητέρας διαπίστωσε πως οι αντιδράσεις των βρεφών μπορούν να ταξινομηθούν σε τρεις τύπους: α) ασφαλής τύπος, β) αγχώδης- αποφευκτικός και γ) αγχώδης- αμφιθυμικός. Το παιδί το οποίο ανήκει στον ασφαλή τύπο καλοδέχεται με χαρά την επιστροφή του προσώπου φροντίδας μετά από προσωρινό χωρισμό και η παρουσία του αποτελεί ασφαλή βάση για περεταίρω εξερεύνηση του περιβάλλοντος. Το παιδί που ανήκει στον αγχώδη- αποφευκτικό τύπο δείχνει μια υποτιθέμενη αδιαφορία στην απομάκρυνση και, κυρίως, στην επιστροφή της μητέρας δείχνει να μη βιώνει άγχος και εστιάζεται αποκλειστικά στο παιχνίδι (εξερεύνηση).

Από την άλλη, ο αγχώδης/αμφιθυμικός τύπος αντιδρά με υπερβολικό άγχος, διαμαρτύρεται κατά τον αποχωρισμό της μητέρας και, κατά την επιστροφή της, εκφράζει, αφενός την τάση να την προσεγγίσει, αφετέρου έντονο θυμό χωρίς να ηρεμεί με την παρουσία της. Ένας τέταρτος τύπος, που προέκυψε μετά από πολλά χρόνια, κατόπιν αναλύσεων της ίδιας διαδικασίας από τη Mary Main (δεν περιλαμβανόταν στην αρχική τυπολογία της Ainsworth), είναι ο αποδιοργανωμένος τύπος, όπου παρατηρούνται συμπεριφορές ακραίες, όπως για παράδειγμα το πάγωμα του βρέφους στην απουσία της μητέρας. Οι συμπεριφορές αυτές φανερώνουν πως το βρέφος αποκόπτεται παροδικά από την επαφή του με την πραγματικότητα (Main, 1990).

Δεσμός-Προσκόλληση στην Εφηβεία

Οι τύποι δεσμού μελετήθηκαν και καταγράφηκαν μετέπειτα και για την εφηβική και ενήλικη ζωή με τη χρήση ερωτηματολογίου. Έτσι, το 1987 οι Hazan και Shaver εξέδωσαν το πρώτο εργαλείο αξιολόγησης του ενήλικου δεσμού. Από την άλλη, οι Zeifman και Hazan (2008) υποστήριξαν ότι η ανάπτυξη στενών διαπροσωπικών σχέσεων ή «δεσμών» στους εφήβους και τους ενήλικες περνάει από τα ίδια στάδια που περνάει η ανάπτυξη του δεσμού μεταξύ μητέρας-βρέφους. Η πρώτη κλίμακα που κατασκεύασαν οι Hazan και Shaver αποτελούνταν από τρεις παραγράφους. Η Bartholomew πρότεινε ένα μοντέλο τεσσάρων τύπων δεσμού, το οποίο συνδυάζει το επίπεδο άγχους του ατόμου με τις αντιλήψεις του για τον εαυτό και τους άλλους.

Έτσι, η πρώτη παράγραφος της κλίμακας την οποία κατασκεύασε η Bartholomew, μετρά τον ασφαλή τύπο προσκόλλησης ο οποίος χαρακτηρίζεται από θετικά μοντέλα για τον εαυτό και τους άλλους και αφορά χαμηλή αποφυγή και παράλληλα χαμηλή

ανησυχία- εξάρτηση. Οι ανασφαλείς τύποι καταγράφονται στις τρεις επόμενες παραγράφους και διακρίνονται σε: α) ο φοβικός τύπος διαθέτει αρνητική αντίληψη για τον εαυτό και τους άλλους, παρουσιάζει υψηλό άγχος και υψηλή αποφυγή. β) Ο εμμονικός τύπος συνδυάζει αρνητική αντίληψη για τον εαυτό, θετική αντίληψη για τους άλλους και παρουσιάζει υψηλό άγχος και χαμηλή αποφυγή και γ) ο αποφευκτικός τύπος χαρακτηρίζεται από εξιδανικευμένη εικόνα για τον εαυτό και αρνητική εικόνα για τους άλλους. Το άτομο με αποφευκτικό τύπο δεσμού παρουσιάζει χαμηλό άγχος και υψηλή αποφυγή. Καθένας από τους παραπάνω τύπους αντιστοιχεί σε μια παράγραφο της κλίμακας της Bartholomew (Bartholomew & Horowitz, 1991. Murphy & Bates, 1997).

Ο τύπος προσκόλλησης τον οποίο θα αναπτύξει ένα παιδί εξαρτάται από τη συμπεριφορά και στάση των γονέων του απέναντί του. Έτσι, τα ασφαλή παιδιά έχουν συνήθως ευαίσθητους και στοργικούς γονείς, οι οποίοι ανταποκρίνονται άμεσα και αποτελεσματικά στις ανάγκες τους (Ainsworth, 1985). Η μητρική ευαισθησία σχετίζεται με τον τρόπο που έχει μάθει η μητέρα να διαχειρίζεται τα δυσάρεστα συναισθήματα, καθώς και με τις πρώιμες εμπειρίες της με τους δικούς της γονείς.

Από την άλλη, η ανασφαλής μητέρα εμφανίζει δυσκολία και έλλειψη ευαισθησίας να συντονιστεί με τα μηνύματα και τις εκκλήσεις του παιδιού της. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το παιδί να μη συνειδητοποιεί την συναισθηματική πληροφορία ή να την αποστρέφεται. Η αποφυγή θεωρείται αποτέλεσμα κοινωνικοποίησης σε περιβάλλον που αρνείται ή υποτιμά τη συναισθηματική έκφραση. Η απόρριψη-αποφυγή είναι δείγμα ενός περιβάλλοντος στο οποίο η έκφραση συναισθήματος τιμωρείται (Καφέτσιος, 2005). Ο αγχώδης δεσμός έχει συχνά ως αποτέλεσμα για το άτομο συμπτώματα μοναξιάς, ευερεθιστότητα και αγχώδη προσωπικότητα. Αυτά

εμφανίζονται περισσότερο στις μικρότερες ηλικίες, ενώ στις μεγαλύτερες συναντάμε συχνότερα τον δεσμό αποφυγής (Kafetsios & Sideridis, 2006).

Σε αντίθεση με τα βρέφη και τα μικρά παιδιά, όπου το περιβάλλον τους είναι συγκεκριμένο και περιορισμένο, στους εφήβους οι επιλογές για πρόσωπα τα οποία μπορούν να παρέχουν αίσθηση ασφάλειας είναι αρκετά περισσότερες (Rosenthal & Kobak, 2010). Οι έφηβοι έχουν τη δυνατότητα να αναζητήσουν και να βρουν νέα άτομα που να παίζουν το ρόλο του προσώπου φροντίδας και έτσι μπορούν ευκολότερα να αναπληρώσουν ελλείψεις από την παιδική τους ηλικία στην προσκόλληση. Ωστόσο, είναι σημαντικό να αναφερθεί πως τα στρεσογόνα γεγονότα, τα οποία είναι αυξημένα στην εφηβεία, επηρεάζουν δυσμενώς τον δεσμό των εφήβων (Armsden & Greenberg, 1987. Cooper, Shaver & Collins, 1998).

Ένα άλλο σημείο διαφοροποίησης των βρεφών με τους εφήβους είναι ότι στους εφήβους η ενεργοποίηση του συστήματος-ερεθίσματος δεν οδηγεί απαραίτητα σε εμφανή συμπεριφορά με στόχο την ανακούφιση. Στα μικρά παιδιά αυτό είναι το σύνθημα, ενώ σε άτομα μεγαλύτερης ηλικίας οι ανεπτυγμένες γνωστικές ικανότητες συμβάλλουν ώστε η ανακούφιση να μπορεί να επέλθει και χωρίς την εκδήλωση συγκεκριμένης συμπεριφοράς. Ωστόσο, ακόμα και σε μεγαλύτερες ηλικίες, θα υπάρχουν περιπτώσεις όπου η ενεργοποίηση του συστήματος θα οδηγήσει σε εμφανείς συμπεριφορές.

Τέλος, αναφορικά με τις διαφορές φύλου, τα κορίτσια εμφανίζουν μεγαλύτερα ποσοστά από τα αγόρια στον εμμονικό τύπο δεσμού, ενώ τα αγόρια φαίνεται πως εμφανίζουν μεγαλύτερα ποσοστά από τα κορίτσια στον αποφευκτικό τύπο (Bartholomew & Horowitz, 1991). Επιπλέον, οι Kafetsios & Sideridis (2006) βρήκαν υψηλότερα ποσοστά φοβικού τύπου δεσμού στις νεαρές γυναίκες από τους άνδρες.

Χρόνος των Γονέων με τα Παιδιά τους

Στην εποχή μας οι κοινωνικοί επιστήμονες ερευνούν με ενδιαφέρον το πώς επηρεάζουν τα παιδιά και τους εφήβους οι οικογενειακοί και γονικοί παράγοντες, και συγκεκριμένα ο χρόνος των γονέων με τα παιδιά τους, καθώς ένα μεγάλο ποσοστό των γονέων αισθάνονται πως δεν διαθέτουν αρκετό χρόνο με αυτά (Galinsky & Matos, 2011). Αρκετές έρευνες έχουν δείξει πως ο δημιουργικός χρόνος που μοιράζονται τα παιδιά με τους γονείς τους, όπως ο χρόνος για φαγητό, η κοινή θέαση μιας ταινίας, η συζήτηση, μια βόλτα και ευρύτερα η γονική εμπλοκή στην ακαδημαϊκή, κοινωνική και συναισθηματική ζωή των παιδιών σχετίζεται θετικά με την πρόοδο των παιδιών σε γνωστικό και συμπεριφορικό επίπεδο (Castro, Expósito-Casas, López-Martín, Lizasoain, Navarro-Asencio & Gaviria, 2015. Fomby & Musick, 2015. Musick & Meier, 2012), χωρίς να διαφοροποιούνται τα ευρήματα ως προς το φύλο του παιδιού (Hyde, Canning, Rozek, Clarke, Hulleman & Harackiewicz, 2016). Επιπλέον, δεν παρουσιάζονται διαφορές στο χρόνο που διαθέτουν οι γονείς στα παιδιά ανάλογα με το οικονομικό επίπεδο της κοινωνίας στην οποία ζουν (Georgas et al., 2006)

Επιπλέον, οι θετικές συνέπειες του χρόνου που περνούν οι γονείς με τα παιδιά συνήθως προεκτείνονται και στην ενήλικη ζωή του παιδιού (Sun, McHale & Updegraff, 2017). Θετικά φαίνεται να επιδρά και ο «ποιοτικός» χρόνος που παρέχουν οι γονείς στα παιδιά, ο χρόνος για παράδειγμα που αξιοποιείται για εκπαιδευτικές δραστηριότητες, για την πρόοδο και ευημερία των παιδιών (Fiorini & Keane, 2014. Hsin & Felfe, 2014. Raley, Bianchi & Wang, 2012). Άλλωστε, οι σύζυγοι που είναι πολύ φορτισμένοι από τις απαιτήσεις του επαγγέλματος και της

οικογένειας συχνά προτιμούν να διαθέτουν χρόνο στα παιδιά παρά στις δουλειές του σπιτιού (Raley et al., 2012).

Επιπρόσθετα, ποιοτικός χρόνος των γονέων με τα παιδιά είναι η κάλυψη των αναπτυξιακών αναγκών του παιδιού, οι οποίες διαφοροποιούνται από το ένα στάδιο στο άλλο. Έτσι, το παιχνίδι και η ατομική φροντίδα αποτελούν τον ποιοτικό χρόνο, όταν το παιδί είναι στα πρώτα χρόνια της ζωής του. Στη φάση πριν την είσοδό του στο σχολείο, ποιοτικός χρόνος με τους γονείς είναι ο χρόνος που διαθέτουν οι γονείς στο παιδί για μαθησιακές δραστηριότητες, ενώ στην προεφηβική και την εφηβική ηλικία, ποιοτικός χρόνος είναι αυτός που αποτελεί τη διακριτική παρακολούθηση και τη διαχείριση των δραστηριοτήτων του παιδιού από τους γονείς του (Kalil, Ryan & Corey, 2012).

Επιπλέον, έχει φανεί πως είναι ιδιαίτερα σημαντικός για την ανάπτυξη των παιδιών ο χρόνος που περνούν με τους γονείς τους τα τρία πρώτα χρόνια της ζωής τους και κυρίως τον πρώτο χρόνο (Brooks-Gunn, Han & Waldfogel, 2010. Lee, Zhai, Brooks-Gunn, Han & Waldfogel, 2014). Από την άλλη, ο παράγοντας του φύλου του παιδιού δεν έχει βρεθεί να σχετίζεται με την επίδραση του χρόνου που περνούν τα παιδιά με τους γονείς (Nomaguchi, Milkie & Denny, 2016), ενώ φαίνεται πως όσο μεγαλώνουν τα παιδιά τόσο μειώνεται και ο χρόνος που τους αφιερώνουν οι γονείς τους (Craig, Powell & Smyth, 2014).

Ωστόσο, έχει καταδειχθεί πως είναι ιδιαίτερα σημαντικό να γνωρίζουμε τί κάνουν τα παιδιά, όταν δεν είναι με τους γονείς τους, αφού υπάρχουν δημιουργικές και ωφέλιμες δραστηριότητες, όπως η ενασχόληση με ένα άθλημα ή η εκμάθηση ενός μουσικού οργάνου, αλλά και επιζήμιες δραστηριότητες, όπως το να μένει το παιδί ή ο έφηβος μόνος του στο σπίτι ή να περνάει ατελείωτες ώρες με συνομηλίκους. Όμως,

σχεδόν οι περισσότεροι ερευνητές επιβεβαιώνουν την ωφέλεια του χρόνου με τους γονείς στην εφηβική ηλικία, καθώς και τη σημασία του συναισθηματικού κλίματος που αναπτύσσεται ανάμεσα στον έφηβο και τους γονείς του (Gregson et al., 2015. Waldfogel, 2016). Έτσι, φαίνεται πως ο ποιοτικός χρόνος των γονέων με τα παιδιά τους έχει σημασία, αλλά μεγάλη αξία για την ανάπτυξη και την ευημερία των παιδιών έχει και η ποσότητα του χρόνου που επενδύεται.

Χρόνος με τη μητέρα. Γυναίκες που εργάζονται σκληρά και κάνουν καριέρα συχνά αναφέρουν πως η μητρότητα αποτελεί για αυτές σημαντικό παράγοντα της ζωής και της ταυτότητάς τους (Ghasemi, 2015). Άλλη έρευνα (Wang, 2013) έδειξε πως η σημαντικότερη πηγή χαράς για τη μητέρα, είτε αυτή εργάζεται είτε όχι, είναι να περνάει χρόνο με τα παιδιά της. Έτσι, ο χρόνος των παιδιών και εφήβων με τη μητέρα έχει γίνει αντικείμενο έρευνας πολλών ερευνητών τις τελευταίες δεκαετίες. Συγκεκριμένα, η ποσότητα του χρόνου που διαθέτει η μητέρα στο παιδί, κατά τη διάρκεια των πρώτων χρόνων της ζωής του, φαίνεται πως επιδρά σημαντικά στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων του, αλλά επηρεάζει και τη μετέπειτα γνωστική του ανάπτυξη (Bono, Francesconi, Kelly, & Sacker, 2016. Price, 2010. Villena-Roldán & Ríos-Aguilar, 2012).

Επιπρόσθετα, αρκετοί ερευνητές υποστηρίζουν πως η ποσότητα χρόνου της μητέρας με τα παιδιά κατά τη διάρκεια της ανάπτυξής τους είναι σημαντική αφού, όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά: «η ποσότητα φέρνει και την ποιότητα» σε όλα τα θέματα, άρα και στο χρόνο της μητέρας με τα παιδιά της. Οι συγκεκριμένοι ερευνητές διαφωνούν για το διαχωρισμό μεταξύ ποσοτικού και ποιοτικού χρόνου. Άλλωστε, το γνωμικό πως «η πράξη τελειοποιεί» φαίνεται να ισχύει και για το γονικό ρόλο, όπως και για τις άλλες δεξιότητες. Δηλαδή, η ποσότητα του χρόνου με τα

παιδιά, όπως οι ίδιοι υποστηρίζουν, θα φέρει και την ποιότητα. Δεν μπορούμε να φανταστούμε την ποιότητα να κερδίζεται χωρίς ένα βαθμό ποσότητας για το καθετί (Kalil & Mayer, 2016).

Ωστόσο, αρκετοί είναι οι ερευνητές που αμφισβητούν την «ιδεολογία της εντατικής μητρότητας», σύμφωνα με την οποία είναι καλό για τα παιδιά να είναι διαρκώς με τη μητέρα τους. Αυτοί κάνουν διάκριση ανάμεσα στο “δεσμευμένο χρόνο (engaged time)”, στο χρόνο δηλαδή όπου οι γονείς είναι σε αλληλεπίδραση με τα παιδιά τους, και στον “προσβάσιμο χρόνο (accessible time)” που είναι ο χρόνος που οι γονείς είναι μεν παρόντες και μπορούν να απευθυνθούν τα παιδιά σε αυτούς, αλλά δεν αλληλεπιδρούν μαζί τους. Υποστηρίζουν πως στην παιδική και εφηβική ηλικία ο χρόνος με τη μητέρα δεν έχει άμεση επίδραση στην συμπεριφορική, συναισθηματική και ακαδημαϊκή ευημερία των παιδιών.

Αντιθέτως, άλλοι ερευνητές υποστηρίζουν πως το να είναι το μικρό παιδί συνεχώς με τη μητέρα του έχει αρνητικές επιπτώσεις για το ίδιο, όμως ο συνολικός χρόνος με τους γονείς ίσως να έχει θετικά αποτελέσματα για το μεγαλύτερο παιδί (Hsin & Felfe, 2014). Έτσι, στην εφηβεία, ο χρόνος που περνάει ο έφηβος με τη μητέρα, αλλά και με τον πατέρα χωριστά (White, Liu, Gonzales, Knight & Tein, 2016), έχει αρνητική συσχέτιση με την εμφάνιση παραβατικών συμπεριφορών, ενώ ο χρόνος που περνάει και με τους δυο γονείς μαζί, σχετίζεται με εμφάνιση καλύτερων επιδόσεων σε όλους τους τομείς (Milkie, Nomaguchi & Denny, 2015).

Χρόνος με τον πατέρα. Είναι αξιοσημείωτο πως τις τελευταίες δεκαετίες έχει σημειωθεί σημαντική αλλαγή στον χρόνο που διαθέτουν οι πατέρες στα παιδιά τους. Έτσι, ενώ ο παραδοσιακός ρόλος ήθελε τον πατέρα να φροντίζει, κυρίως, για την οικονομική ευημερία της οικογένειας, στις μέρες μας οι πατέρες, κυρίως εκείνοι οι οποίοι διαθέτουν υψηλή μόρφωση, φαίνεται πως ενδιαφέρονται να προσφέρουν

περισσότερο χρόνο στα παιδιά τους για την καθημερινή φροντίδα και την κάλυψη των συναισθηματικών αναγκών τους (Cabrera, Hofferth & Chae, 2011. Halpern & Murphy, 2013. Milkie, Mattingly, Nomaguchi, Bianchi & Robinson, 2004. Smith, 2004). Ο ρόλος του «ενεργούς πατέρα» (involved fathering) στην εποχή μας είναι να συμμετέχει ενεργά στην φροντίδα των παιδιών, ένας προς ένα, και να χτίζει στενές συναισθηματικές σχέσεις μαζί τους (Hook & Wolfe, 2012). Τα παιδιά, των οποίων ο πατέρας συμμετέχει ενεργά στην ανατροφή τους, γίνονται πιο συμπονετικοί ενήλικες, εμφανίζουν λιγότερα προβλήματα συμπεριφοράς και καλύτερες επιδόσεις στις κλίμακες νοημοσύνης (Halpern & Murphy, 2013). Ωστόσο, περισσότερο χρόνο προσφέρουν ανέκαθεν οι μητέρες στα παιδιά, ενώ συχνά οι πατέρες αλληλεπιδρούν με αυτά, όταν η μητέρα είναι παρούσα (Craig & Mullan, 2011. Lang, Schoppe-Sullivan, Kotila, Feng, Dush & Johnson, 2014. Wells & Sarkadi, 2012).

Χρόνος και με τους δύο γονείς. Έρευνες δείχνουν πως η έλλειψη κοινού χρόνου των εφήβων με τους δύο γονείς, ίσως και με τα αδέρφια, έχει ως αποτέλεσμα αυξημένη πιθανότητα για εμφάνιση παραβατικής ή επικίνδυνης συμπεριφοράς (Crouter, Head, McHale & Tucker, 2004). Από την άλλη, η καλή σχέση του ζευγαριού μεταξύ τους και ο χρόνος που προσφέρουν από κοινού στα παιδιά τους επιδρά θετικά στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του παιδιού και του εφήβου (Berger & McLanahan, 2015). Αυτό το συναντάμε συχνότερα στις διγονεϊκές οικογένειες (Nomaguchi et al., 2016).

Άλλωστε, στην εποχή μας έχει αυξηθεί ο χρόνος που διαθέτουν και οι δύο γονείς σε δραστηριότητες με τα παιδιά και είναι μεγαλύτερος από ποτέ, παρόλο που οι περισσότερες οικογένειες είναι Διπλού Εισοδήματος ή Διπλής Σταδιοδρομίας, δηλαδή και οι δύο γονείς αφιερώνουν πολύ χρόνο στο επάγγελμά τους, σε αντίθεση

με παλαιότερες εποχές, που η γυναίκα έμενε στο σπίτι. Το εύρημα αυτό φανερώνει πως οι γονείς ανέκαθεν προσπαθούν να βάζουν σε προτεραιότητα τα παιδιά και τις ανάγκες τους (Craig, Powell & Smyth, 2014. Sayer, Bianchi & Robinson, 2004).

Ακόμη, αρκετές έρευνες δείχνουν πως ο χρόνος που διαθέτουν και οι δύο μαζί στα παιδιά είναι ιδιαίτερα σημαντικός για την ανάπτυξή τους και αποτελεί δείγμα καλών σχέσεων μέσα στην οικογένεια (Craig & Mullan, 2012). Η αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου σε δραστηριότητες με το παιδί επιδρά θετικά στην ανάπτυξη υγιών συναισθηματικών σχέσεων. Επιπλέον, είναι περιορισμένες οι έρευνες που έχουν μελετήσει το χρόνο των γονέων με τα παιδιά τις μέρες εργασίας, σε σύγκριση με τις μέρες όπου το ζευγάρι δεν εργάζεται, κυρίως τα Σαββατοκύριακα (Lang et al., 2014).

Μορφωτικό επίπεδο γονέων. Το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων φαίνεται να είναι ένας από τους πιο σημαντικούς παράγοντες που καθορίζουν το χρόνο που περνούν οι γονείς με τα παιδιά, καθώς και τις δραστηριότητες που επιτελούν μαζί (Craig et al., 2014. Kalil et al., 2012). Ενώ μέχρι το 1990 οι μητέρες ανώτερου μορφωτικού επιπέδου πρόσφεραν λιγότερο χρόνο στα παιδιά τους από αυτές με χαμηλότερη μόρφωση, μετά το 1990 μάλλον αντιστράφηκαν οι όροι. Έτσι, κάποιες έρευνες δείχνουν πως οι μητέρες με υψηλή μόρφωση διαθέτουν περισσότερο χρόνο στα παιδιά τους από αυτές που δεν έχουν πραγματοποιήσει σπουδές, ωστόσο εμφανίζονται διαφορές ανάλογα με την ηλικία των παιδιών (Kalil et al., 2012).

Το παραπάνω εύρημα σχετίζεται με το άγχος που φαίνεται να δημιουργεί στους εργαζόμενους γονείς η προσπάθεια να δίνουν χρόνο στα παιδιά τους και η δυσκολία να ανταποκριθούν σε αυτή την ανάγκη όσο θα ήθελαν, λόγω των πολλαπλών ρόλων και υποχρεώσεών τους. Η ανησυχία αυτή είναι κοινή σε άνδρες και γυναίκες. Το

άγχος των γονέων φαίνεται να μεγαλώνει όσο οι απαιτήσεις του επαγγέλματος είναι μεγαλύτερες (Roxburgh, 2012).

Ωστόσο, σε κάποιες χώρες εντοπίζονται διαφορές στο χρόνο που διαθέτουν οι γονείς στα παιδιά, ανάλογα με το μορφωτικό τους επίπεδο, ενώ σε άλλες όχι (Berghammer, 2012). Το εύρημα δηλαδή της θετικής συσχέτισης του μορφωτικού επιπέδου των γονέων και του χρόνου που διαθέτουν στα παιδιά τους δεν φαίνεται να έχει παγκόσμια ισχύ, ενώ η διαφορά αυτή πιθανόν μειώνεται τα τελευταία χρόνια (Craig et al., 2014).

Από την άλλη, έρευνες δείχνουν πως μητέρες χαμηλότερου μορφωτικού επιπέδου περνούν λιγότερο χρόνο με τα παιδιά τους και έχουν μικρότερη εμπλοκή στη μαθησιακή ανάπτυξή τους (Fantuzzo, Gadsden, Li, Sproul, McDermott, Hightower & Minney, 2013). Επιπλέον, είναι ευκολότερο για τους γονείς ανώτερου εκπαιδευτικού επιπέδου να τροποποιήσουν τη συμπεριφορά τους, όπου χρειάζεται, προκειμένου να ανταποκριθούν στις αναπτυξιακές και συναισθηματικές ανάγκες των παιδιών τους και μπορούν να αξιοποιούν το χρόνο, ώστε εκείνα να αναπτύσσουν καλύτερα κοινωνικές και γνωστικές δεξιότητες (Altintas, 2016).

Συμπερασματικά, αναγνωρίζουμε πως το θέμα του χρόνου που περνούν ο ένας ή και οι δύο γονείς μαζί με το παιδί είναι πολύ-παραγοντικό και οι θετικές ή αρνητικές επιπτώσεις για το παιδί σχετίζονται με την επίδραση πλείστων άλλων παραγόντων, όπως η κοινωνικό-οικονομική κατάσταση των γονέων, το μορφωτικό τους επίπεδο, καθώς και οι σχέσεις και οι αλληλεπιδράσεις που αναπτύσσονται στην οικογένεια. Επιπλέον, το προφίλ των γονέων φαίνεται να έχει σημασία στις αλληλεπιδράσεις που έχουν με τα παιδιά τους. Όπως προαναφέρθηκε, γονείς που παρέχουν στοργή και φροντίδα και, παράλληλα, έχουν σταθερότητα και συνέπεια στην στάση τους

απέναντί τους, επιφέρουν καλύτερα αποτελέσματα για τα παιδιά τους σε όλους τους τομείς.

Η Παρούσα Μελέτη

Μέσα σε ένα πλαίσιο συνεχών αλλαγών στα χαρακτηριστικά και τη δομή της σύγχρονης οικογένειας η παρούσα μελέτη έχει ως στόχο την διερεύνηση της συσχέτισης ενός σύγχρονου μοντέλου οικογένειας, της Οικογένειας Διπλής Σταδιοδρομίας, με την ψυχοκοινωνική προσαρμογή των εφήβων, τις δυσκολίες που αναφέρουν, τον τύπο δεσμού που αναπτύσσουν, το χρόνο που περνούν οι έφηβοι αυτοί με τους γονείς τους και τη συναισθηματική τους εγγύτητα με την οικογένεια και με άλλα συγγενικά πρόσωπα. Η έρευνα γύρω από την Οικογένεια ΔΣ έχει αναπτυχθεί στην Ελλάδα τις τελευταίες δύο περίπου δεκαετίες με δείγματα επαγγελματίες- γονείς, τα οποία προήλθαν από επαγγελματικούς χώρους και οργανισμούς. Δεν έχει ωστόσο ερευνηθεί, η οικογένεια ΔΣ από την σκοπιά των εφήβων των οικογενειών αυτών, με εξαίρεση τις έρευνες των Γκαρή & Μυλωνάς (2006) και της Δαβίδ- Σπανοπούλου (2016) οι οποίες διεξήχθησαν στην Ελλάδα όπου ερευνήθηκαν ψυχοκοινωνικά χαρακτηριστικά γονέων, παιδιών και εφήβων των οικογενειών ΔΣ.

Οι έφηβοι που προέρχονται από οικογένειες ΔΣ συγκρίθηκαν με τρεις άλλες ομάδες εφήβων, εκείνους των οποίων και οι δύο γονείς εργάζονται (Οικογένεια Διπλού Εισοδήματος), ωστόσο κανείς δεν σταδιοδρομεί. Η δεύτερη ομάδα σύγκρισης είναι οι έφηβοι των οποίων μόνο ένας γονέας εργάζεται ή σταδιοδρομεί ενώ ο άλλος, συνήθως η γυναίκα, δεν εργάζεται (Οικογένεια Μονού Εισοδήματος). Η μορφή αυτή οικογένειας εμφανίζεται αρκετά συχνά στην σύγχρονη ελληνική

κοινωνία καθώς αρκετοί ενήλικες είναι άνεργοι ή έχουν συνταξιοδοτηθεί πρόωρα, λόγω της οικονομικής κρίσης, στην οποία έχει περιέλθει η χώρα τα τελευταία χρόνια. Η τελευταία ομάδα είναι οι οικογένειες Σταδιοδρομίας- Εισοδήματος (ΣΕ) στις οποίες ο ένας γονιός σταδιοδρομεί και ο άλλος εργάζεται.

Η ψυχοκοινωνική προσαρμογή και συναισθηματική εγγύτητα των εφήβων αξιολογήθηκε με το Ερωτηματολόγιο Δυνατοτήτων και Δυσκολιών (ΕΔΔ) και με την κλίμακα αξιολόγησης του δεσμού-προσκόλλησης (Attachment). Αρκετές έρευνες επιβεβαιώνουν πως η ψυχοκοινωνική προσαρμογή των εφήβων επηρεάζεται από τα χαρακτηριστικά της οικογένειάς τους (Rowse et al., 2014). Διερευνήθηκαν με ξεχωριστή ερώτηση οι δυσκολίες που αναφέρουν οι έφηβοι στο συναίσθημα, τη συγκέντρωση, τη συμπεριφορά και τη σχέση με τους άλλους ανθρώπους, τη διάρκεια των δυσκολιών και την πιθανή αναστάτωσή τους από τις δυσκολίες αυτές. Η εγγύτητα με τα μέλη της οικογένειας, καθώς και τον παππού και τη γιαγιά, αξιολογήθηκε με τους ομόκεντρους κύκλους της κλίμακας Bogardus. Επιπλέον, αντικείμενο αξιολόγησης αποτέλεσε ο χρόνος που αναφέρουν οι έφηβοι πως περνούν με τον πατέρα, τη μητέρα και τους δύο γονείς μαζί, σε δημιουργικές- «ποιοτικές» ασχολίες, τις καθημερινές και τα Σαββατοκύριακα, αντίστοιχα.

Η Δαβίδ- Σπανοπούλου (2016) δεν βρήκε στατιστικά σημαντικές διαφορές των εφήβων από οικογένειες ΔΣ στις συναισθηματικές δυσκολίες, συγκριτικά με τους εφήβους των ομάδων σύγκρισης. Βρέθηκε, επιπλέον, χαμηλή ικανοποίηση των εφήβων αυτών από την οικογενειακή συνοχή, ενώ δεν βρέθηκαν διαφορές στον τύπο δεσμού στις ομάδες των εφήβων.

Τα παραπάνω ευρήματα πιθανόν να σχετίζονται με ευρήματα άλλων ερευνών, κατά τα οποία στην παιδική ηλικία δεν εμφανίζεται τόσο μεγάλη η ανάγκη για την

παρουσία των γονέων, ενώ στην εφηβεία η ανάγκη των εφήβων να είναι με τους γονείς είναι εμφανής, καθώς οι έφηβοι, που περνούν περισσότερο χρόνο μαζί τους, έχουν καλύτερα αποτελέσματα σε όλους τους τομείς (Milkie et al., 2015). Άλλωστε, οι γονείς που σταδιοδρομούν περνούν, συνήθως, λιγότερο χρόνο με τα παιδιά τους από τους γονείς που δεν σταδιοδρομούν (Nomaguchi et al., 2016. Waldfoegel, 2016).

Η παρούσα μελέτη, λοιπόν, φιλοδοξεί να καλύψει το κενό στη βιβλιογραφία αναφορικά με την αξιολόγηση της ψυχοκοινωνικής προσαρμογής, των δυσκολιών, του τύπου δεσμού και του ποιοτικού χρόνου με τους γονείς των εφήβων οικογενειών ΔΣ και να διερευνήσει, αν επαληθεύεται η μηδενική συσχέτιση των ομάδων σύγκρισης, ως προς το δεσμό και την ψυχοκοινωνική προσαρμογή των εφήβων, ευρήματα της Δαβίδ- Σπανοπούλου (2016).

Ερευνητικά Ερωτήματα

Στόχος της παρούσας έρευνας είναι να διερευνηθεί η συσχέτιση των δυνατοτήτων και δυσκολιών, του τύπου προσκόλλησης- δεσμού, της συναισθηματικής εγγύτητας και του χρόνου με τους γονείς εφήβων, που προέρχονται από οικογένειες ΔΣ, σε σύγκριση με εφήβους από οικογένειες ΔΕ, ΜΕ και των εφήβων στην οικογένεια των οποίων ο ένας γονιός σταδιοδρομεί και ο άλλος εργάζεται (ΣΕ). Η έλλειψη επαρκών ερευνών και θεωρητικού υποβάθρου γύρω από την ψυχοκοινωνική προσαρμογή και τον τύπο δεσμού που εμφανίζουν έφηβοι, οι οποίοι προέρχονται από οικογένειες ΔΣ, δεν μας επιτρέπουν την διατύπωση σαφών ερευνητικών υποθέσεων. Έτσι, θα περιοριστούμε σε ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία διαμορφώνονται ως εξής:

1. Οι έφηβοι από οικογένειες ΔΣ διαφέρουν από τους εφήβους οικογενειών ΔΕ, ΜΕ και ΣΕ ως προς τα προβλήματα διαγωγής, τα συναισθηματικά προβλήματα, την υπερκινητικότητα/διάσπαση προσοχής, τα προβλήματα με τους συνομηλίκους, την θετικά προσανατολισμένη κοινωνική συμπεριφορά που εμφανίζουν και τη συνολική κλίμακα δυσκολιών;
2. Οι έφηβοι από οικογένειες ΔΣ διαφέρουν από τους εφήβους οικογενειών ΔΕ, ΜΕ και ΣΕ ως προς τον τύπο δεσμού που εμφανίζουν (ασφαλή, φοβικό, εμμονικό, αποφευκτικό);
3. Οι έφηβοι από οικογένειες ΔΣ διαφέρουν από τους εφήβους οικογενειών ΔΕ, ΜΕ και ΣΕ ως προς τον ελεύθερο –δημιουργικό χρόνο που αναφέρουν πως περνούν με τη μητέρα, τον πατέρα αλλά και τους δύο γονείς μαζί, τις καθημερινές και τα Σαββατοκύριακα αντίστοιχα;
4. Οι έφηβοι από οικογένειες ΔΣ διαφέρουν από τους εφήβους οικογενειών ΔΕ, ΜΕ και ΣΕ ως προς τη συναισθηματική εγγύτητα με τα μέλη της οικογένειάς τους (πατέρα, μητέρα, αδερφό, αδερφή, παππού, γιαγιά);
5. Διαφέρουν τα αγόρια από τα κορίτσια στις οικογένειες ΔΣ και στις ομάδες σύγκρισης ως προς τους παράγοντες της κλίμακας Δυνατοτήτων και Δυσκολιών- καθώς και τη συνολική κλίμακα-, ως προς τον τύπο δεσμού που αναπτύσσουν, ως προς την αυτο-αναφερόμενη συναισθηματική εγγύτητα προς τα μέλη της οικογένειάς τους και ως προς τον ελεύθερο-δημιουργικό χρόνο, που αναφέρουν πως περνούν, με τον πατέρα, τη μητέρα και τους δύο γονείς μαζί, τις καθημερινές και τα Σαββατοκύριακα;
6. Οι μαθητές Γυμνασίου διαφέρουν από τους μαθητές Λυκείου στις οικογένειες ΔΣ και στις ομάδες σύγκρισης ως προς την επίδοσή τους στους παράγοντες της κλίμακας Δυνατοτήτων και Δυσκολιών, ως προς τον τύπο δεσμού που αναπτύσσουν, ως προς την αυτο-αναφερόμενη εγγύτητα με τα μέλη της οικογένειάς τους και ως προς τον

ελεύθερο-δημιουργικό χρόνο που αναφέρουν πως περνούν με τον πατέρα, την μητέρα και τους δύο γονείς μαζί, τις καθημερινές και τα Σαββατοκύριακα αντίστοιχα;

Μέθοδος

Συμμετέχοντες

Στην έρευνα πήραν μέρος συνολικά 207 μαθητές, 106 (51,2%) από αυτούς φοιτούν στην Α' Γυμνασίου, ενώ 101 (48,8%) είναι μαθητές της Α' Λυκείου και όλοι οι μαθητές προέρχονται από τέσσερα σχολεία της Αττικής, δύο σχολεία είναι στην περιοχή του Αλίμου, ένα σχολείο βρίσκεται στην Ηλιούπολη και ένα στη Νέα Σμύρνη. Από τους μαθητές 79 (38,2%) συμμετέχοντες είναι αγόρια, ενώ 128 (61,8%) είναι κορίτσια. Επιπλέον, οι 200 (96,6%) μαθητές έχουν γεννηθεί στην Ελλάδα, ενώ επτά μαθητές (3,4%) έχουν γεννηθεί σε άλλες χώρες. Ωστόσο, όλοι οι μαθητές έχουν μεγαλώσει στην Ελλάδα.

Μέσα Συλλογής Δεδομένων

Για τις ανάγκες της έρευνας χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο, το οποίο αποτελεί σύνθεση από τρεις διαφορετικές κλίμακες για εφήβους, καθώς και δημογραφικά στοιχεία.

Ερωτηματολόγιο Δυνατοτήτων και Δυσκολιών (ΕΛΔ- Strengths and Difficulties Questionnaire- SDQ). Η πρώτη κλίμακα που χρησιμοποιήθηκε είναι το ερωτηματολόγιο Δυνατοτήτων και Δυσκολιών (Strengths and Difficulties Questionnaire- SDQ), το οποίο διαθέτει καλές ψυχομετρικές ιδιότητες, τόσο στην Ελλάδα (Giannakopoulos, Dimitrakaki, Papadopoulou, Tzavara, Kolaitis, Ravens-Sieberer et al., 2013. Giannakopoulos et al., 2009), όσο και σε άλλες χώρες όπου έχει αξιολογηθεί, στην Ευρώπη, την Αμερική και την Ασία (He, Burstein, Schmitz & Merikangas, 2013. Essau, Olaya, Anastassiou-Hadjicharalambous, Pauli, Gilvarry,

Bray, & Ollendick, 2012. Kóbor, Takács & Urbán, 2013. Muris, Meesters & van den Berg, 2003. Rodríguez-Hernández, Betancort, Ramírez-Santana, García, Sanz-Álvarez & De las Cuevas-Castresana, 2012). Ωστόσο, φαίνεται πως η κλίμακα δεν ενδείκνυται για διαπολιτισμικές συγκρίσεις, καθώς το πρωταρχικό μοντέλο των πέντε παραγόντων δεν επιβεβαιώνεται σε όλες τις χώρες, αφού σε αρκετές προκύπτουν τρεις παράγοντες. Έτσι, αναγνωρίζεται η ανάγκη αναθεώρησης της κλίμακας (Stevanovic, Urbán, Atilola, Vostanis, Balhara, Avicenna et al., 2015).

Το ΕΔΔ μετρά δυνατότητες και δυσκολίες εφήβων μαθητών, οι οποίες συνδέονται με τη ψυχική τους υγεία. Οι έφηβοι, μέσα από έναν κατάλογο 25 αυτοαναφορών, σημειώνουν αν η συγκεκριμένη συμπεριφορά «δεν ισχύει», εάν «ισχύει κάπως» ή εάν «ισχύει σίγουρα» γι' αυτούς η συγκεκριμένη πρόταση.

Το ΕΔΔ στην Ελλάδα επιβεβαιώνει τους πρωταρχικούς πέντε παράγοντες και όχι τους τρεις παράγοντες που προκύπτουν σε άλλες χώρες (Giannakopoulos et al., 2013). Έτσι, η κλίμακα για ελληνικά δείγματα αποτελείται από πέντε υπο-κλίμακες που αφορούν: α) προβλήματα διαγωγής (προτάσεις 5, 7, 12, 18, 22, Α' μέρος ερωτηματολογίου, βλέπε παράρτημα II), για παράδειγμα: «θυμώνω πολύ και συχνά χάνω την ψυχραιμία μου», β) προβλήματα συναισθήματος (προτάσεις 3, 8, 13, 16, 24), όπως «έχω συχνά πονοκεφάλους, πόνους στο στομάχι ή αδιαθεσία», γ) υπερκινητικότητα- διάσπαση προσοχής (προτάσεις 2, 10, 15, 21, 25), όπως «είμαι ανήσυχος. Δεν μπορώ να καθίσω ήσυχα για πολύ ώρα», δ) προβλήματα με τους συνομηλίκους (προτάσεις 6, 11, 14, 19, 23), για παράδειγμα: «Συνήθως είμαι μόνος. Γενικά παίζω μόνος/η ή μένω με τον εαυτό μου», και τέλος, ε) η υποκλίμακα που μετρά τη θετικά προσανατολισμένη κοινωνική (prosocial) συμπεριφορά (προτάσεις 1, 4, 9, 17, 20), μία εκ των οποίων αναφέρει «Προσπαθώ να είμαι αρεστός στους

άλλους. Νοιάζομαι για τα αισθήματά τους». Με βάση τη βιβλιογραφία, από τις τέσσερις πρώτες υποκλίμακες προκύπτει μια συνολική κλίμακα για τις δυσκολίες των εφήβων, ενώ η πέμπτη υποκλίμακα μετρά «δυνάμεις» των εφήβων και συγκεκριμένα τη θετικά προσανατολισμένη κοινωνική συμπεριφορά και εξαιρείται από την συνολική κλίμακα (Goodman, Meltzer & Bailey, 1998. Μπίμου- Νάκου, Κιοσέογλου, Στογιαννίδου, 2001). Η εξαίρεση αυτή γίνεται γιατί η απουσία θετικά προσανατολισμένης κοινωνικής συμπεριφοράς δεν σημαίνει απαραίτητα ψυχολογικές δυσκολίες (Goodman, 1997. He et al., 2013).

Διατίθενται νόρμες για τον ελληνικό πληθυσμό με βάση την εκτίμηση δείγματος 949 παιδιών και εφήβων και 584 παιδιών, σύμφωνα με την εκτίμηση των γονέων τους. Το δείγμα στάθμισης καλύπτει ηλικίες 11-16 ετών και είναι αντιπροσωπευτικό ως προς τις γεωγραφικές περιοχές και τα σχολεία. Η συσχέτιση με άλλες κλίμακες που εξετάζουν ανάλογες δυσκολίες παιδιών και εφήβων έχει δείξει επαρκή εγκυρότητα εννοιολογικής κατασκευής του ερωτηματολογίου. Από τις επαναληπτικές μετρήσεις (test-retest reliability) επίσης έχει προκύψει ικανοποιητικός δείκτης αξιοπιστίας που κυμαίνεται μεταξύ .85 έως .90. Ο βαθμός αξιοπιστίας (συντελεστής α του Cronbach) στο δείγμα της παρούσας μελέτης για τη συνολική κλίμακα είναι 0,80. (Για τις υποκλίμακες βλ. παράρτημα I πίνακας 1).

Κλίμακα δεσμού (Attachment). Το δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου αποτελεί η κλίμακα δεσμού της Bartholomew, η οποία βασίζεται στην θεωρία της προσκόλλησης του Bowlby. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη θεωρία, κάθε άνθρωπος έχει την τάση να αναπτύσσει στενούς συναισθηματικούς δεσμούς με συγκεκριμένα κοντινά του πρόσωπα, όπως είναι κυρίως η μητέρα (Bowlby, 1977). Με βάση τη θεωρία, η διαδικασία της προσκόλλησης αναπτύχθηκε, ώστε να διασφαλιστεί η

εγγύτητα των παιδιών με τους σημαντικούς ενήλικες υπό συνθήκες κινδύνου ή απειλής.

Έτσι, το παιδί αισθάνεται άνετα και μπορεί να εξερευνήσει τον κόσμο όταν, κυρίως στα πρώτα του χρόνια, έχει συνδεθεί στενά με έναν ενήλικα, ο οποίος αποτελεί πηγή ασφάλειας (Bartholomew & Horowitz, 1991) και έχει αναπτύξει την επονομαζόμενη ασφαλή προσκόλληση (Bowlby, 2012). Η κλίμακα Attachment, η οποία δημιουργήθηκε από την Bartholomew και τους συνεργάτες της, είναι κατάλληλη για την μέτρηση της προσκόλλησης σε εφήβους, όπως και σε ενήλικες (Griffin & Bartholomew, 1994). Το ερωτηματολόγιο αυτό, το οποίο βασίζεται στο μοντέλο των τεσσάρων τύπων δεσμού της Bartholomew, αποτελεί το δεύτερο μέρος της κλίμακας που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα έρευνα και αποτελείται από τέσσερις μικρές παραγράφους η καθεμία από τις οποίες μετρά έναν τύπο προσκόλλησης. Κάθε τύπος δεσμού- προσκόλλησης αφορά ένα σύμπλεγμα διαφορετικών συμπεριφορών, αντιλήψεων και συναισθημάτων για τον εαυτό και τον κόσμο.

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα έχουν να κυκλώσουν τον αριθμό που τους αντιπροσωπεύει σε μια 7-βαθμη κλίμακα, όπου το 1 σημαίνει «Δεν μου ταιριάζει καθόλου» και το 7 αντιστοιχεί στο «Μου ταιριάζει πάρα πολύ». Η κλίμακα αυτή έχει καλές ψυχομετρικές ιδιότητες (Bartholomew & Horowitz, 1991. Bartholomew & Shaver, 1998).

Ερωτηματολόγιο ομόκεντρων κύκλων. Η κλίμακα αυτή βασίζεται σε ομόκεντρους κύκλους (όπου στο κέντρο είναι ο εαυτός) και προέρχεται από τη θεωρία της κοινωνικής απόστασης του Bogardus (1933) καθώς και από την έννοια του προσωπικού χώρου. Δημιουργήθηκε και χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά το

2001 με καλές ψυχομετρικές ιδιότητες (Georgas, Mylonas, Bafiti, Poortinga, Christakopoulou, Kagitcibasi et al., 2001). Όσο πιο κοντά στον εαυτό του (στο κέντρο) τοποθετεί ο έφηβος ένα συγγενικό πρόσωπο, τόσο πιο κοντά αισθάνεται αυτό το πρόσωπο. Η κλίμακα, που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα έρευνα, περιλαμβάνει έξι πρόσωπα, τον πατέρα, τη μητέρα, τον αδερφό, την αδερφή, τον παππού και τη γιαγιά. Ζητήθηκε από τους εφήβους να τοποθετήσουν στους κύκλους όλα τα πρόσωπα, ακόμη και αν δεν έχουν (για παράδειγμα αδερφή) ή αν το πρόσωπο αυτό έχει πεθάνει ή δεν το γνώρισαν ποτέ (π. χ παππούς).

Ο πρώτος που εισήγαγε τον όρο κοινωνική απόσταση είναι ο Park (1924) ο οποίος όρισε ως κοινωνική απόσταση το βαθμό της κατανόησης και της εγγύτητας, ο οποίος χαρακτηρίζει τις κοινωνικές, οικογενειακές και προσωπικές σχέσεις γενικά. Στην προσπάθεια να ανταποκριθεί στην ανάγκη να δημιουργηθεί ένα εργαλείο με το οποίο θα μετράται η κοινωνική απόσταση, ο Bogardus (1929, 1933) δημιούργησε την Κλίμακα Κοινωνικής Απόστασης με σκοπό να μετρήσει την πρόθεση και προθυμία των ανθρώπων να διατηρούν κοινωνικές σχέσεις με ανθρώπους διαφορετικού κοινωνικού και πολιτισμικού επιπέδου, καθώς και την ενσυναισθητική τους κατανόηση (Ouellette-Kuntz, Burge, Brown & Arsenault, 2010). Η κλίμακα δημιουργήθηκε ως αναγνώριση του γεγονότος πως η φυσική και συγγενική εγγύτητα δεν σημαίνει πάντα και συναισθηματική και κοινωνική εγγύτητα.

Συνήθως η κοινωνική απόσταση δημιουργείται, όταν το άτομο θεωρεί τη συμπεριφορά του άλλου ως περίεργη ή μη φυσιολογική (Baumann, 2007. Parillo & Donoghue, 2005). Η κλίμακα του Bogardus χρησιμοποιείται εκτενώς για την μέτρηση της κοινωνικής απόστασης και για τον εντοπισμό συμπεριφορών και τάσεων ρατσισμού, τις εθνοτικές διαμάχες, τη διαπολιτισμική αλληλεπίδραση, καθώς και τις

αντιλήψεις για τα άτομα με ψυχικές διαταραχές (Adewuyi & Makanjuola, 2008. Corrigan, Green, Lundin, Kubiak & Penn, 2001. Thyne & Zins, 2004. Woosnam & Lee, 2011).

Ο πιο κοντινός κύκλος της παρούσας κλίμακας δηλώνει πως «αισθάνομαι το πρόσωπο αυτό συναισθηματικά πολύ κοντά μου» και βαθμολογείται με 8, ενώ ο πιο μακρινός κύκλος σημαίνει πως «αισθάνομαι το πρόσωπο αυτό συναισθηματικά πολύ μακριά μου» και βαθμολογείται με 1. Περισσότερα του ενός πρόσωπα μπορούσαν να τοποθετηθούν στον ίδιο κύκλο. Ο βαθμός αξιοπιστίας (συντελεστής α του Cronbach) είναι 0,82.

Δημογραφικά χαρακτηριστικά. Το τελευταίο μέρος του ερωτηματολογίου καταγράφει δημογραφικά χαρακτηριστικά των μαθητών, καθώς και πληροφορίες για την οικογενειακή κατάσταση, το επάγγελμα, το επίπεδο σπουδών και την αντιλαμβανόμενη από τους εφήβους ικανοποίηση των γονέων τους από την εργασία τους. Επιπλέον, στο μέρος αυτό του ερωτηματολογίου ερωτώνται οι μαθητές για πιθανά επαγγελματικά ταξίδια των γονιών, τη διατήρηση από τους γονείς κατοικίας σε άλλη πόλη ή χώρα χάριν των επαγγελματικών τους υποχρεώσεων, τις ώρες τις οποίες αφιερώνουν για το επάγγελμά τους και τέλος, τον ελεύθερο χρόνο που αναφέρουν οι μαθητές πως περνούν με κάθε γονέα ξεχωριστά και με τους δύο μαζί τις καθημερινές, εργάσιμες μέρες, αλλά και τα Σαββατοκύριακα. Ο δείκτης αξιοπιστίας (Cronbach α) για τις καθημερινές είναι 0,82 και για τα Σαββατοκύριακα 0,80.

Διαδικασία της Έρευνας

Για τη συλλογή του δείγματος ζητήσαμε άδεια από τους διευθυντές δύο Γυμνασίων και δύο Λυκείων της Αθήνας, για να χορηγήσουμε το ερωτηματολόγιο

στους μαθητές τους. Το ένα Γυμνάσιο ήταν στην Ν. Σμύρνη και το δεύτερο στον Άλιμο, ενώ τα Λύκεια ήταν στον Άλιμο και στην Ηλιούπολη. Εξηγήσαμε με σαφήνεια τον σκοπό της έρευνας και τη διαδικασία που θα ακολουθηθεί. Αφού πήραμε την άδεια, μπήκαμε στις τάξεις των μαθητών και εξηγήσαμε τον σκοπό της έρευνας, ενώ απαντήσαμε σε τυχόν απορίες των μαθητών. Στη συνέχεια, δώσαμε μια υπεύθυνη δήλωση σε κάθε μαθήτρια/τη για τους γονείς τους, ώστε να έχουμε τη γραπτή άδεια των γονέων για τη συμμετοχή των παιδιών τους στην έρευνα. Η υπεύθυνη δήλωση περιείχε γραπτώς τους σκοπούς της έρευνας, ώστε να ενημερωθούν και οι γονείς. Μετά από παρέλευση λίγων ημερών επισκεφθήκαμε τα σχολεία και χορηγήσαμε το ερωτηματολόγιο μόνο στους μαθητές που είχαν προσκομίσει, υπογεγραμμένη από τους γονείς τους, την υπεύθυνη δήλωση άδειας συμμετοχής στην έρευνα. Η χορήγηση έγινε ομαδικά στις τάξεις των μαθητών, στο πλαίσιο μιας διδακτικής ώρας.

Αποτελέσματα

Δείκτες Κεντρικής Τάσης και Διασποράς

Αρχικά, καταγράφηκαν οι συχνότητες και σχετικές συχνότητες των εξαρτημένων μεταβλητών ως προς τη δομή οικογένειας (βλ. παράρτημα Ι πίνακες 2 – 24).

Δείκτες Συνάφειας

Υπολογίστηκαν οι δείκτες συνάφειας r του Pearson ανάμεσα στις υποκλίμακες του ερωτηματολογίου Δυνατοτήτων και Δυσκολιών και τη συνολική κλίμακα (Πίνακας 1). Όλοι οι δείκτες ήταν στατιστικώς σημαντικοί. Εξάίρεση αποτελούν οι συνάφειες ανάμεσα στη «θετικά προσανατολισμένη κοινωνική συμπεριφορά» και τα «συναισθηματικά προβλήματα» και ανάμεσα στη «θετικά προσανατολισμένη κοινωνική συμπεριφορά και την «υπερκινητικότητα/ διάσπαση προσοχής», οι οποίες ήταν στατιστικώς ασήμαντες. Το μέγεθος των δεικτών κυμάνθηκε από $-0,16$ («θετικά προσανατολισμένη κοινωνική συμπεριφορά X «προβλήματα διαγωγής») μέχρι $0,77$ («συνολική κλίμακα X «υπερκινητικότητα/διάσπαση προσοχής»). Δηλαδή, όσο μεγαλύτερη θετικά προσανατολισμένη κοινωνική συμπεριφορά τόσο λιγότερα προβλήματα διαγωγής, ενώ όσο περισσότερες δυσκολίες συνολικά τόσο μεγαλύτερη και η υπερκινητικότητα/διάσπαση προσοχής. Το μέγεθος των συσχετίσεων κυμαίνεται από χαμηλό έως υψηλό.

Πίνακας 1

Συνάφεια (Pearson r) μεταξύ των υποκλιμάκων του ερωτηματολογίου ΔΔ

Υποκλίμακες	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1. Προβλήματα διαγωγής	1,00					
2. Συναισθηματικά προβλήματα	0,28**	1,00				
3. Υπερκ./Διάσπ. Προσοχής	0,41**	0,42**	1,00			
4. Προβλήματα με συνομηλίκους	0,27**	0,32**	0,26**	1,00		
5. Θετικά προσαν. κοιν. Συμπ.	-0,16*	0,02	-0,09	-0,22**	1,00	
6. Συνολική κλίμακα	0,64**	0,76**	0,77**	0,62**	-0,14*	1,00

Σημείωση. * $p < 0,05$. ** $p < 0,01$.

Για τις δια-συνάφειες μεταξύ του συνόλου των εξαρτημένων μεταβλητών βλέπε Πίνακα 2. Αυτό που παρατηρείται είναι ότι οι περισσότεροι δείκτες είναι στατιστικώς σημαντικοί. Εξάιρεση αποτελούν οι συνάφειες ανάμεσα στον «ασφαλή τύπο δεσμού» και το «χρόνο με τον πατέρα τις καθημερινές και τα Σαββατοκύριακα» καθώς και το «χρόνο με τη μητέρα τις καθημερινές και τα Σαββατοκύριακα». Επιπλέον, ασήμαντες είναι οι συνάφειες ανάμεσα στον «φοβικό τύπο δεσμού» και τον «χρόνο με τον πατέρα τις καθημερινές», καθώς και με τον «ασφαλή τύπο δεσμού». Επίσης, ασήμαντες συνάφειες παρατηρούνται ανάμεσα στον «εμμονικό τύπο δεσμού» και: α) το «χρόνο με τη μητέρα τις καθημερινές», β) το «χρόνο με τον πατέρα τα Σαββατοκύριακα», γ) το «χρόνο με τη μητέρα τα Σαββατοκύριακα» και δ) τον «ασφαλή τύπο δεσμού».

Επιπρόσθετα, ασήμαντες είναι οι συνάφειες ανάμεσα στον «αποφευκτικό τύπο δεσμού» και όλες τις άλλες μεταβλητές. Ακόμη, ασήμαντες συνάφειες παρατηρούνται ανάμεσα στη «συναισθηματική εγγύτητα με τον πατέρα» και: α) το «χρόνο με τη μητέρα τις καθημερινές», β) το «χρόνο με τη μητέρα τα Σαββατοκύριακα», γ) τον «φοβικό τύπο δεσμού» και δ) τον «αποφευκτικό τύπο δεσμού». Επίσης, ασήμαντες συνάφειες παρατηρούνται ανάμεσα στη «συναισθηματική εγγύτητα με τη μητέρα» και: α) το «χρόνο με τον πατέρα τις καθημερινές» και β) τον «αποφευκτικό τύπο δεσμού».

Επιπλέον, ασήμαντες συνάφειες παρατηρούνται ανάμεσα στη «συναισθηματική εγγύτητα με τον αδερφό» και τις μεταβλητές: «χρόνο με πατέρα, χρόνο με μητέρα και χρόνο με τους δύο γονείς τις καθημερινές», «χρόνο με μητέρα τα Σαββατοκύριακα» και με όλους τους τύπους δεσμού. Επιπρόσθετα, ασήμαντες φαίνονται οι συνάφειες ανάμεσα στη «συναισθηματική εγγύτητα με την αδερφή» και το «χρόνο με τον πατέρα, τη μητέρα και τους δύο γονείς μαζί τις καθημερινές» και με όλους τους τύπους δεσμού. Ακόμη, ασήμαντες συνάφειες παρατηρούνται ανάμεσα στη «συναισθηματική εγγύτητα με τον παππού» και τους «ασφαλή, φοβικό και αποφευκτικό τύπο δεσμού». Επίσης, ασήμαντες είναι οι συνάφειες ανάμεσα στη «συναισθηματική εγγύτητα με τη γιαγιά» και: α) το «χρόνο και με τους δύο γονείς τις καθημερινές» και β) τους «ασφαλή και αποφευκτικό τύπο δεσμού».

Αναφορικά με τις υποκλίμακες του ερωτηματολογίου ΔΔ, ασήμαντες συνάφειες παρατηρούνται ανάμεσα στα «προβλήματα διαγωγής» και: α) το «χρόνο με τον πατέρα τις καθημερινές», β) το «χρόνο με τον πατέρα και το χρόνο με τη μητέρα τα Σαββατοκύριακα», γ) τους «ασφαλή, εμμονικό και αποφευκτικό τύπο δεσμού» και γ) τη «συναισθηματική εγγύτητα με τη γιαγιά». Η υποκλίμακα «συναισθηματικά προβλήματα» εμφανίζει ασήμαντη συνάφεια με: α) τον «αποφευκτικό τύπο δεσμού»

και β) τη «συναισθηματική εγγύτητα με την αδερφή». Επίσης, ασήμαντες είναι οι συνάψεις ανάμεσα στην «υπερκινητικότητα/ διάσπαση προσοχής και: α) το «χρόνο με τον πατέρα τις καθημερινές», β) τον «αποφευκτικό τύπο δεσμού», γ) τη «συναισθηματική εγγύτητα με τον πατέρα, τον αδερφό, την αδερφή, τον παππού και τη γιαγιά».

Επιπρόσθετα, ασήμαντες συνάψεις παρατηρούνται ανάμεσα στα «προβλήματα με τους συνομηλίκους» και: α) το «χρόνο με τον πατέρα τις καθημερινές», β) το «χρόνο με τη μητέρα τα Σαββατοκύριακα», γ) τον «αποφευκτικό τύπο δεσμού», δ) τη «συναισθηματική εγγύτητα με τον παππού και τη γιαγιά». Η υποκλίμακα «θετικά προσανατολισμένη κοινωνική συμπεριφορά» εμφανίζει ασήμαντες συνάψεις με: α) το «χρόνο με τον πατέρα, τη μητέρα και τους δύο μαζί, τις καθημερινές αλλά και τα Σαββατοκύριακα», β) τους «ασφαλή και αποφευκτικό τύπους δεσμού» και γ) τη «συναισθηματική εγγύτητα με τον πατέρα, τον παππού και τη γιαγιά». Τέλος, ασήμαντες συνάψεις παρατηρούνται ανάμεσα στη «συνολική κλίμακα» του ΕΔΔ και: α) τον «αποφευκτικό τύπο δεσμού» και β) τη «συναισθηματική εγγύτητα με τη γιαγιά».

Το μέγεθος των δεικτών κυμάνθηκε από 0,00 (συναισθηματική εγγύτητα με πατέρα) X (αποφευκτικό τύπο δεσμού) μέχρι 0,77 (συνολική κλίμακα ΕΔΔ) X (υπερκινητικότητα/ διάσπαση προσοχής), δηλαδή το μέγεθος των συσχετίσεων κυμαίνεται από μηδενικό έως υψηλό.

Πίνακας 2

Δια-συνάψεις μεταξύ όλων των εξαρτημένων μεταβλητών

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.
1. χρόνος με πατέρα καθημερινές	1																					
2. χρόνος με μητέρα καθημερινές	,59**	1																				
3. χρόνος και με 2 γονείς καθ.	,65**	,54**	1																			
4. χρόνος με πατέρα Σαββ/κα	,60**	,56**	,45**	1																		
5. χρόνος με μητέρα Σαββ/κα	,47**	,70**	,41**	,66**	1																	
6. χρόνος και με 2 γονείς Σαββ/κα	,55**	,47**	,74**	,59**	,47**	1																
7. ασφάλης	,08	-,01	,19**	,13	,07	,15*	1															
8. φοβικός τύπος	-,13	-,17*	-,17*	-,15*	,18**	-,14*	-,12	1														
9. εμμονικός τύπος	-,15*	-,06	-,14*	-,12	-,01	-,17*	-,05	,33**	1													
10. αποφευκτικός...	-,03	-,01	,02	-,02	-,06	-,04	,04	,08	-,13	1												
11. συν. εγγύτ.-πατέρας	,31**	,12	,25**	,32**	,08	,35**	,15*	-,07	-,21**	,00	1											
12. συναισθ. εγγύτ. με μητέρα	,11	,19**	,18**	,16*	,24**	,25**	,14*	-,14*	-,23**	-,06	,48**	1										
13. Συναισθ. εγγύτ. μ ε αδερφό	,07	,09	,11	,15*	,13	,15*	,11	-,13	-,09	,02	,36**	,43**	1									
14. ...αδερφή	,04	,13	,12	,16*	,17*	,19**	,06	-,10	-,05	,00	,29**	,44**	,75**	1								
15. ...παππού	,25**	,16*	,22**	,24**	,22**	,25**	,14	-,11	-,20**	-,06	,43**	,48**	,34**	,36**	1							
16. ...Γιαγιά	,28**	,17*	,13	,25**	,20**	,17*	,10	-,15*	-,21**	-,10	,32**	,39**	,32**	,31**	,75**	1						
17. προβλήματα διαγωγής	-,10	-,18*	,21**	-,06	-,11	-,17*	-,14	,16*	,05	,04	-,15*	-,20**	-,17*	-,16*	-,15*	-,02	1					
18. συναισθηματικά προβλήματα	-,26**	,20**	,22**	,22**	,18**	,18**	,22**	,38**	,37**	-,13	-,28**	-,25**	-,16*	-,11	,23**	-,15*	,28**	1				

19.υπερκινητικότητα α-διάσπαση προσοχής	-,07	-,17*	-,16*	,19**	-,15*	,24**	-,15*	,19**	,24**	-,09	-,11	-,22**	-,07	-,07	-,03	-,05	,41**	,42**	1			
20.προβλήματα με συνομηλικούς	-,07	,21**	-,16*	,20**	-,13	,19**	,22**	,32**	,23**	,08	-,28**	-,26**	-,19**	,20**	-,12	-,14	,27**	,32**	,26**	1		
21.θετικά προσανατολισμένη κοινων.συμπεριφορά	,04	-,01	,02	,06	,09	-,05	,12	-,14*	,14*	-,11	,11	,14*	,25**	,21**	,05	,08	-,16*	,02	-,10	-,22**	1	
22.συνολική κλίμακα ΕΔΔ	-,18**	,26**	,26**	,25**	,21**	,28**	,25**	,38**	,34**	-,06	-,29**	-,33**	-,20**	,18**	,19**	-,13	,64**	,76**	,77**	,62**	-,14*	1

Σημείωση. * $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Μέτριες και υψηλές συνάφειες ($r > 0,30$) παρουσιάζουν μεταξύ τους όλες οι μεταβλητές για τον ελεύθερο χρόνο των εφήβων με τους γονείς τους, ο «εμμονικός» με τον «φοβικό» τύπο δεσμού, η «συναισθηματική εγγύτητα με τον πατέρα» με το «χρόνο με τον πατέρα τις καθημερινές και τα Σαββατοκύριακα» και το «χρόνο και με τους δύο γονείς τα Σαββατοκύριακα», η «συναισθηματική εγγύτητα» όλων των μελών με τα υπόλοιπα μέλη, η υποκλίμακα του ΕΔΔ «συναισθηματικά προβλήματα» με τον «φοβικό» και τον «εμμονικό» τύπο δεσμού.

Επίσης, μέτρια και υψηλή συνάφεια παρουσιάζουν η υποκλίμακα «υπερκινητικότητα/ διάσπαση προσοχής» με τις υποκλίμακες «προβλήματα διαγωγής» και «συναισθηματικά προβλήματα», η υποκλίμακα «προβλήματα με τους συνομηλίκους» με τον «φοβικό» τύπο δεσμού και την υποκλίμακα «συναισθηματικά προβλήματα» και τέλος, η «συνολική κλίμακα» του ΕΔΔ με τους «φοβικό» και «εμμονικό» τύπους δεσμού, ενώ εμφανίζει αρνητική μέτρια συνάφεια με τη «συναισθηματική εγγύτητα με τη μητέρα» και ευλόγως, μέτρια ή υψηλή συνάφεια με τις τέσσερις υποκλίμακες που την αποτελούν.

Κριτήρια Διαφοροποίησης των Δομών Οικογένειας

Εντοπίστηκε η ομάδα εφήβων, οι οποίοι προέρχονται από οικογένειες Διπλής Σταδιοδρομίας (ΔΣ). Στην οικογένεια ΔΣ και οι δύο γονείς σταδιοδρομούν σε επαγγέλματα με κωδικούς 1, 2. Η ταξινόμηση των επαγγελμάτων βασίστηκε στην Στατιστική Ταξινόμηση Επαγγελμάτων (ΣΤΕΠ- 92) που αποτελεί την τελευταία επίσημη ταξινόμηση επαγγελμάτων, η οποία χρησιμοποιείται στην Ελλάδα. Ο κωδικός 1 αναφέρεται στα επαγγέλματα: μέλη των βουλευόμενων σωμάτων, ανώτερα διοικητικά και διευθυντικά στελέχη του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα.

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Ο κωδικός 2 αφορά: πρόσωπα που ασκούν επιστημονικά, καλλιτεχνικά και συναφή επαγγέλματα. Εδώ περιλαμβάνονται όσοι ασκούν επαγγέλματα για τα οποία απαιτείται, κατά κανόνα, ανώτατο επίπεδο εκπαίδευσης, γνώσεων και εμπειρίας στους τομείς των επιστημών, της διδασκαλίας και της καλλιτεχνικής δημιουργίας, π.χ. φυσικοί, μηχανικοί, ιατροί, νομικοί, καθηγητές, καλλιτέχνες κλπ.

Ως δεύτερο κριτήριο για ένταξη στην ομάδα ΔΣ ορίστηκε το επίπεδο σπουδών με συμμετοχή όσων γονέων έχουν τελειώσει ΑΕΙ/ΤΕΙ ή και ανώτερη βαθμίδα εκπαίδευσης (μεταπτυχιακό, διδακτορικό). Τρίτο κριτήριο ορίστηκε η αναφερόμενη από τους μαθητές ευχαρίστηση των γονέων από το επάγγελμά τους, με συμμετοχή όσων γονέων θεωρούν τα παιδιά τους πως είναι «πολύ» ή «πάρα πολύ ευχαριστημένοι» από το επάγγελμά τους.

Ως ομάδες σύγκρισης ορίστηκαν η οικογένεια Διπλού Εισοδήματος (ΔΕ), στην οποία και οι δύο γονείς εργάζονται, αλλά κανείς δεν σταδιοδρομεί, η οικογένεια Μονού Εισοδήματος (ΜΕ), στην οποία ο ένας γονέας δεν εργάζεται, συνήθως η μητέρα, και ο άλλος είτε εργάζεται είτε σταδιοδρομεί. Η τέταρτη ομάδα εμπεριέχει τις οικογένειες, στις οποίες ο ένας γονιός Σταδιοδρομεί και ο άλλος Εργάζεται (ΣΕ).

Έτσι, 25 οικογένειες μαθητών (12,1%) αποτελούν τις οικογένειες ΔΣ, 107 (51,7%) ορίστηκαν ως οικογένειες ΔΕ, 33 (15,9%) οικογένειες αποτελούν την οικογένεια ΜΕ και τέλος 42 οικογένειες (20,3%) ορίστηκαν ως οικογένειες ΣΕ.

Ομαδοποίηση Συγγενικών Προσώπων ως προς τη Συναισθηματική Εγγύτητα

Για τη διερεύνηση της συναισθηματικής εγγύτητας των εφήβων με μέλη της οικογένειάς τους και συγγενικά πρόσωπα χρησιμοποιήθηκαν, όπως προαναφέρθηκε, οι ομόκεντροι κύκλοι που δημιουργήθηκαν το 2001 (Georgas et al., 2001) και βασίζονται στην κλίμακα Κοινωνικής Απόστασης του Bogardus. Ωστόσο, εκτός από

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

τη συναισθηματική εγγύτητα των εφήβων με κάθε μέλος χωριστά, πραγματοποιήσαμε συγκρίσεις σε ομάδες συγγενικών προσώπων. Έτσι, ομαδοποιήθηκαν όλα τα μέλη της πυρηνικής οικογένειας (πατέρας, μητέρα, αδερφός αδερφή), ώστε να διαπιστωθεί αν εμφανίζονται διαφορές στις δομές οικογένειας ως προς τη συναισθηματική εγγύτητα με όλα τα μέλη της πυρηνικής οικογένειας. Ανάλογα, ομαδοποιήθηκαν οι γονείς, ώστε να διερευνηθούν πιθανές διαφοροποιήσεις των εφήβων στη συναισθηματική εγγύτητα και με τους δύο γονείς μαζί. Επιπλέον, ομαδοποιήθηκαν ο παππούς και οι γιαγιά, καθώς είναι τα συγγενικά πρόσωπα τα οποία δεν ανήκουν στην πυρηνική οικογένεια, αλλά στην Ελλάδα φαίνεται πως η παρουσία τους στη ζωή της οικογένειας έχει σημασία. Τέλος, έγινε ομαδοποίηση όλων των συγγενικών προσώπων που εξετάστηκαν στην παρούσα έρευνα.

Παραμετρικές και μη Παραμετρικές Συγκρίσεις

Για την εξέταση των διαφορών μεταξύ της ομάδας Διπλής Σταδιοδρομίας με τις ομάδες σύγκρισης στις εξαρτημένες μεταβλητές εφαρμόστηκαν η ανάλυση διακύμανσης μονής κατεύθυνσης, καθώς και το μη παραμετρικό ισοδύναμο τεστ της ανάλυσης διακύμανσης, Kruskal- Wallis, αφού έχουμε παραβίαση της κανονικότητας της κατανομής με βάση το Kolmogorov- Smirnov test. Επιπλέον, η ομάδα Διπλής Σταδιοδρομίας είναι μικρότερη των 30 ατόμων (25 άτομα), ενώ το συνολικό δείγμα είναι $N < 300$. Αν το δείγμα ήταν $N > 300$ θα υποθέταμε ότι η κατανομή μας απέχει ελάχιστα από την κανονικότητα και θα περιοριζόμασταν στις παραμετρικές συγκρίσεις.

Διαπιστώθηκαν στατιστικώς ασήμαντες διαφορές ανάμεσα στη δομή οικογένειας σε σχέση με τις εξαρτημένες μεταβλητές της έρευνας (ΕΔΔ, τύποι δεσμού, συναισθηματική εγγύτητα με μέλη της οικογένειας, δημιουργικός χρόνος με γονείς

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

τις καθημερινές και τα σαββατοκύριακα, δυσκολίες). Στους πίνακες 3-7

παρουσιάζεται ο μη παραμετρικός έλεγχος Kruskal-Wallis σύγκρισης του παράγοντα της κατηγορικής μεταβλητής δομής οικογένειας (ΔΣ, ΔΕ, ΜΕ, ΣΕ) με όλες τις εξαρτημένες μεταβλητές της έρευνας. Τα αποτελέσματα δείχνουν, ότι σε καμιά εξαρτημένη μεταβλητή δεν έχουμε διαφοροποίηση με βάση τη δομή της οικογένειας. Δηλαδή, οι έφηβοι που προέρχονται από οικογένειες ΔΣ δεν διαφέρουν από τους εφήβους των ομάδων σύγκρισης ως προς τις υποκλίμακες του ΕΔΔ και τη συνολική κλίμακα, τους τύπους δεσμού, τη συναισθηματική εγγύτητα με μέλη της οικογένειάς τους, το δημιουργικό χρόνο που αναφέρουν πως περνούν με τους γονείς τους τις καθημερινές και τα Σαββατοκύριακα και τέλος, τις δυσκολίες συνολικά.

Τα αποτελέσματα του παραμετρικού ελέγχου παρουσιάζονται στο παράρτημα Ι (πίνακες 25 - 28). Οι εκ των υστέρων πολλαπλές συγκρίσεις των δομών οικογένειας ανά ζεύγη με το post hoc κριτήριο του Scheffé έδειξαν στατιστικώς ασήμαντες διαφορές για κάθε ζεύγος δομής οικογένειας και για όλες τις εξαρτημένες μεταβλητές.

Πίνακας 3

Αποτελέσματα μη παραμετρικού στατιστικού ελέγχου μεταβλητών ΕΔΔ σε σχέση με τη δομή της οικογένειας (N= 207)

Μεταβλητή	X^2	Z
Προβλήματα διαγωγής	4,29	2,70***
Συναισθηματικά προβλήματα	2,03	2,32***
Υπερκινητικότητα/Διάσπαση Προσοχής	0,99	2,24***
Προβλήματα με συνομηλίκους	0,55	3,35***
Θετικά προσανατολισμένη κοινων. συμπεριφορά	2,14	3,00***
Συνολική κλίμακα	1,31	1,46*

Σημείωση. Kolmogorov-Smirnov Z, * $p < 0,05$. ** $p < 0,01$. $p < 0,001$, Kruskal-Wallis X^2

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Στον Πίνακα 3 παρατηρούμε τον μη παραμετρικό έλεγχο Kruskal- Wallis μηδενικής υπόθεσης των υποκλιμάκων του ΕΔΔ. Οι μεταβλητές προέρχονται από την ίδια κατανομή (με στατιστική συνάρτηση X^2) λόγω της απόρριψης της κανονικότητας των μεταβλητών με τον μη παραμετρικό έλεγχο των Kolmogorov-Smirnov (με μηδενική υπόθεση κανονικότητας και στατιστική συνάρτηση Z). Οι μεταβλητές συγκρίνονται ως προς τον παράγοντα της κατηγορικής μεταβλητής Δομή Οικογένειας με τέσσερα επίπεδα: 1) Διπλή Σταδιοδρομία, 2) Διπλό Εισόδημα, 3) Μονό Εισόδημα και 4) Σταδιοδρομία - Εισόδημα. Αντίστοιχα, στους πίνακες 4 - 7 παρατηρούμε τον μη παραμετρικό έλεγχο Kruskal- Wallis μηδενικής υπόθεσης των τύπων δεσμού, της συναισθηματικής εγγύτητας με συγγενείς, του ελεύθερου χρόνου με τους γονείς τις καθημερινές και τα Σαββατοκύριακα και των δυσκολιών συνολικά, σε σχέση με τη Δομή της Οικογένειας.

Πίνακας 4

Αποτελέσματα μη παραμετρικού στατιστικού ελέγχου τύπων δεσμού σε σχέση με τη δομή της οικογένειας (N = 207)

Μεταβλητή	X^2	Z
Ασφαλής	4,28	1,80**
Φοβικός	1,87	2,61***
Εμμονικός	1,44	2,14***
Αποφευκτικός	2,01	2,41***

Σημείωση. Kolmogorov-Smirnov Z , * $p < 0,05$. ** $p < 0,01$. $p < 0,001$, Kruskal-Wallis X^2

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Πίνακας 5

Αποτελέσματα μη παραμετρικού στατιστικού ελέγχου της συναισθηματικής εγγύτητας με συγγενείς σε σχέση με τη δομή της οικογένειας (N = 207)

Μεταβλητή	X^2	Z
Πατέρας	4,42	3,39***
Μητέρα	4,40	4,18***
Αδερφός	5,05	3,26***
Αδερφή	3,56	3,72***
Παππούς	7,60	2,21***
Γιαγιά	4,17	2,48***
Γονείς	5,62	2,57***
Παππούς-γιαγιά	7,70	1,94***
Πυρηνική οικογένεια	5,14	2,11***
Όλα τα μέλη	6,15	2,00**

Σημείωση. $\alpha=0,817$ (για κάθε μέλος ξεχωριστά), $\alpha=0,886$ (για τις ομάδες), Kolmogorov-Smirnov Z,
* $p < 0,05$. ** $p < 0,01$. *** $p < 0,001$, Kruskal-Wallis X^2

Πίνακας 6

Αποτελέσματα μη παραμετρικού στατιστικού ελέγχου ελεύθερου χρόνου με γονείς σε σχέση με τη δομή της οικογένειας

Μεταβλητή	X^2	Z
Χρόνος με πατέρα καθημερινές	0,77	3,67***
Χρόνος με μητέρα καθημερινές	1,51	2,39***
Χρόνος και με δύο γονείς καθημερινές	0,24	3,16***

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Χρόνος με πατέρα Σαββατοκύριακα	1,16	2,30***
Χρόνος με μητέρα Σαββατοκύριακα	1,79	2,25***
Χρόνος και με δύο γονείς Σαββατοκύριακα	0,75	2,01***

Σημείωση. $\alpha=0,881$, Kolmogorov-Smirnov Z, * $p < 0,05$. ** $p < 0,01$. *** $p < 0,001$, Kruskal-Wallis X^2

Πίνακας 7

Αποτελέσματα μη παραμετρικού στατιστικού ελέγχου ερώτησης για δυσκολίες συνολικά σε σχέση με τη δομή οικογένειας

Μεταβλητή	X^2	Z
Δυσκολίες συνολικά	0,10	3,41***

Σημείωση. Kolmogorov-Smirnov Z, * $p < 0,05$. ** $p < 0,01$. *** $p < 0,001$. Kruskal-Wallis X^2

Διπαραγοντικές Συγκρίσεις Διασποράς ως προς το Φύλο, την Ηλικία και τη Δομή Οικογένειας

Εφαρμόστηκε μοντέλο διπαραγοντικής ανάλυσης διακύμανσης 2 (φύλο) X 4 (δομές οικογένειας: ΔΣ, ΔΕ, ΜΕ, ΣΕ) – καθώς και 2 (ηλικία) X 4 (δομές οικογένειας)- για κάθε μία από τις εξαρτημένες μεταβλητές, το οποίο κρίθηκε εφαρμόσιμο στα δεδομένα μας παρά τους περιορισμούς που προαναφέρθηκαν. Η αλληλεπίδραση των ανεξάρτητων μεταβλητών ήταν στατιστικώς ασήμαντη για όλες τις εξαρτημένες μεταβλητές (παράρτημα I, πίνακες 29- 37).

Συγκρίσεις στην Ομάδα Εφήβων από Οικογένειες ΔΣ ως προς το Φύλο και την Ηλικία

Πραγματοποιήθηκε μη παραμετρικός έλεγχος Mann-Whitney για συγκρίσεις μέσα στην ομάδα μαθητών από οικογένειες ΔΣ ως προς το φύλο και την ηλικία ($N = 25$).

Δεν βρέθηκαν στατιστικώς σημαντικές διαφορές σε καμία εξαρτημένη μεταβλητή, με

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

εξαιρέση τον φοβικό τύπο δεσμού, όπου οι μαθητές Γυμνασίου ($Mdn = 2,00$) από οικογένειες ΔΣ εμφάνισαν σημαντικά χαμηλότερα επίπεδα φοβικού τύπου δεσμού σε σχέση με τους μαθητές Λυκείου ($Mdn = 4,00$) από την ίδια ομάδα, $U = 31,00$, $p = 0,009$ (βλ. πίνακες 8, 9).

Πίνακας 8

Αποτελέσματα στατιστικού ελέγχου μεταβλητών σε σχέση με το φύλο στις οικογένειες διπλής σταδιοδρομίας ($N=25$)

Μεταβλητή	U	Z	Διάμεσος	
			Αγόρια	Κορίτσια
Προβλήματα διαγωγής	47,50	-1,58	1,60	1,40
Συναισθ. προβλήματα	41,50	-1,89	1,40	1,80
Υπερκ/τα-διάσπαση. προσ.	60,00	-0,84	1,60	1,40
Προβλ. με συν/κους	51,50	-1,36	1,30	1,20
Θετικά προσ. κοιν. συμπ.	62,50	-0,71	2,60	2,80
Συνολική κλίμακα ΕΔΔ	71,00	-0,22	1,55	1,50
Δυσκολίες	69,50	-0,34	2,00	2,00
Ασφαλής τύπος δεσμού	53,00	-1,24	4,00	3,00
Φοβικός τύπος δεσμού	56,00	-1,08	2,00	3,00
Εμμονικός τύπος δεσμού	67,00	-0,45	2,50	3,00
Αποφ/κός τύπος δεσμού	70,50	-0,26	2,00	3,00
Συν. εγγύτ. με πατέρα	68,00	-0,40	7,00	7,00
Συν. εγγύτ. με μητέρα	63,50	-0,67	7,00	7,00
Συν. εγγύτ. με αδερφό	53,50	-1,22	6,00	7,00
Συν. εγγύτ. με αδερφή	64,00	-0,63	6,00	7,00

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Συν. εγγύτ. με παππού	56,00	-1,08	5,00	4,00
Συν. εγγύτ. με γιαγιά	69,00	-0,34	5,00	5,00
Συν. εγγύτ. με γονείς	71,50	-0,20	7,00	6,50
Συν. εγγ. με παππού-γιαγιά	67,00	-0,45	5,00	5,00
Συν. εγγύτ, στην πυρ. οικογ.	61,00	-0,78	6,12	7,00
Συναισθ. εγγύτ. συνολικά	70,00	-0,28	5,75	6,00
Χρόνος με πατέρα καθ.	71,00	-0,23	2,00	2,00
Χρόνος με μητέρα καθ.	69,50	-0,32	4,00	4,00
Χρόνος 2 γονείς καθ.	72,00	-0,17	2,50	2,00
Χρόνος με πατέρα Σαβ/κα	68,00	-0,40	3,00	3,00
Χρόνος με μητέρα Σαβ/κα	60,50	-0,82	4,00	3,00
Χρόνος 2 γονείς Σαβ/κα	64,00	-0,62	3,00	3,00

Σημείωση: Mann-Whitney Z, U, Διάμεσος, * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

Πίνακας 9

Αποτελέσματα στατιστικού ελέγχου μεταβλητών σε σχέση με την ηλικία στις οικογένειες διπλής σταδιοδρομίας (N=25)

Μεταβλητή	U	Z	Διάμεσος	
			Γυμνάσιο	Λύκειο
Προβλήματα διαγωγής	66,50	-0,65	1,40	1,40
Συναισθ. προβλήματα	41,50	-1,89	1,40	1,60
Υπερκ/τα-διάσπ. προσ.	60,00	-0,84	1,60	1,60
Προβλ. με συν/κους	51,50	-1,36	1,20	1,20
Θετικά προσ. κοιν. συμπ.	62,50	-0,71	2,80	2,70
Συνολική κλίμακα ΕΔΔ	71,00	-0,22	1,50	1,50

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Δυσκολίες	69,50	-0,34	2,00	2,00
Ασφαλής τύπος δεσμού	70,00	-0,44	3,00	4,00
Φοβικός τύπος δεσμού	31,00	-2,62**	2,00	4,00
Εμμονικός τύπος δεσμού	53,00	-1,38	3,00	3,50
Αποφ/κός τύπος δεσμού	71,00	-0,39	3,00	2,00
Συν. εγγύτ. με πατέρα	67,50	-0,59	7,00	6,00
Συν. εγγύτ. με μητέρα	60,50	-1,00	7,00	7,00
Συν. εγγύτ. με αδερφό	75,50	-0,14	6,00	6,50
Συν. εγγύτ. με αδερφή	77,00	-0,06	7,00	7,00
Συν. εγγύτ. με παππού	73,00	-0,28	5,00	5,00
Συν. εγγύτ. με γιαγιά	58,50	-1,08	5,00	5,00
Συν. εγγύτ. με γονείς	59,00	-1,05	7,00	6,50
Συν. εγγ. με παππού-γιαγιά	64,00	-0,77	5,00	4,75
Συν. εγγ. στην πυρην. οικ.	74,50	-0,19	6,75	6,37
Συν. εγγύτ. συνολικά	67,50	-0,57	6,17	5,75
Χρόνος με πατέρα καθ.	72,00	-0,34	2,00	2,50
Χρόνος με μητέρα καθ.	50,50	-1,56	4,00	3,00
Χρόνος 2 γονείς καθ.	75,50	-0,14	2,00	2,50
Χρόνος με πατέρα Σαβ/κα	71,50	-0,36	3,00	3,50
Χρόνος με μητέρα Σαβ/κα	73,50	-0,25	4,00	3,50
Χρόνο 2 γονείς Σαβ/κα	71,50	-0,36	3,00	3,50

Σημείωση: Mann-Whitney Z, U, Διάμεσος, * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Συγκρίσεις ως προς το Φύλο στο Σύνολο του Δείγματος

Δευτερευόντως, μελετήθηκαν οι κύριες επιδράσεις του φύλου στις εξαρτημένες μεταβλητές με τον μη παραμετρικό έλεγχο Mann-Whitney, καθώς και με το παραμετρικό ισοδύναμό του, κριτήριο t για ανεξάρτητα δείγματα. Τα αποτελέσματα του μη παραμετρικού ελέγχου δεν διαφέρουν από τα αποτελέσματα του παραμετρικού ελέγχου, με εξαίρεση την υποκλίμακα του ΕΔΔ «θετικά προσανατολισμένη κοινωνική συμπεριφορά». Έτσι, παρακάτω παρουσιάζονται μόνο τα ευρήματα ως προς το φύλο με το παραμετρικό κριτήριο t για ανεξάρτητα δείγματα:

ΕΔΔ. 1) Τα κορίτσια (Μ.Ο = 1,72, Τ.Α = 0,49) εμφανίζουν μεγαλύτερο βαθμό συναισθηματικών προβλημάτων από ό, τι τα αγόρια (Μ.Ο = 1,40, Τ.Α = 0,39), $t(193,63) = -5,22, p < 0,001$.

Τύπος δεσμού. 2) Τα αγόρια (Μ.Ο = 4,28, Τ.Α = 1,89) εμφανίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό ασφαλή τύπο δεσμού από ό, τι τα κορίτσια (Μ.Ο = 3,60, Τ.Α = 1,67) $t(205) = 2,70, p = 0,008$.

Συναισθηματική εγγύτητα με μέλη της οικογένειας. 3) Τα κορίτσια (Μ.Ο = 6,95, Τ.Α = 1,38) αναφέρουν σημαντικά μεγαλύτερη συναισθηματική εγγύτητα με την αδερφή από ό, τι τα αγόρια (Μ.Ο = 6,47, Τ.Α = 1,53), $t(203) = -2,31, p = 0,022$.

4) Τα αγόρια (Μ.Ο = 5,94, Τ.Α = 1,53) αναφέρουν σημαντικά μεγαλύτερη συναισθηματική εγγύτητα με τον παππού από ό, τι τα κορίτσια (Μ.Ο = 5,33, Τ.Α = 1,86), $t(188,40) = 2,56, p = 0,011$.

Ελεύθερος χρόνος με τους γονείς. 5) Τα αγόρια (Μ.Ο = 3,04, Τ.Α = 1,44) αναφέρουν πως περνούν σημαντικά περισσότερο χρόνο τις καθημερινές με τον πατέρα τους από ό, τι τα κορίτσια (Μ.Ο = 2,46, Τ.Α = 1,35), $t(205) = 2,91, p = 0,004$ (Πίνακας 10).

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Πίνακας 10

Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις των εξαρτημένων μεταβλητών ως προς το φύλο στο σύνολο του δείγματος

	Αγόρια		Κορίτσια		<i>t</i>	<i>df</i>
	M.O.	T.A.	M.O.	T.A.		
Προβλήματα διαγωγής	1,48	0,33	1,47	0,31	0,36	205
Συναισθ. προβλήματα	1,40	0,39	1,72	0,49	-5,22***	193,63
Υπερκ/τα-διάσπ. προσοχής	1,68	0,47	1,67	0,46	0,14	205
Προβλήματα με συνομ/κους	1,35	0,36	1,31	0,34	0,67	205
Θετικά προσ. κοιν. συμπ.	2,57	0,34	2,66	0,32	-1,91	205
Συνολική κλίμακα ΕΔΔ	1,48	0,29	1,54	0,28	-1,61	205
Δυσκολίες	1,87	0,77	1,93	0,81	-0,49	205
Ασφαλής τύπος δεσμού	4,28	1,89	3,60	1,67	2,70**	205
Φοβικός τύπος δεσμού	2,86	1,76	3,31	1,95	-1,68	205
Εμμονικός τύπος δεσμού	3,29	1,91	3,67	1,94	-1,37	204
Αποφ/κός τύπος δεσμού	3,10	1,85	3,22	1,85	-0,44	205
Συναισθ. εγγύτ. με πατέρα	6,82	1,40	6,58	1,65	1,14	185,06
Συναισθ. εγγύτ. με μητέρα	7,19	1,21	7,21	1,05	-0,13	205
Συναισθ. εγγύτ. με αδερφό	6,63	1,37	6,82	1,35	-0,98	203
Συναισθ. εγγύτ. με αδερφή	6,47	1,53	6,95	1,38	-2,31*	203
Συναισθ. εγγύτ. με παππού	5,94	1,53	5,33	1,86	2,56*	188,40
Συναισθ. εγγύτ. με γιαγιά	6,09	1,49	5,81	1,75	1,64	205

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Συν. εγγ. με γονείς	7,01	1,12	6,89	1,18	-0,68	205
Συν. εγγ. με παππού-γιαγιά	6,01	1,43	5,58	1,69	1,87	205
Συν. εγγ. στην πυρ. οικογ.	6,77	1,09	6,89	1,03	-0,78	205
Συν. εγγύτ. συνολικά	6,52	1,06	6,45	1,08	0,50	205
Χρόνος με πατέρα καθ.	3,04	1,44	2,46	1,35	2,91**	205
Χρόνος με μητέρα καθ.	3,43	1,38	3,41	1,48	0,08	205
Χρόνος 2 γονείς καθ.	2,80	1,43	2,45	1,47	1,69	205
Χρόνος με πατέρα Σαβ/κα	3,75	1,74	3,53	1,71	0,88	205
Χρόνος με μητέρα Σαβ/κα	4,01	1,76	4,05	1,78	-0,17	205
Χρόνος 2 γονείς Σαβ/κα	3,59	1,98	3,46	1,99	0,47	205

Σημείωση: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

Ο μη παραμετρικός έλεγχος με το κριτήριο Mann-Whitney έδειξε, σε αντίθεση με τον παραμετρικό, πως τα κορίτσια ($Mdn = 2,80$) εμφανίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό θετικά προσανατολισμένη κοινωνική συμπεριφορά από ό, τι τα αγόρια ($Mdn = 2,60$), $U = 4224,50$, $p = 0,042$ (βλ. Παράρτημα I, Πίνακας 38).

Συγκρίσεις ως προς την Ηλικία στο Σύνολο του Δείγματος

Μελετήθηκαν οι κύριες επιδράσεις της ηλικίας των μαθητών στις εξαρτημένες μεταβλητές με τον μη παραμετρικό έλεγχο Mann-Whitney, καθώς και με τον παραμετρικό έλεγχο των μέσων όρων με το κριτήριο t για ανεξάρτητα δείγματα. Τα αποτελέσματα των δύο ελέγχων είναι κοινά για τις περισσότερες μεταβλητές. Έτσι, σύμφωνα με τον παραμετρικό έλεγχο των μέσων όρων:

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Τύπος δεσμού. 1) Οι μαθητές Λυκείου (Μ.Ο = 2,76, Τ.Α = 1,81) εμφανίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό φοβικό τύπο δεσμού σε σύγκριση με τους μαθητές Γυμνασίου (Μ.Ο = 3,53, Τ.Α = 1,89), $t(205) = -2,99, p = 0,003$.

2) Οι μαθητές Λυκείου (Μ.Ο = 3,15, Τ.Α = 1,96) εμφανίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό εμμονικό τύπο δεσμού από ό, τι οι μαθητές Γυμνασίου (Μ.Ο = 3,92, Τ.Α = 1,82), $t(204) = -2,91, p = 0,004$.

Συναισθηματική εγγύτητα με μέλη της οικογένειας. 3) Οι μαθητές Γυμνασίου (Μ.Ο = 7,01, Τ.Α = 1,44) αναφέρουν μεγαλύτερη συναισθηματική εγγύτητα με τον πατέρα τους από ό, τι οι μαθητές Λυκείου (Μ.Ο = 6,32, Τ.Α = 1,61), $t(205) = 3,27, p = 0,001$.

4) Οι μαθητές Γυμνασίου (Μ.Ο = 5,85, Τ.Α = 1,72) αναφέρουν μεγαλύτερη συναισθηματική εγγύτητα με τον παππού από ό, τι οι μαθητές Λυκείου (Μ.Ο = 5,27, Τ.Α = 1,76), $t(203) = 2,38, p = 0,018$.

5) Οι μαθητές Γυμνασίου (Μ.Ο = 6,17, Τ.Α = 1,66) αναφέρουν μεγαλύτερη συναισθηματική εγγύτητα με τη γιαγιά από ό, τι οι μαθητές Λυκείου (Μ.Ο = 5,65, Τ.Α = 1,63), $t(205) = 2,26, p = 0,025$.

6) Οι μαθητές Γυμνασίου (Μ.Ο = 7,14, Τ.Α = 1,14) εμφανίζουν μεγαλύτερη συναισθηματική εγγύτητα προς τους γονείς τους από ό, τι οι μαθητές Λυκείου (Μ.Ο = 6,72, Τ.Α = 1,14), $t(205) = 2,65, p = 0,009$.

7) Οι μαθητές Γυμνασίου (Μ.Ο = 6,02, Τ.Α = 1,57) αναφέρουν μεγαλύτερη συναισθηματική εγγύτητα με τον παππού και τη γιαγιά μαζί, σε σύγκριση με τους μαθητές Λυκείου (Μ.Ο = 5,46, Τ.Α = 1,59), $t(205) = 2,56, p = 0,011$.

Ελεύθερος χρόνος με τους γονείς. 8) Οι μαθητές Γυμνασίου (Μ.Ο = 3,05, Τ.Α = 1,56) αναφέρουν πως περνούν περισσότερο ελεύθερο χρόνο με τον πατέρα τους τις

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

καθημερινές, σε σύγκριση με τους μαθητές Λυκείου (M.O = 2,30, T.A = 1,13), t

(191,43) = 3,98, $p < 0,001$.

9) Οι μαθητές Γυμνασίου (M.O = 3,64, T.A = 1,48) αναφέρουν πως περνούν περισσότερο ελεύθερο χρόνο τις καθημερινές και με τη μητέρα τους, σε σχέση με τους μαθητές Λυκείου (M.O = 3,19, T.A = 1,37) $t(205) = 2,28, p = 0,023$.

10) Οι μαθητές Γυμνασίου (M.O = 2,78, T.A = 1,61) αναφέρουν πως περνούν περισσότερο ελεύθερο-δημιουργικό χρόνο και με τους δύο γονείς τις καθημερινές, από ό, τι οι μαθητές Λυκείου (M.O = 2,37, T.A = 1,25), $t(196,63) = 2,08, p = 0,039$.

11) Οι μαθητές Γυμνασίου (M.O = 4,03, T.A = 1,66) περνούν ωστόσο, περισσότερο ελεύθερο χρόνο με τον πατέρα τους και τα Σαββατοκύριακα, σε σύγκριση με τους μαθητές Λυκείου (M.O = 3,18, T.A = 1,68), $t(205) = 3,66, p < 0,001$.

12) Οι μαθητές Γυμνασίου (M.O = 4,30, T.A = 1,76) περνούν περισσότερο ελεύθερο χρόνο τα Σαββατοκύριακα και με την μητέρα τους, σε σύγκριση με τους μαθητές Λυκείου (M.O = 3,76, T.A = 1,73), $t(205) = 2,22, p = 0,028$.

13) Τέλος, οι μαθητές Γυμνασίου (M.O = 3,80, T.A = 2,08) αναφέρουν πως περνούν περισσότερο ελεύθερο χρόνο και με τους δύο γονείς μαζί, τα Σαββατοκύριακα, σε σύγκριση με τους μαθητές Λυκείου (M.O = 3,21, T.A = 1,84), $t(205) = 2,17, p = 0,031$ (Πίνακας 11).

Πίνακας 11

Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις των εξαρτημένων μεταβλητών ως προς την ηλικία στο σύνολο του δείγματος

	Α' Γυμνασίου		Α' Λυκείου		t	df
	M.O	T.A	M.O.	T.A.		
Προβλήματα διαγωγής	1,51	0,35	1,43	0,27	1,74	198,24

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Συναισθ. προβλήματα	1,53	0,49	1,66	0,47	-1,88	205
Υπερκ/τα-διάσπ. προσ.	1,66	0,45	1,69	0,48	-0,40	205
Προβλ. με συν/κους	1,29	0,35	1,37	0,35	-1,69	205
Θετικά προσ. κοιν. συμπ.	2,65	0,31	2,60	0,34	1,08	205
Συνολική κλίμακα ΕΔΔ	1,50	0,31	1,54	0,26	-0,99	205
Δυσκολίες	1,88	0,80	1,94	0,80	-0,57	205
Ασφαλής τύπος δεσμού	3,72	1,81	4,01	1,75	-1,18	205
Φοβικός τύπος δεσμού	2,76	1,81	3,53	1,89	-2,99**	205
Εμμονικός τύπος δεσμού	3,15	1,96	3,92	1,82	-2,91**	204
Αποφευκτικός τύπος δεσ.	3,15	1,89	3,20	1,82	-0,18	205
Συν. εγγύτ. με πατέρα	7,01	1,44	6,32	1,61	3,27**	205
Συν. εγγύτ. με μητέρα	7,27	1,19	7,13	1,02	0,94	205
Συν. εγγύτ. με αδερφό	6,78	1,49	6,71	1,20	0,38	197,47
Συν. εγγύτ. με αδερφή	6,63	1,69	6,92	1,14	-1,45	183,21
Συν. εγγύτ. με παππού	5,85	1,72	5,27	1,76	2,38*	203
Συν. εγγύτ. με γιαγιά	6,17	1,66	5,65	1,63	2,26*	205
Συν. εγγύτ. με γονείς	7,14	1,14	6,72	1,14	2,65**	205
Παπούς-γιαγιά	6,02	1,57	5,46	1,59	2,56*	205
Συν. εγγ. στην πυρ. οικ.	6,92	1,15	6,77	0,94	1,02	200,77
Συν. εγγύτ. συνολικά	6,61	1,14	6,33	0,99	1,92	205
Χρόνος με πατέρα καθ.	3,05	1,56	2,30	1,13	3,98***	191,43
Χρόνος με μητέρα καθ.	3,64	1,48	3,19	1,37	2,28*	205
Χρόνος 2 γονείς καθ.	2,78	1,61	2,37	1,25	2,08*	196,63

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Χρόνος με πατέρα Σαβ/κα	4,03	1,66	3,18	1,68	3,66***	205
Χρόνος με μητέρα Σαβ/κα	4,30	1,76	3,76	1,73	2,22*	205
Χρόνος 2 γονείς Σαβ/κα	3,80	2,08	3,21	1,84	2,17*	205

Σημείωση. * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

Ο μη παραμετρικός έλεγχος Mann-Whitney έδειξε, σε αντίθεση με τον παραμετρικό, πως:

- 1) Οι μαθητές Λυκείου ($Mdn = 1,60$) εμφανίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό συναισθηματικά προβλήματα από ό, τι οι μαθητές Γυμνασίου ($Mdn = 1,40$), $U = 4424,00$, $p = 0,029$.
- 2) Οι μαθητές Λυκείου ($Mdn = 1,40$) εμφανίζουν σε σημαντικά μεγαλύτερο βαθμό προβλήματα στις σχέσεις τους με τους συνομηλίκους τους, σε σχέση με τους μαθητές Γυμνασίου ($Mdn = 1,20$) $U = 4365,50$, $p = 0,018$.
- 3) Οι μαθητές Γυμνασίου ($Mdn = 6,83$) εμφανίζουν μεγαλύτερη συναισθηματική εγγύτητα συνολικά για όλα τα συγγενικά πρόσωπα, από ό, τι οι μαθητές Λυκείου ($Mdn = 6,50$), $U = 4333,50$, $p = 0,018$.
- 4) Οι μαθητές Γυμνασίου ($Mdn = 2,00$) δεν διαφέρουν από τους μαθητές Λυκείου ($Mdn = 2,00$) στον ελεύθερο χρόνο που αναφέρουν πως περνούν και με τους δύο γονείς μαζί τις καθημερινές, $U = 4684,50$, $p = 0,110$ (βλ. Παράρτημα I, Πίνακας 39).

Συζήτηση

Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν η μελέτη της ψυχοκοινωνικής προσαρμογής, των δυσκολιών και των δυνατοτήτων των εφήβων, οι οποίοι μεγαλώνουν σε οικογένειες στις οποίες και οι δύο γονείς σταδιοδρομούν. Επιπλέον, θέλαμε να εντοπίσουμε πιθανές διαφορές της δομής της οικογένειας των εφήβων ως προς τη συναισθηματική εγγύτητα με τα μέλη της οικογένειάς τους, συμπεριλαμβανομένων του παππού και της γιαγιάς, σε συνδυασμό με πιθανές διαφορές των εφήβων από οικογένειες ΔΣ, σε σύγκριση με τους εφήβους των ομάδων σύγκρισης, ως προς τον τύπο δεσμού- προσκόλλησης που αναπτύσσουν. Τέλος, ανάλογη σύγκριση πραγματοποιήθηκε αναφορικά με τον δημιουργικό χρόνο που περνούν οι έφηβοι με τους γονείς τους, τις καθημερινές και τα Σαββατοκύριακα.

Συνοπτικά, τα αποτελέσματα της εργασίας αυτής δείχνουν πως η ψυχοκοινωνική προσαρμογή των εφήβων που προέρχονται από οικογένειες Διπλής Σταδιοδρομίας δεν διαφέρει από εκείνη των εφήβων των ομάδων σύγκρισης, αλλά και καμιά δομή οικογένειας δεν διαφέρει σημαντικά από όλες τις άλλες. Το εύρημα αυτό συνάδει με αντίστοιχα ευρήματα της Δαβίδ- Σπανοπούλου (2016) για το ελληνικό δείγμα. Αυτό πιθανόν να οφείλεται στην ύπαρξη τρίτων μεταβλητών που επηρεάζουν τη συναισθηματική και κοινωνική ευημερία στην πρώτη και ύστερη εφηβική ηλικία, που αντιστοιχεί στα 12 και 16 έτη της ηλικίας των εφήβων. Οι βασικότεροι από αυτούς φαίνεται να είναι τα ενδογενή χαρακτηριστικά προσωπικότητας του εφήβου (Steinberg, 2001), το συναισθηματικό κλίμα της οικογένειας (Janssens et al., 2016. Schlomer et al., 2015), οι σχέσεις με τους συνομηλίκους, αλλά και με άλλους σημαντικούς ενήλικες (Hall-Lande et al., 2007).

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Επιπλέον, τα αποτελέσματα μάς οδηγούν στο συμπέρασμα πως, πιθανόν, η ελληνική οικογένεια διατηρεί ακόμη αρκετές από τις παραδοσιακές αξίες και νόρμες για τη λειτουργία της και τη σχέση των μελών της. Φαίνεται πως η ελληνική οικογένεια ΔΣ προσεγγίζει τη συμβατική μορφή οικογενειών ΔΣ (Raroport, R. & Raroport, R. N., 1976), ενώ οι σύζυγοι ίσως θέτουν σε προτεραιότητα την οικογένεια (familistic) σε αντίθεση με τη σταδιοδρομία. Έτσι, η οικογένεια ΔΣ δεν φαίνεται να διαφοροποιείται σημαντικά από τις άλλες μορφές οικογένειας στην ελληνική πραγματικότητα, όπως ανέκυψε και στην έρευνα των Γκαρή και Μυλωνά (2006).

Επιπλέον, οι νέες γενιές φαίνεται πως απορρίπτουν παραδοσιακές αξίες για την ιεραρχική θέση των φύλων μέσα στην οικογένεια, όπως το ότι ο πατέρας έχει κυρίαρχη θέση, ενώ η μητέρα και τα παιδιά πρέπει να υποτάσσονται στον πατέρα. Ωστόσο, οι νέοι φαίνεται να αποδέχονται διαχρονικές αξίες που αναγνωρίζουν τη σημασία των συναισθηματικών δεσμών με τα μέλη της πυρηνικής, αλλά και της εκτεταμένης οικογένειας, αφού οι συναισθηματικοί δεσμοί με τα μέλη της οικογένειας είναι διεθνώς ισχυροί (Georgas et al., 2006).

Όπως προαναφέρθηκε, το ποσοστό των οικογενειών Διπλής Σταδιοδρομίας, που προκύπτει στο συγκεκριμένο δείγμα, ανέρχεται στο 12,1% και είναι ανάλογο (λίγο χαμηλότερο) με τα καταγεγραμμένα ποσοστά οικογενειών Διπλής Σταδιοδρομίας που εντοπίζονται τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα, αλλά και διεθνώς (Bird & Schnurman-Crook, 2005. Γκαρή & Μυλωνάς, 2006. Γκαρή και συν., 2006. Δαβίδ-Σπανοπούλου, 2016. Mäkelä et al., 2011). Το ποσοστό οικογενειών ΔΣ στην Ελλάδα πιθανόν να σχετίζεται με τα κοινωνικό-οικονομικά και εργασιακά δεδομένα που έχει επιφέρει η οικονομική κρίση, στην οποία έχει περιέλθει η χώρα τα τελευταία χρόνια. Έτσι, ίσως μειώνεται η διαδικασία του σταδιοδρομείν επειδή ζωτικές

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

ανάγκες επιβίωσης (πληρωμή χρεών, φόρων κλπ) αναγκάζουν τα άτομα να καταφεύγουν σε επαγγέλματα με κύριο γνώμονα το εισόδημα και τις βιοποριστικές ανάγκες, θυσιάζοντας την ικανοποίηση από την εργασία.

Δυνατότητες και Δυσκολίες Εφήβων στην Οικογένεια Διπλής Σταδιοδρομίας.

Δεν εντοπίζονται διαφορές στους εφήβους από οικογένειες ΔΣ, σε σύγκριση με τους εφήβους των ομάδων σύγκρισης, στις δυνατότητες και τις δυσκολίες, οι οποίες αξιολογήθηκαν με το Ερωτηματολόγιο Δυνατοτήτων και Δυσκολιών (ΕΔΔ) και πιο συγκεκριμένα με την ερώτηση για πιθανές δυσκολίες στο συναίσθημα, στη συμπεριφορά, στη συγκέντρωση και στη δυνατότητα να τα πηγαίνει ο έφηβος καλά με τους άλλους ανθρώπους. Ανάλογο εύρημα προέκυψε και από την Δαβίδ-Σπανοπούλου (2016).

Ειδικότερα, δεν εντοπίζονται διαφορές στις συγκρινόμενες ομάδες σε καμία διάσταση από αυτές που εξετάστηκαν σχετικά με προβλήματα διαγωγής, συναισθηματικά προβλήματα, υπερκινητικότητα /διάσπαση προσοχής, προβλήματα με τους συνομηλίκους και θετικά προσανατολισμένη κοινωνική συμπεριφορά. Δεν παρουσιάζονται διαφορές μεταξύ των ομάδων ούτε στη συνολική κλίμακα δυσκολιών του ερωτηματολογίου, ούτε στην ερώτηση για πιθανές δυσκολίες.

Τύπος Δεσμού και Οικογένεια Διπλής Σταδιοδρομίας. Αναφορικά με τον τύπο δεσμού των εφήβων ΔΣ, δεν εμφανίζονται διαφορές στις ομάδες, ούτε στον ασφαλή τύπο δεσμού αλλά ούτε και στους τρεις ανασφαλείς τύπους δεσμού, τον φοβικό, τον εμμονικό και τον αποφευκτικό. Ο τύπος δεσμού τον οποίο εμφανίζει ένα πρόσωπο εξαρτάται κυρίως από τη σχέση που είχε με τους σημαντικούς ενήλικες, κυρίως τη μητέρα, στα πρώτα χρόνια της ζωής του (Ainsworth, 1979. Bowlby, 1982. Kafetsios

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

& Sideridis, 2006). Ανάλογο εύρημα για τους τύπους δεσμού παρατηρούμε και στη Δαβίδ- Σπανοπούλου (2016).

Επιπλέον, δεν εντοπίζονται διαφορές στα αγόρια ΔΣ από τα κορίτσια της ίδιας ομάδας ως προς τον τύπο δεσμού που αναπτύσσουν. Ωστόσο, ως προς την ηλικία οι μαθητές Λυκείου ΔΣ εμφανίζουν, σε μεγαλύτερο βαθμό, φοβικό τύπο δεσμού, από τους μαθητές Γυμνασίου, οι οποίοι προέρχονται από οικογένειες ΔΣ. Το εύρημα αυτό είναι πρωτότυπο και πιθανόν να οφείλεται στην ηλικιακή διαφορά των εφήβων. Άλλωστε, οι μαθητές Λυκείου εμφανίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό φοβικό τύπο δεσμού από ό, τι οι μαθητές Γυμνασίου και στο συνολικό δείγμα.

Συναισθηματική Εγγύτητα με Συγγενείς και Οικογένεια Διπλής

Σταδιοδρομίας. Δεν εμφανίζονται διαφορές στους μαθητές που προέρχονται από οικογένειες ΔΣ, συγκριτικά με τους υπόλοιπους μαθητές του δείγματος, στη συναισθηματική εγγύτητα με τα μέλη της πυρηνικής τους οικογένειας, καθώς και με τον παππού και τη γιαγιά. Η μηδενική συσχέτιση παραμένει κι όταν εξεταστεί η συναισθηματική εγγύτητα των εφήβων με τους δύο γονείς τους μαζί, με τον παππού και τη γιαγιά μαζί, ως πρόσωπα της ευρύτερης- εκτεταμένης οικογένειας, αλλά και με όλα τα μέλη συνολικά. Ανάλογο εύρημα προέκυψε και στην έρευνα της Δαβίδ- Σπανοπούλου (2016).

Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός πως δεν εμφανίζονται διαφορές στη συναισθηματική εγγύτητα με τα μέλη της οικογένειας ούτε στους εφήβους που προέρχονται από οικογένειες Μονού Εισοδήματος. Σε προηγούμενη μεγάλη έρευνα με δείγματα από διάφορες χώρες (Georgas et al., 2006) είχε φανεί πως οι συναισθηματικοί δεσμοί στην πυρηνική οικογένεια γίνονται κατά κάποιο τρόπο ασθενέστεροι όσο αυξάνεται το οικονομικό επίπεδο της οικογένειας. Δεν είχε βρεθεί

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

να ισχύει βέβαια το ίδιο για τους συναισθηματικούς δεσμούς με τους συγγενείς.

Ωστόσο, η παρούσα έρευνα δεν βασίζεται στο οικονομικό επίπεδο των οικογενειών για τη διάκριση των δομών οικογένειας, αλλά σε άλλους παράγοντες, όπως το εκπαιδευτικό επίπεδο, η ευχαρίστηση από την εργασία και το επάγγελμα.

Το παρόν εύρημα είναι αναμενόμενο για τα ελληνικά δεδομένα καθώς, παρά τις κοινωνικές αλλαγές και τις οικονομικές και μορφωτικές παραμέτρους της οικογένειας, εξακολουθούν να παρατηρούνται στενές σχέσεις των μελών της μεταξύ τους, όπως και με άλλα συγγενικά πρόσωπα. Πρόκειται για τη μορφή «εκτεταμένης αστικής οικογένειας» στην οποία, ενώ ο παππούς και η γιαγιά δεν ζουν στο ίδιο σπίτι με την οικογένεια, ωστόσο συχνά ζουν στην ίδια πολυκατοικία ή στην ίδια γειτονιά με το ζευγάρι και έχουν συχνές επαφές με την οικογένεια και κατ' επέκταση με τους εφήβους (Γεώργας και συν., 2004. Δαβίδ- Σπανοπούλου, 2016).

Ωστόσο, οι Γκαρή & Μυλωνάς (2006) είχαν βρει πως οι σύζυγοι ΔΣ είναι πιο απομακρυσμένοι συναισθηματικά από τους γονείς τους και από άλλους συγγενείς, σε σύγκριση με τους συζύγους άλλων δομών οικογένειας, όμως το δείγμα τους ήταν οι γονείς και όχι οι έφηβοι- παιδιά των οικογενειών αυτών. Αναφορικά με τους εφήβους, η παραπάνω έρευνα είχε δείξει πως οι έφηβοι των οποίων η μητέρα εργάζεται, είτε σταδιοδρομεί είτε όχι, αξιολογούν θετικότερα τις σχέσεις με τους γονείς τους, ως προς τις προσδοκίες των γονέων από αυτούς, σε σύγκριση με τους εφήβους, των οποίων η μητέρα δεν εργάζεται. Έτσι, από τη μια δεν είχε φανεί διαφοροποίηση στις οικογένειες ΔΣ σε σύγκριση με τις ομάδες σύγκρισης στις οποίες και οι δύο σύζυγοι εργάζονται (ΔΕ, ΣΕ), και από την άλλη, οι έφηβοι, σε εκείνη την έρευνα, είχαν αξιολογήσει το κατά πόσο οι γονείς δημιουργούν καλό κλίμα στο σπίτι

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

και δείχνουν κατανόηση και όχι τη συναισθηματική εγγύτητα των παιδιών με τους γονείς και άλλα συγγενικά πρόσωπα.

Επιπλέον, σε άλλη έρευνα (Γκαρή και συν., 2006) φάνηκε πως στην οικογένεια ΔΣ οι επαφές-συναντήσεις- τηλεφωνική συνομιλία με τον παππού και τη γιαγιά δεν είναι τόσο συχνές, όσο στις άλλες δομές οικογένειας. Ενώ, αντίστοιχα, η προαναφερθείσα έρευνα είχε δείξει πως τα παιδιά από οικογένειες ΜΕ ανέφεραν περισσότερες συναντήσεις με τον παππού και τη γιαγιά, σε αντιπαράθεση με όλες τις ομάδες σύγκρισης. Ωστόσο, η παρούσα έρευνα δεν διερευνά συναντήσεις και επαφές με συγγενείς, αλλά τη συναισθηματική εγγύτητα υπό μία ψυχολογική έννοια. Ενδεχομένως, ακόμη και αν οι έφηβοι δεν έχουν τη δυνατότητα, σε όλες τις δομές οικογένειας, να συναντούν πολύ συχνά τον παππού και τη γιαγιά, ωστόσο, αυτό δεν φαίνεται να επιδρά στη συναισθηματική τους εγγύτητα με τα μέλη αυτά.

Επιπρόσθετα, η ίδια έρευνα έδειξε χαμηλότερα επίπεδα σχολικής προσαρμογής- αυτοπεποίθησης- στους μαθητές από οικογένειες ΔΣ. Σε αντίθεση με εκείνη την έρευνα, η παρούσα δεν περιορίζει την ψυχοκοινωνική προσαρμογή των μαθητών μέσα στο σχολικό πλαίσιο, αλλά ευρύτερα.

Ελεύθερος Χρόνος με τους Γονείς και Οικογένεια Διπλής Σταδιοδρομίας. Στη μεταβλητή του ελεύθερου- δημιουργικού χρόνου που αναφέρουν οι έφηβοι πως περνούν με τους γονείς τους, και πάλι δεν φαίνεται να διαφέρουν οι έφηβοι από οικογένειες Διπλής Σταδιοδρομίας από τους εφήβους των ομάδων σύγκρισης. Αυτό πιθανόν σχετίζεται με την προσπάθεια των γονέων να θέτουν ως προτεραιότητα τα παιδιά τους και να αφιερώνουν χρόνο για τις ανάγκες τους, ανεξάρτητα από τις απαιτήσεις της εργασίας τους (Craig et al., 2014. Sayer et al., 2004).

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Δεν εντοπίζονται διαφορές της ομάδας ΔΣ από τις ομάδες σύγκρισης στον δημιουργικό χρόνο που αναφέρουν οι έφηβοι πως περνούν ξεχωριστά με τον πατέρα, τη μητέρα ή και τους δύο γονείς μαζί, τις καθημερινές και τα Σαββατοκύριακα. Η Δαβίδ- Σπανοπούλου (2016) είχε βρει πως οι γονείς ΔΣ συναναστρέφονται τα παιδιά τους λιγότερο χρόνο τις καθημερινές από τους γονείς των ομάδων σύγκρισης. Ωστόσο, στην έρευνα εκείνη είχε αξιολογηθεί ο συνολικός χρόνος των γονέων με τα παιδιά τους και όχι ο ελεύθερος- δημιουργικός χρόνος. Πιθανόν, οι γονείς ΔΣ, παρά τη δυσκολία τους να διαθέσουν συνολικά πολύ χρόνο στις καθημερινές ανάγκες του παιδιού τους, ωστόσο, δεν διαφέρουν από τους υπόλοιπους γονείς στο χρόνο που διαθέτουν για δημιουργικές ασχολίες. Το εύρημα αυτό συνάδει με ευρήματα άλλων ερευνών που δείχνουν πως οι γονείς, ασχέτως επαγγέλματος και ωρών εργασίας, αναγνωρίζουν τη σημασία του δημιουργικού χρόνου με τα παιδιά και φροντίζουν να τον παρέχουν, παρά τις απαιτήσεις των πολλαπλών οικογενειακών και επαγγελματικών τους ρόλων (Cabrera et al., 2011. Halpern & Murphy, 2013. Milkie et al., 2004. Smith, 2004).

Επιπλέον, έρευνες έχουν δείξει πως τις τελευταίες δεκαετίες, οι γονείς υψηλού μορφωτικού επιπέδου, δηλαδή συνήθως οι γονείς ΔΣ, διαθέτουν περισσότερο χρόνο στα παιδιά τους για δημιουργικές ασχολίες, σε σύγκριση με τους γονείς χαμηλότερου μορφωτικού επιπέδου (Fantuzzo et al., 2013. Kalil et al., 2012). Ωστόσο, οι συγκεκριμένες έρευνες διαφοροποιούνται από την παρούσα τόσο ως προς την ηλικία των παιδιών που εξετάζονται, καθώς το δείγμα αποτελούν οι γονείς νηπίων ή μαθητών δημοτικού, όσο και ως προς άλλες παραμέτρους, όπως το είδος της ασχολίας με τα παιδιά. Επιπλέον, εντοπίζονται τα θετικά αποτελέσματα του χρόνου των γονέων με τους εφήβους στην ακαδημαϊκή τους επίδοση (Milkie et al., 2015). Από την άλλη, έχει φανεί πως το εύρημα ότι οι γονείς ανώτερου μορφωτικού

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

επιπέδου (γονείς ΔΣ) διαθέτουν περισσότερο χρόνο στα παιδιά τους από τους γονείς που δεν έχουν πραγματοποιήσει σπουδές (γονείς ΔΕ), δεν έχει παγκόσμια ισχύ (Craig et al., 2014).

Επιπλέον, δεν βρέθηκαν διαφορές στα δύο φύλα και στην ηλικιακή ομάδα των εφήβων ΔΣ. Άλλωστε, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, δεν φαίνεται να εντοπίζονται διαφορές στο χρόνο που διαθέτουν οι γονείς στα παιδιά τους ανάλογα με το φύλο του παιδιού (Milkie et al., 2015. Nomaguchi et al., 2016).

Διαφορές ως προς το Φύλο και την Ηλικία σε όλο το Δείγμα

Δυνατότητες και Δυσκολίες. Αναφορικά με τις διαφορές ως προς το φύλο των εφήβων, φάνηκε πως τα κορίτσια εμφανίζουν σε μεγαλύτερο ποσοστό από τα αγόρια, συναισθηματικές δυσκολίες, αλλά και μια τάση για θετικά προσανατολισμένη κοινωνική συμπεριφορά. Το συγκεκριμένο εύρημα είχε προκύψει και στην έρευνα του Γιαννακόπουλου και των συνεργατών του, αντίστοιχα σε ελληνικό δείγμα (2009), αλλά και σε άλλες έρευνες (Du, Kou & Coghill, 2008. He et al., 2013. Muris et al., 2003. Storch et al., 2003).

Αναφορικά με διαφορές ως προς την ηλικία των εφήβων, στην παρούσα έρευνα δεν προκύπτουν ξεκάθαρες διαφορές. Στην βιβλιογραφία εμφανίζονται, επίσης, αντιφατικά ευρήματα. Έτσι, αλλού έχουν εντοπιστεί στους εφήβους 10-13 ετών συνολικά περισσότερες δυσκολίες από τους εφήβους 14-17 ετών, ιδιαίτερα στις σχέσεις με τους συνομηλίκους (Muris et al., 2003). Επιπρόσθετα, στην έρευνα του Γιαννακόπουλου και των συνεργατών σε ελληνικό δείγμα (2009) βρέθηκαν περισσότερα προβλήματα διαγωγής και μεγαλύτερη υπερκινητικότητα στους

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

μεγαλύτερους εφήβους (14-17 ετών) από τους μικρότερους (10-13 ετών), ενώ οι μικρότεροι έφηβοι εμφάνιζαν καλύτερα αποτελέσματα στη θετικά προσανατολισμένη κοινωνική συμπεριφορά.

Τύπος δεσμού. Συνολικά σε όλο το δείγμα, τα αγόρια εμφανίζουν μεγαλύτερα ποσοστά ασφαλούς τύπου δεσμού από τα κορίτσια. Οι Kafetsios & Sideridis (2006) βρήκαν υψηλότερα ποσοστά φοβικού τύπου δεσμού στις νεαρές γυναίκες από τους άνδρες. Ενώ, οι Bartholomew & Horowitz (1991) εντόπισαν μεγαλύτερα ποσοστά εμμονικού τύπου δεσμού στα κορίτσια συγκριτικά με τα αγόρια. Οι δύο αυτοί τύποι δεσμού συναποτελούν με τον αποφευκτικό τους ανασφαλείς τύπους δεσμού. Άρα, φαίνεται να καταγράφεται μια τάση των κοριτσιών για ανασφαλείς τύπους δεσμού και μικρότερη συνέπεια στην αυτοαντίληψη, σε μεγαλύτερο βαθμό από τα αγόρια, με τα αγόρια να εμφανίζουν συχνότερα ασφαλή τύπο δεσμού από τα κορίτσια.

Επιπλέον, οι μαθητές Λυκείου εμφανίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό φοβικό και εμμονικό τύπο δεσμού, σε σύγκριση με τους μαθητές Γυμνασίου. Οι ανασφαλείς τύποι δεσμού συσχετίζονται θετικά με την εμφάνιση συμπτωμάτων και έχει βρεθεί μια αύξηση αυτών από τα πρώτα χρόνια της εφηβείας (12- 14 ετών - μαθητές Γυμνασίου) στην μέση εφηβεία (15- 17 ετών - μαθητές Λυκείου) (Cooper & Shaver, 1998).

Συναισθηματική εγγύτητα με μέλη της οικογένειας. Τα κορίτσια σε όλο το δείγμα εκφράζουν μεγαλύτερη συναισθηματική εγγύτητα με την αδερφή από τα αγόρια, με τα αγόρια να νιώθουν συναισθηματικά περισσότερο κοντά τους τον παππού σε σχέση με τα κορίτσια. Η μεγαλύτερη προσέγγιση και συναισθηματική εγγύτητα με συγγενείς του ίδιου φύλου με τον έφηβο, προφανώς σχετίζεται με τις

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

αξίες για τους ρόλους των φύλων (Μουσούρου, 2004), ενώ ίσως φανερώνει μια φυσική εξοικείωση του εφήβου με συγγενικά πρόσωπα του ίδιου φύλου.

Ως προς την ηλικία των εφήβων, όπως προαναφέρθηκε, οι μαθητές Γυμνασίου αισθάνονται μεγαλύτερη συναισθηματική εγγύτητα με αρκετά μέλη της οικογένειας, τον πατέρα, τον παππού, τη γιαγιά, τους γονείς μαζί, τον παππού και τη γιαγιά μαζί, σε σύγκριση με τους μαθητές Λυκείου. Όσο μεγαλώνουν τα παιδιά, τόσο μειώνεται η αλληλεπίδρασή τους, πιθανόν και η συναισθηματική εγγύτητα, με αρκετά συγγενικά πρόσωπα (Δαβίδ- Σπανοπούλου, 2016).

Ελεύθερος χρόνος με τους γονείς. Σε ολόκληρο το δείγμα, τα αγόρια αναφέρουν πως περνούν περισσότερο ελεύθερο- δημιουργικό χρόνο με τον πατέρα τους τις καθημερινές, σε σύγκριση με τα κορίτσια. Σε προηγούμενη έρευνα ο παράγοντας του φύλου του παιδιού δεν είχε βρεθεί να σχετίζεται με το χρόνο, τον οποίο περνούν τα παιδιά με τους γονείς (Nomaguchi et al., 2016). Ωστόσο, στην συγκεκριμένη έρευνα είχε αξιολογηθεί ο συνολικός χρόνος της μητέρας, αλλά και των δύο γονέων με το παιδί, χωρίς ξεκάθαρα αποτελέσματα για το ρόλο του φύλου του παιδιού.

Το εύρημα της παρούσας έρευνας πιθανόν συνδέεται αφενός με την ανάγκη του έφηβου αγοριού για ταύτιση με τον γονέα του ίδιου φύλου και αφετέρου, με τις κοινωνικές επιταγές για τους ρόλους των φύλων (Μουσούρου, 2004). Άλλωστε, στην εφηβεία, συνήθως τα κορίτσια έχουν ως πρότυπο τη μητέρα και αντίστοιχα τα αγόρια τον πατέρα (Porfeli et al., 2013).

Τέλος, οι μαθητές Γυμνασίου συνολικά αναφέρουν πως περνούν περισσότερο χρόνο με τους γονείς τους ξεχωριστά, αλλά και μαζί, τις καθημερινές και τα Σαββατοκύριακα. Ελάχιστες έρευνες έχουν μελετήσει το χρόνο των γονέων με τα παιδιά τις εργάσιμες ημέρες, σε σύγκριση με τις ημέρες, όπου δεν εργάζεται το

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

ζευγάρι, δηλαδή τα Σαββατοκύριακα (Lang et al., 2014). Άλλη έρευνα έχει δείξει πως όσο μεγαλώνουν τα παιδιά τόσο μειώνεται ο χρόνος που αφιερώνουν οι γονείς τους σε αυτά (Craig et al., 2014).

Περιορισμοί της Έρευνας και Προτάσεις

Αρχικά, ένας βασικός περιορισμός της παρούσας έρευνας είναι η αξιολόγηση των οικογενειών ως προς την σταδιοδρομία των γονέων από αυτοαναφορές των εφήβων. Οι έρευνες οι οποίες βασίζονται σε αυτοαναφορές ανηλίκων δίνουν συχνά επισφαλή αποτελέσματα.

Επιπλέον, η κατάταξη των γονέων στις ομάδες έγινε με βάση το επάγγελμα, τη μόρφωση και την αναφερόμενη από τους εφήβους ευχαρίστηση των γονέων τους από τη δουλειά. Ωστόσο, ένα βασικό κριτήριο του ορισμού του ανθρώπου που σταδιοδρομεί είναι η ψυχολογική δέσμευση στο επάγγελμά του, παράμετρος η οποία δεν μπορεί να αναδειχθεί μόνο από την αναφορά περί ευχαρίστησης, και δη από τα παιδιά του. Παρ' όλα αυτά, η έρευνα της Δαβίδ- Σπανοπούλου (2016) έδειξε υψηλό βαθμό συσχέτισης των αναφορών των εφήβων με τις αντίστοιχες αναφορές των γονέων τους. Δηλαδή, τα ζευγάρια που φάνηκε από τα ερωτηματολόγια γονέων πως σταδιοδρομούν δεν διέφεραν σημαντικά από τα ζευγάρια που ορίστηκαν ως ζευγάρια ΔΣ από τις αναφορές των εφήβων τους.

Τρίτον, παρά τον ικανοποιητικό αριθμό ατόμων του συνολικού δείγματος, η ομάδα ΔΣ αποτελούνταν από μικρό αριθμό εφήβων, με αποτέλεσμα να τίθεται σε αμφισβήτηση η αξιοπιστία των συγκρίσεων των εξαρτημένων μεταβλητών μέσα στην ομάδα ΔΣ, ως προς το φύλο και την ηλικία.

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Τέλος, δεν διερευνήθηκε το εισόδημα των οικογενειών. Η βιβλιογραφία αναφέρει πως στην πλειοψηφία τους οι άνθρωποι που σταδιοδρομούν έχουν υψηλό εισόδημα (Berlato, 2015. Gilbert, 2014. Käsälä et al., 2015). Ωστόσο, θεωρήσαμε πως δεν θα αντλήσουμε αξιόπιστες πληροφορίες για το εισόδημα των γονέων από τα παιδιά τους λόγω των μεγάλων οικονομικών ανακατατάξεων των τελευταίων ετών στην Ελλάδα. Ανεξάρτητα από τους παραπάνω περιορισμούς, η ταύτιση των αποτελεσμάτων μας με αυτά της Δαβίδ –Σπανοπούλου (2016), λίγα χρόνια πριν σε ελληνικό δείγμα, μας επιτρέπουν να θεωρήσουμε πως μάλλον τα αποτελέσματά μας είναι έγκυρα και αξιόπιστα για τα ελληνικά δεδομένα.

Μια προοπτική για μελλοντική μελέτη θα μπορούσε να είναι η αξιολόγηση της οικογένειας Διπλής Σταδιοδρομίας με περισσότερες ερωτήσεις (items) που θα διερευνούν την ψυχολογική δέσμευση στο επάγγελμα. Επιπλέον, θα μπορούσε μελλοντικά να αξιολογηθεί μεγαλύτερο δείγμα, ώστε η ομάδα ΔΣ να είναι μεγαλύτερη των 30 ατόμων ($N > 30$). Ενδιαφέρον θα ήταν να ερευνηθεί η ψυχοκοινωνική προσαρμογή μαθητών των πρώτων τάξεων του δημοτικού, ώστε να διερευνήσουμε πιθανές διαφορές στους εφήβους από τα μικρότερα παιδιά.

Βιβλιογραφία

- Abele, A. E., & Volmer, J. (2011). Dual-career couples: Specific challenges for work-life integration. In *Creating Balance?* (pp. 173-189). Springer Berlin Heidelberg.
- Abendroth, A. K., Van der Lippe, T., & Maas, I. (2012). Social support and the working hours of employed mothers in Europe: The relevance of the state, the workplace, and the family. *Social science research, 41*(3), 581-597.
- Αγγελόπουλος, Ν., & Σιώμος, Κ. (2008). Διαταραχή εθισμού στο Διαδίκτυο. *Ψυχιατρική, 19* (1), 52-58.
- Adewuya, A. O., & Makanjuola, R. O. (2008). Social distance towards people with mental illness in southwestern Nigeria. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry, 42*(5), 389-395.
- Ainsworth, M. S. (1979). Infant–mother attachment. *American psychologist, 34*(10), 932.
- Ainsworth, M. D. (1985). Patterns of infant-mother attachments: antecedents and effects on development. *Bulletin of the New York Academy of Medicine, 61*(9), 771.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. N. (2015). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Psychology Press.
- Allen, T. D., & Finkelstein, L. M. (2014). Work–family conflict among members of full-time dual-earner couples: An examination of family life stage, gender, and age. *Journal of Occupational Health Psychology, 19*(3), 376.
- Allison, S. E., von Wahlde, L., Shockley, T., & Gabbard, G. O. (2006). The development of the self in the era of the internet and role-playing fantasy games. *The American Journal of Psychiatry, 163*(3), 381-385.
- Altintas, E. (2016). The widening education gap in developmental child care activities in the United States, 1965–2013. *Journal of Marriage and Family, 78*(1), 26-42.

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

- Anafarta, N. (2011). The relationship between work-family conflict and job satisfaction: A structural equation modeling (SEM) approach. *International Journal of Business and Management*, 6(4), 168-177.
- Apostal, R. A., & Helland, C. (1993). Commitment to and role changes in dual career families. *Journal of Career Development*, 20(2), 121-129.
- Barnett, R. C., & Hyde, J. S. (2001). Women, men, work, and family: An expansionist theory. *American psychologist*, 56(10), 781.
- Armsden, G. C., & Greenberg, M. T. (1987). The inventory of parent and peer attachment: Individual differences and their relationship to psychological well-being in adolescence. *Journal of youth and adolescence*, 16(5), 427-454.
- Bartholomew, K., & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: a test of a four-category model. *Journal of personality and social psychology*, 61(2), 226.
- Bartholomew, K., & Shaver, P. R. (1998). Methods of assessing adult attachment. *Attachment theory and close relationships*, 25-45.
- Baumann A. E. (2007). Stigmatization, social distance and exclusion because of mental illness: the individual with mental illness as a 'stranger'. *International Review of Psychiatry* 19, 131-135.
- Behnke, C., & Meuser, M. (2003). Vereinbarkeitsmanagement. Die Herstellung von Gemeinschaft bei Doppelkarrierepaaren. *Soziale Welt*, 163-174.
- Benard, S., & Correll, S. J. (2010). Normative discrimination and the motherhood penalty. *Gender & Society*, 24(5), 616-646.
- Berger, L. M., & McLanahan, S. S. (2015). Income, Relationship Quality, and Parenting: Associations With Child Development in Two-Parent Families. *Journal of Marriage and Family*, 77(4), 996-1015.

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

- Berghammer, C. (2012). 'Time with Children, Time at Work: Changes in Germany between 1991/92 and 2001/02 and in Austria between 1992 and 2008/09', *Population Association of America*, San Francisco.
- Berlato, H. (2015). The dual career process in the Brazilian perspective: Unraveling typologies. *Revista de Administração (São Paulo)*, 50(4), 507-522.
- Bhowon, U. (2013). Role salience, work-family conflict and satisfaction of dual-earner couples. *Journal of Business Studies Quarterly*, 5(2), 78.
- Bianchi, S. M. (2011). Family change and time allocation in American families. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 638(1), 21-44.
- Bianchi, S. M., & Milkie, M. A. (2010). Work and family research in the first decade of the 21st century. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 705-725.
- Bird, G., & Schnurman-Crook, A. (2005). Professional identity and coping behaviors in dual-career couples. *Family Relations*, 54(1), 145-160.
- Blossfeld, H. P., & Timm, A. (Eds.). (2003). *Who marries whom?: educational systems as marriage markets in modern societies* (Vol. 12). Springer Science & Business Media.
- Boehnke, M. (2007). Männerwelten–Frauenwelten. *Dual Career Couples im deutsch-deutschen Vergleich*. VDM, Saarbrücken.
- Bogardus, E. S. (1929). Measuring social distances. *Journal of Applied Sociology*, 9, 299–308.
- Bogardus, E. S. (1933). A social distance scale. *Sociology and Social Research*, 17, 265–271.
- Bono, E. D., Francesconi, M., Kelly, Y., & Sacker, A. (2016). Early maternal time investment and early child outcomes. *The Economic Journal*, 126(596).
- Bornstein, M. H. (2001). Parenting: Science and practice. *Parenting*, 1(1-2), 1-4.

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

- Bowlby, J. (1977). The making and breaking of affectional bonds. II. Some principles of psychotherapy. The fiftieth Maudsley Lecture. *The British Journal of Psychiatry*, 130(5), 421-431.
- Bowlby, J. (1982). Attachment and loss: Retrospect and prospect. *American journal of Orthopsychiatry*, 52(4), 664.
- Bowlby, J. (2012). *The making and breaking of affectional bonds*. Routledge.
- Carriero, R. (2011). Perceived fairness and satisfaction with the division of housework among dual-earner couples in Italy. *Marriage & Family Review*, 47(7), 436-458.
- Brooks-Gunn, J., Han, W.-J., & Waldfogel, J. (2010). First-year maternal employment and child development in the first seven years. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 75, 1–147.
- Brown, S. L. (2010). Marriage and child well-being: Research and policy perspectives. *Journal of Marriage and Family*, 72, 1059–1077.
- Budig, M. J., & Hodges, M. J. (2010). Differences in disadvantage variation in the motherhood penalty across white women's earnings distribution. *American Sociological Review*, 75(5), 705-728.
- Γεώργας, Γ.Ν. (1999). *Κοινωνική Ψυχολογία, Β' Τόμος*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Γεώργας, Δ., Γκαρή, Α., Μυλωνάς, Κ. (2004). Σχέσεις με συγγενείς στην ελληνική οικογένεια. Στο Μουσουρού Α. Μ. & Στρατηγάκη Μ. (επιμ.), *Ζητήματα Οικογενειακής Πολιτικής* (σσ. 189-225). Αθήνα: Gutenberg.
- Γεώργας, Δ., Berry, J., Van De Vijver, F., Kagitcibasi, C. & Poortinga., Y. (2009). Πολιτισμοί και οικογένειες: μια ψυχολογική μελέτη σε 30 χώρες. *Ψυχολογία*, 16 (1), 1-27.
- Γκαρή Α., (1996). Η εκπαίδευση ως σύστημα: Συστημική προσέγγιση. *Νέα Παιδεία*, Τεύχος 78. Άνοιξη 1996.

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

- Γκαρή, Α. & Μυλωνάς, Κ. (2006). Οικογένεια διπλής σταδιοδρομίας: Μελέτη των ενδοοικογενειακών σχέσεων ζευγαριών και της αυτοεκτίμησης και αυτοαντίληψης παιδιών και προεφήβων. Στο Μαλικιώση-Λοϊζου Μ., Σιδηροπούλου- Δημακάκου Δ., Κλεφτάρας, Γ. (επιμ.) *Η συμβουλευτική ψυχολογία στις γυναίκες*. (σσ. 303-327). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Γκαρή, Α., Μυλωνάς, Κ. & Δαβίδ- Σπανοπούλου, Α. (2006). Η ελληνική οικογένεια διπλής σταδιοδρομίας: ενδοοικογενειακές σχέσεις και σχολική προσαρμογή μαθητών παιδιών σχολικής ηλικίας. Στο Παπαηλίου Χ., Ξανθάκου, Γ. & Χατζηχρήστου, Χ. (επιμ.). *Εκπαιδευτική- Σχολική Ψυχολογία*. (σσ 153- 168). Τόμος Β'. Αθήνα: Ατραπός.
- Cabrera, N. J., Hofferth, S. L., & Chae, S. (2011). Patterns and predictors of father–infant engagement across race/ethnic groups. *Early childhood research quarterly*, 26(3), 365-375.
- Casper, W. J., Allen, T. D., & Poelmans, S. A. (2014). International perspectives on work and family: An introduction to the special section. *Applied Psychology*, 63(1), 1-4.
- Castro, M., Expósito-Casas, E., López-Martín, E., Lizasoain, L., Navarro-Asencio, E., & Gaviria, J. L. (2015). Parental involvement on student academic achievement: A meta-analysis. *Educational Research Review*, 14, 33-46.
- Ciarrochi, J., & Heaven, P. C. L. (2008). Learned social hopelessness: The role of explanatory style in predicting social support during adolescence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49, 1279–1286.
- Cicchetti, D., & Rogosch, F. A. (2002). A developmental psychopathology perspective on adolescence. *Journal of consulting and clinical psychology*, 70(1), 6.
- Cole, N. D. (2011). Managing global talent: Solving the spousal adjustment problem. *The International Journal of Human Resource Management*, 22(07), 1504-1530.

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

- Connor-Smith, J. K., Compas, B. E., Wadsworth, M. E., Thomsen, A. H., & Saltzman, H. (2000). Responses to stress in adolescence: Measurement of coping and involuntary stress responses. *Journal of consulting and clinical psychology, 68*(6), 976-992.
- Cook, K. S., Cheshire, C., Rice, E. R., & Nakagawa, S. (2013). Social exchange theory. In *Handbook of social psychology* (pp. 61-88). Springer Netherlands.
- Cooper, M. L., Shaver, P. R., & Collins, N. L. (1998). Attachment styles, emotion regulation, and adjustment in adolescence. *Journal of personality and social psychology, 74*(5), 1380.
- Correll, S. J., Benard, S., & Paik, I. (2007). Getting a job: Is there a motherhood penalty? *American journal of sociology, 112*(5), 1297-1338.
- Corrigan, P. W., Green, A., Lundin, R., Kubiak, M. A., & Penn, D. L. (2001). Familiarity with and social distance from people who have serious mental illness. *Psychiatric Services, 52*(7), 953-958.
- Craig, L. & Mullan, K. (2011). 'How Fathers and Mothers Share Childcare: A Cross-National Time-Diary Comparison'. *American Sociological Review 76*(6): 834-61.
- Craig, L. and Mullan, K. (2012). 'Shared Parent-Child Leisure Time in Four Countries', *Leisure Studies 31*(2): 211-29.
- Craig, L., Powell, A., & Smyth, C. (2014). Towards intensive parenting? Changes in the composition and determinants of mothers' and fathers' time with children 1992-2006. *The British journal of sociology, 65*(3), 555-579.
- Crone, M. R., Vogels, A. G., Hoekstra, F., Treffers, P. D., & Reijneveld, S. A. (2008). A comparison of four scoring methods based on the parent-rated Strengths and Difficulties Questionnaire as used in the Dutch preventive child health care system. *BMC Public Health, 8*(1), 106.

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

- Crouter, A. C., Head, M. R., McHale, S. M., & Tucker, C. J. (2004). Family time and the psychosocial adjustment of adolescent siblings and their parents. *Journal of Marriage and Family*, 66(1), 147-162.
- Δαβίδ- Σπανοπούλου, Α. (2016). *Οικογένεια Διπλής Σταδιοδρομίας*. Αθήνα: Δίαυλος.
- Domene, J. F., Nee, J. J., Cavanaugh, A. K., McLelland, S., Stewart, B., Stephenson, M., ... & Young, R. A. (2012). Young adult couples transitioning to work: The intersection of career and relationship. *Journal of Vocational Behavior*, 81(1), 17-25.
- Du, Y., Kou, J., & Coghill, D. (2008). The validity, reliability and normative scores of the parent, teacher and self report versions of the Strengths and Difficulties Questionnaire in China. *Child and adolescent psychiatry and mental health*, 2(1), 8.
- Emerson, R. M. (1976). Social exchange theory. *Annual review of sociology*, 2(1), 335-362.
- Essau, C. A., Olaya, B., Anastassiou-Hadjicharalambous, X., Pauli, G., Gilvarry, C., Bray, D., & Ollendick, T. H. (2012). Psychometric properties of the Strength and Difficulties Questionnaire from five European countries. *International Journal of Methods in Psychiatric Research*, 21(3), 232-245.
- Fantuzzo, J., Gadsden, V., Li, F., Sproul, F., McDermott, P., Hightower, D., & Minney, A. (2013). Multiple dimensions of family engagement in early childhood education: Evidence for a short form of the Family Involvement Questionnaire. *Early Childhood Research Quarterly*, 28(4), 734-742.
- Fiorini, M. & Keane, M. P. (2014). How the Allocation of Children's Time Affects Cognitive and Non- Cognitive Development. *Journal of Labor Economics*, 32, 787-836.
- Flood, S. M., & Genadek, K. R. (2016). Time for each other: Work and family constraints among couples. *Journal of Marriage and Family*, 78(1), 142-164.

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

- Fomby, P., & Musick, K. A. (2015). Mothers' Time, the Parenting Package, and Links to Healthy Child Development. *Population Studies Center*. Research Report 15-850.
- Freedman, V. A., Stafford, F., Schwarz, N., Conrad, F., & Cornman, J. C. (2012). Disability, participation, and subjective wellbeing among older couples. *Social Science & Medicine*, 74 (4), 588–596.
- Galinsky, E., & Matos, K. (2011). The future of work-life fit. *Organizational dynamics*, 40(4), 267-280.
- Georgas, J., Berry, J. W., Van de Vijver, F. J., Kagitçibasi, Ç., & Poortinga, Y. H. (Eds.). (2006). *Families across cultures: A 30-nation psychological study*. Cambridge University Press.
- Georgas, J., Mylonas, K., Bafiti, T., Poortinga, Y. H., Christakopoulou, S., Kagitcibasi, C., ... & Sunar, D. (2001). Functional relationships in the nuclear and extended family: a 16-culture study. *International Journal of Psychology*, 36(5), 289-300.
- Ghasemi, A. (2015). Muslim Iranian women working in broadcast media (IRIB): Between motherhood and professionalism. In *Women's Studies International Forum* (Vol. 53, pp. 167-173). Pergamon.
- Giannakopoulos, G., Tzavara, C., Dimitrakaki, C., Kolaitis, G., Rotsika, V., & Tountas, Y. (2009). The factor structure of the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) in Greek adolescents. *Annals of General Psychiatry*, 8(1), 20.
- Giannakopoulos, G., Dimitrakaki, C., Papadopoulou, K., Tzavara, C., Kolaitis, G., Ravens-Sieberer, U., & Tountas, Y. (2013). Reliability and validity of the strengths and difficulties questionnaire in Greek adolescents and their parents. *Health*. 5(11), 1774.
- Gilbert, L. A. (2014). *Men in dual-career families: Current realities and future prospects*. Psychology Press.

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

- Goodman, R. (1997). The strengths and difficulties questionnaire: a research note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38(5), 581–586.
- Goodman, R., Meltzer, H., & Bailey, V. (1998). The Strengths and Difficulties Questionnaire: A pilot study on the validity of the self-report version. *European child & adolescent psychiatry*, 7(3), 125-130.
- Goodman, R., & Scott, S. (1999). Comparing the Strengths and Difficulties Questionnaire and the Child Behavior Checklist: is small beautiful? *Journal of abnormal child psychology*, 27(1), 17-24.
- Greenhaus, J. H., & Beutell, N. J. (1985). Sources of conflict between work and family roles. *Academy of management review*, 10(1), 76-88.
- Gregson, K. D., Erath, S. A., Pettit, G. S., & Tu, K. M. (2015). Are they listening? Parental social coaching and parenting emotional climate predict adolescent receptivity. *Journal of Research on Adolescence*, 26(4), 738-752.
- Griffin, D. W., & Bartholomew, K. (1994). Models of the self and other: Fundamental dimensions underlying measures of adult attachment. *Journal of personality and social psychology*, 67(3), 430.
- Hall, D.T., & Hall, F. S. (1980). Stress and the two-career couple. In C. L. Cooper, & R. Payne (Eds.), *Current concerns in occupational stress.*, (243- 266). New York.
- Hall-Lande, J. A., Eisenberg, M. E., Christenson, S. L., & Neumark-Sztainer, D. (2007). Social isolation, psychological health, and protective factors in adolescence. *Adolescence*, 42(166), 265.
- Halpern, D. F., & Murphy, S. E. (2013). *From work-family balance to work-family interaction: Changing the metaphor*. Routledge.
- Hartman, M. (2012). *Gender equality and american jews*. SUNY Press.

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

- Harvey, M. G., & Buckley, M. R. (1998). The process for developing an international program for dual-career couples. *Human Resource Management Review*, 8(1), 99-123.
- Harvey, M., Novicevic, M., & Breland, J. W. (2009). Global dual-career exploration and the role of hope and curiosity during the process. *Journal of Managerial Psychology*, 24(2), 178-197.
- Hazan, C., & Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(3), 511–524.
- He, J. P., Burstein, M., Schmitz, A., & Merikangas, K. R. (2013). The Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ): the factor structure and scale validation in US adolescents. *Journal of abnormal child psychology*, 41(4), 583-595.
- Heikkinen, S. S. (2014). How do male managers narrate their female spouse's role in their career? *Gender in management: An international Journal*, 29(1), 25-43.
- Heikkinen, S., Lämsä, A. M., & Hiillos, M. (2014). Narratives by women managers about spousal support for their careers. *Scandinavian Journal of Management*, 30(1), 27-39.
- Heilman, M. E., & Okimoto, T. G. (2008). Motherhood: a potential source of bias in employment decisions. *Journal of Applied Psychology*, 93(1), 189.
- Hill, E. J., Erickson, J. J., Fellows, K. J., Martinengo, G., & Allen, S. M. (2014). Work and family over the life course: Do older workers differ? *Journal of Family and Economic Issues*, 35(1), 1-13.
- Henry, J., & Parthasarathy, R. (2010). The family and work connect: A case for relationship-focused family life education. *Indian journal of occupational and environmental medicine*, 14(1), 13.

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

- Hook, J. L., & Wolfe, C. M. (2012). New fathers? Residential fathers' time with children in four countries. *Journal of family issues, 33*(4), 415-450.
- Howes, C., & Spieker, S. (2008). Attachment relationships in the context of multiple caregivers. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (2nd ed., pp. 317–332). New York, NY: Guilford Press.
- Hsin, A. & Felfe, C. (2014). When Does Time Matter? Maternal Employment, Children's Time With Parents, and Child Development. *Demography, 51*, 1867-1894.
- Huang, Q., & Sverke, M. (2007). Women's occupational career patterns over 27 years: relations to family of origin, life careers, and wellness. *Journal of vocational behavior, 70*(2), 369-397.
- Huffman, A. H., & Frevert, T. K. (2013). Three jobs, two employees and one family: the experiences of dual-earner couples. In *Handbook of Work_Life Integration Among Professionals: Challenges and Opportunities*. Edward Elgar Publishing.
- Hunter, S. C., & Boyle, J. M. (2004). Appraisal and coping strategy use in victims of school bullying. *British Journal of Educational Psychology, 74*(1), 83-107.
- Hyde, J. S., Canning, E. A., Rozek, C. S., Clarke, E., Hulleman, C. S., & Harackiewicz, J. M. (2016). The Role of Mothers' Communication in Promoting Motivation for Math and Science Course-Taking in High School. *Journal of Research on Adolescence, 27*(1), 49-64.
- Janssens, A., Van Den Noortgate, W., Goossens, L., Colpin, H., Verschueren, K., Claes, S., & Van Leeuwen, K. (2017). Externalizing Problem Behavior in Adolescence: Parenting Interacting With DAT1 and DRD4 Genes. *Journal of Research on Adolescence, 27*(2), 278-297.

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

- Καφέτσιος, Κ. (2005). *Δεσμός, Συναίσθημα και Διαπροσωπικές Σχέσεις*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Kafetsios, K., & Sideridis, G. D. (2006). Attachment, social support and well-being in young and older adults. *Journal of health psychology, 11*(6), 863-875.
- Kalil, A., Ryan, R., & Corey, M. (2012). Diverging destinies: Maternal education and the developmental gradient in time with children. *Demography, 49*(4), 1361-1383.
- Kalil, A., & Mayer, S. E. (2016). Understanding the importance of parental time with children: Comment on Milkie, Nomaguchi, and Denny (2015). *Journal of Marriage and Family, 78*(1), 262-265.
- Känsälä, M., Mäkelä, L., & Suutari, V. (2015). Career coordination strategies among dual career expatriate couples. *The International Journal of Human Resource Management, 26*(17), 2187-2210.
- Kóbor, A., Takács, Á., & Urbán, R. (2013). The bifactor model of the Strengths and Difficulties Questionnaire. *European Journal of Psychological Assessment*.
- Κογκίδου, Δ. (2004). Μεταβολές της οικογενειακής οργάνωσης. Στο Μουσουρού Λ. Μ. & Στρατηγάκη Μ. (επιμ.), *Ζητήματα Οικογενειακής Πολιτικής* (σσ. 123-160). Αθήνα: Gutenberg.
- Kormas, G., Critselis, E., Janikian, M., Kafetzis, D., & Tsitsika, A. (2011). Risk factors and psychosocial characteristics of potential problematic and problematic internet use among adolescents: A cross-sectional study. *BMC Public Health, 11*:595.
- Lang, S. N., Schoppe-Sullivan, S. J., Kotila, L. E., Feng, X., Dush, C. M. K., & Johnson, S. C. (2014). Relations between fathers' and mothers' infant engagement patterns in dual-earner families and toddler competence. *Journal of family issues, 35*(8), 1107-1127.

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

- Lazarova, M., Westman, M., & Shaffer, M. A. (2010). Elucidating the positive side of the work-family interface on international assignments: A model of expatriate work and family performance. *Academy of Management Review*, 35(1), 93-117.
- Lee, R., Zhai, F., Brooks-Gunn, J., Han, W.-J., Waldfogel, J. (2014). Head Start participation and school readiness: Evidence from the Early Childhood Longitudinal Study-Birth Cohort. *Developmental Psychology*, 50, 202–215.
- Lesnard, L. (2008). Off-scheduling within dual-earner couples: An unequal and negative externality for family time. *American Journal of Sociology*, 114(2), 447-490.
- Livingston, B. A. (2014). Bargaining behind the scenes spousal negotiation, labor, and work–family burnout. *Journal of Management*, 40(4), 949-977.
- Maggiori, C., Johnston, C. S., Krings, F., Massoudi, K., & Rossier, J. (2013). The role of career adaptability and work conditions on general and professional well-being. *Journal of Vocational Behavior*, 83(3), 437-449.
- Main, M. (1990). Cross-cultural studies of attachment organization: Recent studies, changing methodologies, and the concept of conditional strategies. *Human Development*, 33(1), 48–61.
- Mäkelä, L., Käsälä, M., & Suutari, V. (2011). The roles of expatriates' spouses among dual career couples. *Cross Cultural Management: An International Journal*, 18(2), 185-197.
- Mäkelä, L., & Suutari, V. (2013). The work-life interface of self-initiated expatriates: conflicts and enrichment. In *Talent management of self-initiated expatriates* (pp. 278-303). Palgrave Macmillan UK.
- Mansour, H., & McKinnish, T. (2014). Couples' time together: Complementarities in production versus complementarities in consumption. *Journal of Population Economics*, 27 (4), 1127–1144.

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

- Martin, C. L., & Fabes, R. A. (2001). The stability and consequences of young children's same-sex peer interactions. *Developmental psychology, 37*(3), 431.
- Matsuishi, T., Nagano, M., Araki, Y., Tanaka, Y., Iwasaki, M., Yamashita, Y., et al. (2008). Scale properties of the Japanese version of the Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ): A study of infant and school children in community samples. *Brain & Development, 30*(6), 410–415.
- Martinengo, G., Jacob, J. I., & Hill, E. J. (2010). Gender and the work-family interface: Exploring differences across the family life course. *Journal of Family Issues, 31*(10), 1363-1390.
- Michel, J. S., Kotrba, L. M., Mitchelson, J. K., Clark, M. A., & Baltes, B. B. (2011). Antecedents of work–family conflict: A meta-analytic review. *Journal of Organizational Behavior, 32*(5), 689-725.
- Milkie, M. A., Mattingly, M. J., Nomaguchi, K. M., Bianchi, S. M., & Robinson, J. P. (2004). The time squeeze: Parental statuses and feelings about time with children. *Journal of Marriage and Family, 66*(3), 739-761.
- Milkie, M. A., Nomaguchi, K. M., & Denny, K. E. (2015). Does the amount of time mothers spend with children or adolescents matter? *Journal of Marriage and Family, 77*(2), 355-372.
- Moen, P., & Yu, Y. (2000). Effective work/life strategies: Working couples, work conditions, gender, and life quality. *Social problems, 47*(3), 291-326.
- Moen, P. (2003). *It's about time: Couples and careers*. Cornell University Press.
- Moos, R. (Ed.). (2013). *Coping with life crises: An integrated approach*. Springer.
- Morgan, D. (2011). *Rethinking family practices*. Springer.

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

- Μουσούρου, Λ. Μ. (2004). Εργασία και οικογενειακή ζωή. Στο Μουσούρου Λ. Μ. & Στρατηγάκη Μ. (επιμ.), *Ζητήματα Οικογενειακής Πολιτικής* (σσ. 73-106). Αθήνα: Gutenberg.
- Μπίμπου- Νάκου, Ι., Κιοσέογλου, Γ. & Στογιαννίδου, Α. (2001). Δυνατότητες και δυσκολίες παιδιών σχολικής ηλικίας στο οικογενειακό και σχολικό πλαίσιο. *Ψυχολογία*, 8 (4), 506-525.
- Murphy, B., & Bates, G. W. (1997). Adult attachment style and vulnerability to depression. *Personality and Individual differences*, 22(6), 835-844.
- Muris, P., Meesters, C., & van den Berg, F. (2003). The strengths and difficulties questionnaire (SDQ). *European child & adolescent psychiatry*, 12(1), 1-8.
- Musick, K. & Meier, A. (2012). Assessing Causality and Persistence in Associations Between Family Dinners and Adolescent Well-Being. *Journal of Marriage and Family*, 74, 476-493.
- Nomaguchi, K., Milkie, M. A., & Denny, K. E. (2016). Quantity of Maternal Time and Child and Adolescent Development: Response to Kalil and Mayer (2016) and to Waldfogel (2016). *Journal of Marriage and Family*, 78(1), 270-275.
- Offer, S., & Schneider, B. (2011). Revisiting the gender gap in time-use patterns multitasking and well-being among mothers and fathers in dual-earner families. *American Sociological Review*, 76(6), 809-833.
- O'laughlin, E. M., & Bischoff, L. G. (2005). Balancing parenthood and academia: Work/family stress as influenced by gender and tenure status. *Journal of Family Issues*, 26(1), 79-106.
- Oppenheimer, V. K. (1997). Women's employment and the gain to marriage: The specialization and trading model. *Annual review of sociology*, 23(1), 431-453.

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

- Ouellette-Kuntz, H., Burge, P., Brown, H. K., & Arsenault, E. (2010). Public attitudes towards individuals with intellectual disabilities as measured by the concept of social distance. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 23(2), 132-142.
- Parillo V. N. & Donoghue C. (2005). Updating the Bogardus social distance studies: a new national survey. *The Social Science Journal*, 42, 257–271.
- Park, R. E. (1924). The concept of social distance as applied to the study of racial attitudes and racial relations. *Journal of Applied Sociology*, 8, 339–344.
- Pedersen, D. E., & Minnotte, K. L. (2012). Dual earner husbands and wives: Marital satisfaction and the workplace culture of each spouse. *Journal of Family and Economic Issues*, 33(3), 272-282.
- Peer, S. (2006). Peer relationships, child development, and adjustment: A developmental psychopathology perspective. *Developmental psychopathology, Theory and method*, 1, 419.
- Perrone, K. M., Ægisdóttir, S., Webb, L. K., & Blalock, R. H. (2006). Work-family interface commitment, conflict, coping, and satisfaction. *Journal of Career Development*, 32(3), 286-300.
- Pollmann-Schult, M. (2010). Marriage and earnings: Why do married men earn more than single men? *European Sociological Review*, jcp065.
- Porfeli, E., Ferrari, L., & Nota, L. (2013). Work valence as a predictor of academic achievement in the family context. *Journal of Career Development*, 40, 371-389.
- Powell, G. N., Francesco, A. M., & Ling, Y. (2009). Toward culture-sensitive theories of the work–family interface. *Journal of Organizational Behavior*, 30(5), 597-616.
- Price, J. (2010). The effects of parental time investments: Evidence from natural within-family variation. *Unpublished manuscript, Brigham Young University*.

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

- Raley S., Bianchi S., & Wang W. (2012). When do fathers care? Mothers' economic contribution and fathers' involvement in child care. *American Journal of Sociology*, 117:1422.
- Rapoport, R., & Rapoport, R. N. (1969). The dual career family: A variant pattern and social change. *Human relations*, 22(1), 3-30.
- Rapoport, R., & Rapoport, R. N. (1976). *Dual-career families re-examined: New integrations of work & family*. London: M. Robertson.
- Raz-Yurovich, L. (2012). Economic determinants of divorce among dual-earner couples: Jews in Israel. *European Journal of Population/Revue européenne de Démographie*, 28(2), 177-203.
- Rodríguez-Hernández, P. J., Betancort, M., Ramírez-Santana, G. M., García, R., Sanz-Álvarez, E. J., & De las Cuevas-Castresana, C. (2012). Psychometric properties of the parent and teacher versions of the Strength and Difficulties Questionnaire (SDQ) in a Spanish sample¹. *International journal of clinical and health psychology*, 12(2), 265.
- Rose, A. J. (2002). Co-rumination in the friendships of girls and boys. *Child development*, 73(6), 1830-1843.
- Rose, A. J., & Rudolph, K. D. (2006). A review of sex differences in peer relationship processes: potential trade-offs for the emotional and behavioral development of girls and boys. *Psychological bulletin*, 132(1), 98.
- Rosenthal, N. L., & Kobak, R. (2010). Assessing adolescents' attachment hierarchies: Differences across developmental periods and associations with individual adaptation. *Journal of Research on Adolescence*, 20(3), 678-706.
- Rothenberger, A., Becker, A., Erhart, M., Wille, N., Ravens-Sieberer, U., & Bella Study Group. (2008). Psychometric properties of the parent strengths and difficulties

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

questionnaire in the general population of German children and adolescents: results of
the BELLA study. *European child & adolescent psychiatry*, 17(1), 99-105.

- Rowell, H. C., Ciarrochi, J., Deane, F. P., & Heaven, P. C. (2014). Emotion
identification skill and social support during adolescence: A three-year longitudinal
study. *Journal of Research on Adolescence*, 26(1), 115-125.
- Roxburgh, S. (2005). Parenting strains, distress, and family paid labor: A modification of
the cost-of-caring hypothesis. *Journal of Family Issues*, 26(8), 1062-1081.
- Roxburgh, S. (2012). Parental time pressures and depression among married dual-earner
parents. *Journal of family issues*, 33(8), 1027-1053.
- Rusconi, A., & Solga, H. (2008). A systematic reflection upon dual career couples.
Discussion Paper SP I 2008-505. Social Science Research Center Berlin (WZB).
- Rusconi, A., Moen, P., & Kaduk, A. (2013). Career priorities and pathways across the
(gendered) life course. *Handbook of work-life integration among professionals:
Challenges and opportunities*, 95-119.
- Savickas, M. L., & Porfeli, E. J. (2012). Career Adapt-Abilities Scale: Construction,
reliability, and measurement equivalence across 13 countries. *Journal of Vocational
Behavior*, 80(3), 661-673.
- Sayer, L. C., Bianchi, S. M., & Robinson, J. P. (2004). Are Parents Investing Less in
Children? Trends in Mothers' and Fathers' Time with Children. *American journal of
sociology*, 110(1), 1-43.
- Schlomer, G. L., Fosco, G. M., Cleveland, H. H., Vandenberg, D. J., & Feinberg, M. E.
(2015). Interparental relationship sensitivity leads to adolescent internalizing
problems: Different genotypes, different pathways. *Journal of Marriage and Family*,
77(2), 329-343.

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Shockley, K. M., Douek, J., Smith, C. R., Peter, P. Y., Dumani, S., & French, K. E.

(2017). Cross-cultural work and family research: A review of the literature. *Journal of Vocational Behavior*.

Silberstein, L. R. (2014). *Dual-career marriage: A system in transition*. Psychology Press.

Smith, A. J. (2004). *Who Cares?: Fathers and the Time They Spend Looking After Children*. Department of Sociology, University of Oxford.

Steinberg, L. (2001). We know some things: Parent–adolescent relationships in retrospect and prospect. *Journal of research on adolescence*, *11*(1), 1-19.

Stevanovic, D., Urbán, R., Atilola, O., Vostanis, P., Balhara, Y. S., Avicenna, M., ... & Petrov, P. (2015). Does the Strengths and Difficulties Questionnaire–self report yield invariant measurements across different nations? Data from the International Child Mental Health Study Group. *Epidemiology and psychiatric sciences*, *24*(04), 323-334.

Στρατηγάκη, Μ. (2004). Η απασχόληση των γυναικών: Ανάγκη ή επιλογή; Στο Μουσούρου Α. Μ. & Στρατηγάκη Μ. (επιμ.), *Ζητήματα Οικογενειακής Πολιτικής* (σσ. 227-250). Αθήνα: Gutenberg.

Storch, E. A., Brassard, M. R., & Masia-Warner, C. L. (2003). The relationship of peer victimization to social anxiety and loneliness in adolescence. *Child Study Journal*, *33*(1), 1-19.

Στρατηγάκη Μ., (2008). *Πολιτικές ισότητας των φύλων. Ευρωπαϊκές Κατευθύνσεις και Εθνικές Πρακτικές*. Αθήνα: GUTENBERG.

Sultana, N., Tabassum, A., & Abdullah, A. M. (2014). Dual-career couples in Bangladesh: Exploring the challenges. *Canadian Journal of Family and Youth/Le Journal Canadien de Famille et de la Jeunesse*, *6*(1), 29-57.

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

- Sun, X., McHale, S. M., & Updegraff, K. A. (2017). Maternal and paternal resources across childhood and adolescence as predictors of young adult achievement. *Journal of Vocational Behavior, 100*, 111-123.
- Thyne, M. A., & Zins, A. H. (2004). Designing and testing a guttman-type social distance scale for a tourism context. *Tourism Analysis, 8*, 129–135.
- Τσουραμάνης, Χ. (2003). *Σύγχρονα Κοινωνικά Προβλήματα*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Villena-Roldán, B., & Ríos-Aguilar, C. (2012). Causal effects of maternal time-investment on children's cognitive outcomes.
- Waldfoegel, J. (2016). How Important Is Parental Time? It Depends: Comment on Milkie, Nomaguchi, and Denny (2015). *Journal of Marriage and Family, 78*(1), 266-269.
- Wang, W. (2013). *Parents' Time with Kids More Rewarding Than Paid Work-and More Exhausting*. Pew Research Center.
- Welbourne, J. L., Eggerth, D., Hartley, T. A., Andrew, M. E., & Sanchez, F. (2007). Coping strategies in the workplace: Relationships with attributional style and job satisfaction. *Journal of vocational behavior, 70*(2), 312-325.
- Wells, M. B., & Sarkadi, A. (2012). Do father-friendly policies promote father-friendly child-rearing practices? A review of Swedish parental leave and child health centers. *Journal of Child and Family Studies, 21*(1), 25-31.
- White, R., Liu, Y., Gonzales, N. A., Knight, G. P., & Tein, J. Y. (2016). Neighborhood Qualification of the Association Between Parenting and Problem Behavior Trajectories Among Mexican-Origin Father–Adolescent Dyads. *Journal of Research on Adolescence, 26*(4), 927-946.
- Wierda-Boer, H. H., Gerris, J. R., & Vermulst, A. A. (2008). Adaptive strategies, gender ideology, and work-family balance among Dutch dual earners. *Journal of Marriage and Family, 70*(4), 1004-1014.

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

- Williams, S., & Han, S. K. (2003). Career clocks: Forked roads. In Moen, P. (Eds.), *It's about time: Couples and careers* (pp. 80-97). ILR Press, Ithaca, NY.
- Woosnam, K. M., & Lee, Y. J. (2011). Applying social distance to voluntourism research. *Annals of Tourism Research*, 38(1), 309-313.
- Young, K.S.(2009). Internet addiction: Diagnosis and Treatment Considerations. *Journal of Contemporary Psychotherapy*, 39, 241-246.
- Zeifman, D., & Hazan, C. (2008). Pair bonds as attachments: Reevaluating the evidence. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (pp. 436–455). New York, NY: Guilford Press.

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Παράρτημα Ι

Πίνακας 1

Εσωτερική αξιοπιστία (Cronbach's α) των υποκλιμάκων του ερωτηματολογίου ΔΔ καθώς και της συνολικής κλίμακας

Υποκλίμακα	Τιμή
Προβλήματα διαγωγής	0,39
Προβλήματα συναισθήματος	0,73
Υπερκινητικότητα-Διάσπαση προσοχής	0,73
Προβλήματα με συνομηλίκους	0,64
Θετικά προσανατολισμένη κοινωνική συμπεριφορά	0,58
Συνολική κλίμακα	0,80

Πίνακας 2

Απόλυτες και σχετικές συχνότητες της υποκλίμακας «προβλήματα διαγωγής» του ΕΔΔ κατά δομή οικογένειας

			Δομή οικογένειας				Σύνολο
			ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ	
προβλήματα διαγωγής	1,00	<i>f</i>	1	5	3	4	13
		<i>rf</i>	,5	2,4	1,4	1,9	6,3
	1,20	<i>f</i>	6	24	14	11	55
		<i>rf</i>	2,9	11,6	6,8	5,3	26,6
	1,25	<i>f</i>	0	2	0	1	3
		<i>rf</i>	0,0	1,0	0,0	,5	1,4
	1,40	<i>f</i>	8	33	4	7	52
		<i>rf</i>	3,9	15,9	1,9	3,4	25,1
	1,50	<i>f</i>	0	1	0	0	1
		<i>rf</i>	0,0	,5	0,0	0,0	,5
	1,60	<i>f</i>	7	20	10	6	43
		<i>rf</i>	3,4	9,7	4,8	2,9	20,8
	1,80	<i>f</i>	1	12	2	4	19
		<i>rf</i>	,5	5,8	1,0	1,9	9,2
	2,00	<i>f</i>	1	5	0	4	10
		<i>rf</i>	,5	2,4	0,0	1,9	4,8
	2,20	<i>f</i>	0	5	0	3	8
		<i>rf</i>	0,0	2,4	0,0	1,4	3,9
	2,40	<i>f</i>	0	0	0	1	1
		<i>rf</i>	0,0	0,0	0,0	,5	,5
	2,50	<i>f</i>	0	0	0	1	1
		<i>rf</i>	0,0	0,0	0,0	,5	,5
	2,60	<i>f</i>	1	0	0	0	1

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

	<i>rf</i>	,5	0,0	0,0	0,0	,5
Σύνολο	<i>f</i>	25	107	33	42	207
	<i>rf</i>	12,1	51,7	15,9	20,3	100,0

Πίνακας 3

Απόλυτες και σχετικές συχνότητες της υποκλίμακας «συναισθηματικά προβλήματα» του ΕΔΔ κατά δομή οικογένειας

		Δομή οικογένειας				Σύνολο	
		ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ		
συναισθηματικά προβλήματα	1,00	<i>f</i>	3	19	6	8	36
		<i>rf</i>	1,4	9,2	2,9	3,9	17,4
	1,20	<i>f</i>	3	22	2	6	33
		<i>rf</i>	1,4	10,6	1,0	2,9	15,9
	1,40	<i>f</i>	7	18	6	4	35
		<i>rf</i>	3,4	8,7	2,9	1,9	16,9
	1,60	<i>f</i>	3	12	4	5	24
		<i>rf</i>	1,4	5,8	1,9	2,4	11,6
	1,80	<i>f</i>	1	8	7	4	20
		<i>rf</i>	,5	3,9	3,4	1,9	9,7
	2,00	<i>f</i>	4	12	4	6	26
		<i>rf</i>	1,9	5,8	1,9	2,9	12,6
	2,20	<i>f</i>	3	9	1	0	13
		<i>rf</i>	1,4	4,3	,5	0,0	6,3
	2,40	<i>f</i>	0	4	2	4	10
		<i>rf</i>	0,0	1,9	1,0	1,9	4,8
	2,60	<i>f</i>	0	2	1	3	6
		<i>rf</i>	0,0	1,0	,5	1,4	2,9
	2,80	<i>f</i>	1	1	0	1	3
		<i>rf</i>	,5	,5	0,0	,5	1,4
	3,00	<i>f</i>	0	0	0	1	1
		<i>rf</i>	0,0	0,0	0,0	,5	,5
Σύνολο		<i>f</i>	25	107	33	42	207
		<i>rf</i>	12,1	51,7	15,9	20,3	100,0

Πίνακας 4

Απόλυτες και σχετικές συχνότητες της υποκλίμακας «υπερκινητικότητα /διάσπαση προσοχής» του ΕΔΔ κατά δομή οικογένειας

		Δομή οικογένειας				Σύνολο
		ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ	

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

		Δομή οικογένειας					
		ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ		
υπερκινητικότητα- διάσπαση προσοχής	1,00	<i>f</i>	5	13	1	4	23
		<i>rf</i>	2,4	6,3	,5	1,9	11,1
	1,20	<i>f</i>	3	7	6	7	23
		<i>rf</i>	1,4	3,4	2,9	3,4	11,1
	1,40	<i>f</i>	2	17	6	9	34
		<i>rf</i>	1,0	8,2	2,9	4,3	16,4
	1,50	<i>f</i>	0	1	0	0	1
		<i>rf</i>	0,0	,5	0,0	0,0	,5
	1,60	<i>f</i>	6	24	5	6	41
		<i>rf</i>	2,9	11,6	2,4	2,9	19,8
	1,80	<i>f</i>	3	12	4	3	22
		<i>rf</i>	1,4	5,8	1,9	1,4	10,6
	2,00	<i>f</i>	2	11	4	4	21
		<i>rf</i>	1,0	5,3	1,9	1,9	10,1
	2,20	<i>f</i>	1	13	3	2	19
		<i>rf</i>	,5	6,3	1,4	1,0	9,2
	2,40	<i>f</i>	1	5	2	3	11
		<i>rf</i>	,5	2,4	1,0	1,4	5,3
	2,60	<i>f</i>	2	3	1	2	8
		<i>rf</i>	1,0	1,4	,5	1,0	3,9
	2,80	<i>f</i>	0	1	1	1	3
		<i>rf</i>	0,0	,5	,5	,5	1,4
	3,00	<i>f</i>	0	0	0	1	1
		<i>rf</i>	0,0	0,0	0,0	,5	,5
	Σύνολο	<i>f</i>	25	107	33	42	207
		<i>rf</i>	12,1	51,7	15,9	20,3	100,0

Πίνακας 5

Απόλυτες και σχετικές συχνότητες της υποκλίμακας «προβλήματα με συνομηλίκους» του ΕΔΔ κατά δομή οικογένειας

		Δομή οικογένειας					
		ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ		
προβλήματα με συνομηλίκους	1,00	<i>f</i>	9	33	10	11	63
		<i>rf</i>	4,3	15,9	4,8	5,3	30,4
	1,20	<i>f</i>	6	29	9	15	59
		<i>rf</i>	2,9	14,0	4,3	7,2	28,5
	1,40	<i>f</i>	7	19	3	7	36
		<i>rf</i>	3,4	9,2	1,4	3,4	17,4

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

1,60	<i>f</i>	0	9	8	3	20
	<i>rf</i>	0,0	4,3	3,9	1,4	9,7
1,80	<i>f</i>	1	7	1	2	11
	<i>rf</i>	,5	3,4	,5	1,0	5,3
2,00	<i>f</i>	2	3	1	2	8
	<i>rf</i>	1,0	1,4	,5	1,0	3,9
2,20	<i>f</i>	0	3	1	2	6
	<i>rf</i>	0,0	1,4	,5	1,0	2,9
2,40	<i>f</i>	0	3	0	0	3
	<i>rf</i>	0,0	1,4	0,0	0,0	1,4
2,60	<i>f</i>	0	1	0	0	1
	<i>rf</i>	0,0	,5	0,0	0,0	,5
Σύνολο	<i>f</i>	25	107	33	42	207
	<i>rf</i>	12,1	51,7	15,9	20,3	100,0

Πίνακας 6

Απόλυτες και σχετικές συχνότητες της υποκλίμακας «θετικά προσανατολισμένη κοινωνική συμπεριφορά» του ΕΔΔ κατά δομή οικογένειας

		Δομή οικογένειας				Σύνολο	
		ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ		
Θετικά προσανατολισμένη κοινωνική συμπεριφορά	1,20	<i>f</i>	0	1	0	0	1
		<i>rf</i>	0,0	,5	0,0	0,0	,5
	1,60	<i>f</i>	1	1	0	0	2
		<i>rf</i>	,5	,5	0,0	0,0	1,0
	1,80	<i>f</i>	0	1	0	0	1
		<i>rf</i>	0,0	,5	0,0	0,0	,5
	2,00	<i>f</i>	0	7	3	1	11
		<i>rf</i>	0,0	3,4	1,4	,5	5,3
		<i>f</i>	3	9	4	4	20
		<i>rf</i>	1,4	4,3	1,9	1,9	9,7
	2,40	<i>f</i>	3	14	4	5	26
		<i>rf</i>	1,4	6,8	1,9	2,4	12,6
	2,60	<i>f</i>	5	21	6	9	41
		<i>rf</i>	2,4	10,1	2,9	4,3	19,8
	2,80	<i>f</i>	7	32	12	11	62
		<i>rf</i>	3,4	15,5	5,8	5,3	30,0
3,00	<i>f</i>	6	21	4	12	43	
	<i>rf</i>	2,9	10,1	1,9	5,8	20,8	
Σύνολο	<i>f</i>	25	107	33	42	207	
	<i>rf</i>	12,1	51,7	15,9	20,3	100,0	

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Πίνακας 7

Απόλυτες και σχετικές συχνότητες της συνολικής κλίμακας του ΕΔΔ κατά Δομή
οικογένειας

		Δομή οικογένειας					
			ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ	Σύνολο
συνολική κλίμακα ΕΔΔ	1,00	<i>f</i>	0	0	0	1	1
		<i>rf</i>	0,0	0,0	0,0	,5	,5
	1,05	<i>f</i>	1	1	0	0	2
		<i>rf</i>	,5	,5	0,0	0,0	1,0
	1,10	<i>f</i>	1	2	1	1	5
		<i>rf</i>	,5	1,0	,5	,5	2,4
	1,15	<i>f</i>	1	3	2	3	9
		<i>rf</i>	,5	1,4	1,0	1,4	4,3
	1,20	<i>f</i>	1	5	5	2	13
		<i>rf</i>	,5	2,4	2,4	1,0	6,3
	1,25	<i>f</i>	2	7	2	4	15
		<i>rf</i>	1,0	3,4	1,0	1,9	7,2
	1,26	<i>f</i>	0	0	0	1	1
		<i>rf</i>	0,0	0,0	0,0	,5	,5
	1,28	<i>f</i>	0	1	0	0	1
		<i>rf</i>	0,0	,5	0,0	0,0	,5
	1,30	<i>f</i>	0	1	0	0	1
		<i>rf</i>	0,0	,5	0,0	0,0	,5
	1,30	<i>f</i>	0	7	0	3	10
		<i>rf</i>	0,0	3,4	0,0	1,4	4,8
	1,31	<i>f</i>	0	1	0	0	1
		<i>rf</i>	0,0	,5	0,0	0,0	,5
	1,35	<i>f</i>	0	2	0	0	2
		<i>rf</i>	0,0	1,0	0,0	0,0	1,0
	1,35	<i>f</i>	1	10	1	0	12
		<i>rf</i>	,5	4,8	,5	0,0	5,8
	1,36	<i>f</i>	0	1	0	0	1
		<i>rf</i>	0,0	,5	0,0	0,0	,5
	1,40	<i>f</i>	1	12	2	2	17
		<i>rf</i>	,5	5,8	1,0	1,0	8,2
	1,45	<i>f</i>	2	4	2	3	11
		<i>rf</i>	1,0	1,9	1,0	1,4	5,3
	1,45	<i>f</i>	1	0	0	0	1
		<i>rf</i>	,5	0,0	0,0	0,0	,5
	1,50	<i>f</i>	3	3	3	3	12
		<i>rf</i>	1,4	1,4	1,4	1,4	5,8
	1,53	<i>f</i>	0	1	0	0	1
		<i>rf</i>	0,0	,5	0,0	0,0	,5

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

1,55	<i>f</i>	0	1	0	0	1
	<i>rf</i>	0,0	,5	0,0	0,0	,5
1,55	<i>f</i>	1	5	2	3	11
	<i>rf</i>	,5	2,4	1,0	1,4	5,3
1,60	<i>f</i>	1	8	3	0	12
	<i>rf</i>	,5	3,9	1,4	0,0	5,8
1,65	<i>f</i>	4	1	1	2	8
	<i>rf</i>	1,9	,5	,5	1,0	3,9
1,65	<i>f</i>	0	2	0	0	2
	<i>rf</i>	0,0	1,0	0,0	0,0	1,0
1,70	<i>f</i>	0	7	0	3	10
	<i>rf</i>	0,0	3,4	0,0	1,4	4,8
1,70	<i>f</i>	0	3	1	0	4
	<i>rf</i>	0,0	1,4	,5	0,0	1,9
1,75	<i>f</i>	4	3	1	0	8
	<i>rf</i>	1,9	1,4	,5	0,0	3,9
1,80	<i>f</i>	0	1	2	1	4
	<i>rf</i>	0,0	,5	1,0	,5	1,9
1,85	<i>f</i>	0	4	0	2	6
	<i>rf</i>	0,0	1,9	0,0	1,0	2,9
1,90	<i>f</i>	0	1	3	0	4
	<i>rf</i>	0,0	,5	1,4	0,0	1,9
1,90	<i>f</i>	0	0	1	0	1
	<i>rf</i>	0,0	0,0	,5	0,0	,5
1,95	<i>f</i>	0	0	0	2	2
	<i>rf</i>	0,0	0,0	0,0	1,0	1,0
1,95	<i>f</i>	0	3	0	0	3
	<i>rf</i>	0,0	1,4	0,0	0,0	1,4
2,00	<i>f</i>	1	1	0	1	3
	<i>rf</i>	,5	,5	0,0	,5	1,4
2,05	<i>f</i>	0	0	1	0	1
	<i>rf</i>	0,0	0,0	,5	0,0	,5
2,08	<i>f</i>	0	0	0	1	1
	<i>rf</i>	0,0	0,0	0,0	,5	,5
2,10	<i>f</i>	0	2	0	0	2
	<i>rf</i>	0,0	1,0	0,0	0,0	1,0
2,15	<i>f</i>	0	0	0	1	1
	<i>rf</i>	0,0	0,0	0,0	,5	,5
2,15	<i>f</i>	0	1	0	0	1
	<i>rf</i>	0,0	,5	0,0	0,0	,5
2,20	<i>f</i>	0	1	0	0	1
	<i>rf</i>	0,0	,5	0,0	0,0	,5
2,25	<i>f</i>	0	1	0	1	2
	<i>rf</i>	0,0	,5	0,0	,5	1,0
2,30	<i>f</i>	0	1	0	1	2
	<i>rf</i>	0,0	,5	0,0	,5	1,0

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

	2,50	<i>f</i>	0	0	0	1	1
		<i>rf</i>	0,0	0,0	0,0	,5	,5
Σύνολο		<i>f</i>	25	107	33	42	207
		<i>rf</i>	12,1	51,7	15,9	20,3	100,0

Πίνακας 8

Απόλυτες και σχετικές συχνότητες των δυσκολιών συνολικά, κατά δομή οικογένειας

		Δομή οικογένειας				Σύνολο	
		ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ		
ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ	όχι	<i>f</i>	8	32	13	17	70
		<i>rf</i>	3,9	15,5	6,3	8,2	33,8
	λίγες δυσκολίες	<i>f</i>	13	56	11	12	92
		<i>rf</i>	6,3	27,1	5,3	5,8	44,4
	ναι- αρκετές δυσκολίες	<i>f</i>	4	18	7	10	39
		<i>rf</i>	1,9	8,7	3,4	4,8	18,8
	ναι- σοβαρές δυσκολίες	<i>f</i>	0	1	2	3	6
		<i>rf</i>	0,0	,5	1,0	1,4	2,9

Πίνακας 9

Απόλυτες και σχετικές συχνότητες του ασφαλούς τύπου δεσμού κατά δομή οικογένειας

		Δομή οικογένειας				Σύνολο	
		ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ		
Ασφαλής τύπος δεσμού	δεν μου ταιριάζει	<i>f</i>	5	11	3	4	23
		<i>rf</i>	2,4	5,3	1,4	1,9	11,1
	μου ταιριάζει ελάχιστα	<i>f</i>	3	16	5	4	28
		<i>rf</i>	1,4	7,7	2,4	1,9	13,5
	μου ταιριάζει λίγο	<i>f</i>	6	17	8	9	40
		<i>rf</i>	2,9	8,2	3,9	4,3	19,3
	μου ταιριάζει αρκετά	<i>f</i>	3	26	9	4	42
		<i>rf</i>	1,4	12,6	4,3	1,9	20,3
	μου ταιριάζει σημαντικά	<i>f</i>	5	12	5	9	31
		<i>rf</i>	2,4	5,8	2,4	4,3	15,0
	μου ταιριάζει πολύ	<i>f</i>	1	14	3	6	24
		<i>rf</i>	,5	6,8	1,4	2,9	11,6

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

	μου ταιριάζει πάρα πολύ	<i>f</i>	2	11	0	6	19
		<i>rf</i>	1,0	5,3	0,0	2,9	9,2
Σύνολο		<i>f</i>	25	107	33	42	207
		<i>rf</i>	12,1	51,7	15,9	20,3	100,0

Πίνακας 10

Απόλυτες και σχετικές συχνότητες του φοβικού τύπου δεσμού κατά δομή οικογένειας

		Δομή οικογένειας						
			ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ	Σύνολο	
Φοβικός τύπος δεσμού	δεν μου ταιριάζει	<i>f</i>	8	30	7	9	54	
		<i>rf</i>	3,9	14,5	3,4	4,3	26,1	
	μου ταιριάζει ελάχιστα	<i>f</i>	5	20	6	9	40	
		<i>rf</i>	2,4	9,7	2,9	4,3	19,3	
	μου ταιριάζει λίγο	<i>f</i>	4	14	5	6	29	
		<i>rf</i>	1,9	6,8	2,4	2,9	14,0	
	μου ταιριάζει αρκετά	<i>f</i>	5	15	7	8	35	
		<i>rf</i>	2,4	7,2	3,4	3,9	16,9	
	μου ταιριάζει σημαντικά	<i>f</i>	1	13	3	3	20	
		<i>rf</i>	,5	6,3	1,4	1,4	9,7	
	μου ταιριάζει πολύ	<i>f</i>	1	9	2	2	14	
		<i>rf</i>	,5	4,3	1,0	1,0	6,8	
	μου ταιριάζει πάρα πολύ	<i>f</i>	1	6	3	5	15	
		<i>rf</i>	,5	2,9	1,4	2,4	7,2	
	Σύνολο		<i>f</i>	25	107	33	42	207
			<i>rf</i>	12,1	51,7	15,9	20,3	100,0

Πίνακας 11

Απόλυτες και σχετικές συχνότητες του εμμονικού τύπου δεσμού κατά δομή οικογένειας

		Δομή οικογένειας					
			ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ	Σύνολο
Εμμονικός τύπος	δεν μου ταιριάζει	<i>f</i>	5	19	10	7	41
		<i>rf</i>	2,4	9,2	4,9	3,4	19,9

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

δεσμού	μου	<i>f</i>	5	21	3	5	34
	ταιριάζει	<i>rf</i>	2,4	10,2	1,5	2,4	16,5
	ελάχιστα	<i>f</i>	5	15	5	9	34
	μου	<i>rf</i>	2,4	7,3	2,4	4,4	16,5
	λίγο	<i>f</i>	2	15	4	5	26
	μου	<i>rf</i>	1,0	7,3	1,9	2,4	12,6
	ταιριάζει	<i>f</i>	2	18	6	6	32
	αρκετά	<i>rf</i>	1,0	8,7	2,9	2,9	15,5
	μου	<i>f</i>	3	11	4	4	22
	ταιριάζει	<i>rf</i>	1,5	5,3	1,9	1,9	10,7
	πολύ	<i>f</i>	3	7	1	6	17
	μου	<i>rf</i>	1,5	3,4	,5	2,9	8,3
	πέρα	<i>f</i>	3	7	1	6	17
	πολύ	<i>rf</i>	1,5	3,4	,5	2,9	8,3
Σύνολο		<i>f</i>	25	106	33	42	206
		<i>rf</i>	12,1	51,5	16,0	20,4	100,0

Πίνακας 12

Απόλυτες και σχετικές συχνότητες του αποφευκτικού τύπου δεσμού κατά δομή οικογένειας

		Δομή οικογένειας					Σύνολο
		ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ		
Αποφευκτικός τύπος δεσμού	δεν μου	<i>f</i>	8	20	7	11	46
	ταιριάζει	<i>rf</i>	3,9	9,7	3,4	5,3	22,2
	μου	<i>f</i>	5	25	8	5	43
	ταιριάζει	<i>rf</i>	2,4	12,1	3,9	2,4	20,8
	ελάχιστα	<i>f</i>	3	24	8	6	41
	μου	<i>rf</i>	1,4	11,6	3,9	2,9	19,8
	λίγο	<i>f</i>	6	12	4	8	30
	μου	<i>rf</i>	2,9	5,8	1,9	3,9	14,5
	ταιριάζει	<i>f</i>	0	7	4	4	15
	αρκετά	<i>rf</i>	0,0	3,	1,9	1,9	7,2
	μου	<i>f</i>	2	9	1	5	17
	ταιριάζει	<i>rf</i>	1,0	4,3	,5	2,4	8,2
	πολύ	<i>f</i>	1	10	1	3	15
	μου	<i>rf</i>	,5	4,8	,5	1,4	7,2
	πέρα						
	πολύ						

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Σύνολο	<i>f</i>	25	107	33	42	207
	<i>rf</i>	12,1	51,7	15,9	20,3	100,0

Πίνακας 13

Απόλυτες και σχετικές συχνότητες της συναισθηματικής εγγύτητας με τον πατέρα κατά δομή οικογένειας

		Δομή οικογένειας					
			ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ	Σύνολο
Συναισθ. εγγύτητα με πατέρα	πολύ μακρυνά	<i>f</i>	1	0	0	1	2
	μακρυνά	<i>rf</i>	,5	0,0	0,0	,5	1,0
	αρκετά μακρυνά	<i>f</i>	0	2	1	0	3
	μακρυνά	<i>rf</i>	0,0	1,0	,5	0,0	1,4
	αρκετά μακρυνά	<i>f</i>	1	4	1	2	8
	μακρυνά	<i>rf</i>	,5	1,9	,5	1,0	3,9
	αρκετά κοντά	<i>f</i>	1	5	0	2	8
	κοντά	<i>rf</i>	,5	2,4	0,0	1,0	3,9
	κοντά	<i>f</i>	3	6	3	3	15
		<i>rf</i>	1,4	2,9	1,4	1,4	7,2
	πολύ κοντά	<i>f</i>	5	20	5	6	36
	κοντά	<i>rf</i>	2,4	9,7	2,4	2,9	17,4
	πολύ κοντά	<i>f</i>	10	25	8	11	54
	κοντά	<i>rf</i>	4,8	12,1	3,9	5,3	26,1
πάρα πολύ κοντά	<i>f</i>	4	45	15	17	81	
	<i>rf</i>	1,9	21,7	7,2	8,2	39,1	
Σύνολο	<i>f</i>	25	107	33	42	207	
	<i>rf</i>	12,1	51,7	15,9	20,3	100,0	

Πίνακας 14

Απόλυτες και σχετικές συχνότητες της συναισθηματικής εγγύτητας με τη μητέρα κατά δομή οικογένειας

		Δομή οικογένειας					
			ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ	Σύνολο
συναισθ.εγγύτ.με μητέρα	πολύ μακρυνά	<i>f</i>	0	1	0	0	1
	μακρυνά	<i>rf</i>	0,0	,5	0,0	0,0	,5
	αρκετά κοντά	<i>f</i>	0	5	0	0	5
	κοντά	<i>rf</i>	0,0	2,4	0,0	0,0	2,4
	κοντά	<i>f</i>	3	4	3	3	13

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

		<i>rf</i>	1,4	1,9	1,4	1,4	6,3
	πολύ κοντά	<i>f</i>	4	11	2	3	20
		<i>rf</i>	1,9	5,3	1,0	1,4	9,7
	πολύ κοντά	<i>f</i>	10	26	9	14	59
		<i>rf</i>	4,8	12,6	4,3	6,8	28,5
	πάρα πολύ κοντά	<i>f</i>	8	60	19	22	109
		<i>rf</i>	3,9	29,0	9,2	10,6	52,7
Σύνολο		<i>f</i>	25	107	33	42	207
		<i>rf</i>	12,1	51,7	15,9	20,3	100,0

Πίνακας 15

Απόλυτες και σχετικές συχνότητες της συναισθηματικής εγγύτητας με τον αδερφό κατά δομή οικογένειας

		Δομή οικογένειας					Σύνολο
		ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ		
Συναισθ.εγγύτ.με αδερφό	αρκετά μακριά	<i>f</i>	0	0	0	1	1
		<i>rf</i>	0,0	0,0	0,0	,5	,5
	αρκετά μακριά	<i>f</i>	0	2	2	1	5
		<i>rf</i>	0,0	1,0	1,0	,5	2,4
	αρκετά κοντά	<i>f</i>	3	4	0	3	10
		<i>rf</i>	1,5	2,0	0,0	1,5	4,9
	κοντά	<i>f</i>	4	9	3	4	20
		<i>rf</i>	2,0	4,4	1,5	2,0	9,8
	πολύ κοντά	<i>f</i>	6	18	5	6	35
		<i>rf</i>	2,9	8,8	2,4	2,9	17,1
	πολύ κοντά	<i>f</i>	7	30	9	10	56
		<i>rf</i>	3,4	14,6	4,4	4,9	27,3
	πάρα πολύ κοντά	<i>f</i>	5	42	14	17	78
		<i>rf</i>	2,4	20,5	6,8	8,3	38,0
Σύνολο		<i>f</i>	25	105	33	42	205
		<i>rf</i>	12,2	51,2	16,1	20,5	100,0

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Πίνακας 16

Απόλυτες και σχετικές συχνότητες της συναισθηματικής εγγύτητας με την αδερφή κατά δομή οικογένειας

			Δομή οικογένειας				
			ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ	Σύνολο
συναισθ.εγγύτ.με αδερφή	πολύ μακρυνά	<i>f</i>	0	0	0	1	1
		<i>rf</i>	0,0	0,0	0,0	,5	,5
	αρκετά μακρυνά	<i>f</i>	0	2	1	0	3
		<i>rf</i>	0,0	1,0	,5	0,0	1,5
	αρκετά μακρυνά	<i>f</i>	2	1	0	0	3
		<i>rf</i>	1,0	,5	0,0	0,0	1,5
	αρκετά κοντά	<i>f</i>	2	6	0	4	12
		<i>rf</i>	1,0	2,9	0,0	2,0	5,9
	κοντά	<i>f</i>	4	7	4	2	17
		<i>rf</i>	2,0	3,4	2,0	1,0	8,3
	πολύ κοντά	<i>f</i>	3	13	3	7	26
		<i>rf</i>	1,5	6,3	1,5	3,4	12,7
	πολύ κοντά	<i>f</i>	6	29	12	14	61
		<i>rf</i>	2,9	14,1	5,9	6,8	29,8
	πάρα πολύ κοντά	<i>f</i>	8	47	13	14	82
		<i>rf</i>	3,9	22,9	6,3	6,8	40,0
Σύνολο	<i>f</i>	25	105	33	42	205	
	<i>rf</i>	12,2	51,2	16,1	20,5	100,0	

Πίνακας 17

Απόλυτες και σχετικές συχνότητες της συναισθηματικής εγγύτητας με τον παππού κατά δομή οικογένειας

			Δομή οικογένειας				
			ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ	Σύνολο
Συναισθ.εγγύτ.με παππού	πολύ μακρυνά	<i>f</i>	2	2	0	0	4
		<i>rf</i>	1,0	1,0	0,0	0,0	2,0
	αρκετά μακρυνά	<i>f</i>	1	6	2	1	10
		<i>rf</i>	,5	2,9	1,	,5	4,9

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

	αρκετά μακρυνά	<i>f</i>	1	7	2	1	11
		<i>rf</i>	,5	3,4	1,0	,5	5,4
	αρκετά κοντά	<i>f</i>	6	14	5	5	30
		<i>rf</i>	2,9	6,8	2,4	2,4	14,6
	κοντά	<i>f</i>	8	20	4	6	38
		<i>rf</i>	3,9	9,8	2,0	2,9	18,5
	πολύ κοντά	<i>f</i>	2	20	4	12	38
		<i>rf</i>	1,0	9,8	2,0	5,9	18,5
	πολύ κοντά	<i>f</i>	4	24	8	11	47
		<i>rf</i>	2,0	11,7	3,9	5,4	22,9
	πέρα πολύ κοντά	<i>f</i>	1	14	7	5	27
		<i>rf</i>	,5	6,8	3,4	2,4	13,2
Σύνολο		<i>f</i>	25	107	32	41	205
		<i>rf</i>	12,2	52,2	15,6	20,0	100,0

Πίνακας 18

Απόλυτες και σχετικές συχνότητες της συναισθηματικής εγγύτητας με τη γιαγιά κατά δομή οικογένειας

		Δομή οικογένειας					
			ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ	Σύνολο
Συναισθ.εγγύτ. με γιαγιά	πολύ μακρυνά	<i>f</i>	1	3	0	0	4
		<i>rf</i>	,5	1,4	0,0	0,0	1,9
	αρκετά μακρυνά	<i>f</i>	0	1	2	0	3
		<i>rf</i>	0,0	,5	1,0	0,0	1,4
	αρκετά μακρυνά	<i>f</i>	1	7	1	4	13
		<i>rf</i>	,5	3,4	,5	1,9	6,3
	αρκετά κοντά	<i>f</i>	5	8	3	2	18
		<i>rf</i>	2,4	3,9	1,4	1,0	8,7
	κοντά	<i>f</i>	7	18	4	6	35
		<i>rf</i>	3,4	8,7	1,9	2,9	16,9
	πολύ κοντά	<i>f</i>	3	25	6	11	45
		<i>rf</i>	1,4	12,1	2,9	5,3	21,7
	πολύ κοντά	<i>f</i>	6	27	10	10	53
		<i>rf</i>	2,9	13,0	4,8	4,8	25,6

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

	πάρα	<i>f</i>	2	18	7	9	36
	πολύ κοντά	<i>rf</i>	1,0	8,7	3,4	4,3	17,4
Σύνολο		<i>f</i>	25	107	33	42	207
		<i>rf</i>	12,1	51,7	15,9	20,3	100,0

Πίνακας 19

Απόλυτες και σχετικές συχνότητες του ελεύθερου χρόνου με τον πατέρα τις καθημερινές κατά δομή οικογένειας

		Δομή οικογένειας					
			ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ	Σύνολο
χρόνος με πατέρα καθημερινές	καθόλου	<i>f</i>	5	23	7	5	40
		<i>rf</i>	2,4	11,1	3,4	2,4	19,3
	έως 1 ώρα	<i>f</i>	9	36	13	20	78
		<i>rf</i>	4,3	17,4	6,3	9,7	37,7
	1-2 ώρες	<i>f</i>	3	15	7	6	31
		<i>rf</i>	1,4	7,2	3,4	2,9	15,0
	2-4 ώρες	<i>f</i>	7	18	4	8	37
		<i>rf</i>	3,4	8,7	1,9	3,9	17,9
	4-6 ώρες	<i>f</i>	1	6	2	3	12
		<i>rf</i>	,5	2,9	1,0	1,4	5,8
	6-8 ώρες	<i>f</i>	0	5	0	0	5
		<i>rf</i>	0,0	2,4	0,0	0,0	2,4
	πάνω από 8 ώρες	<i>f</i>	0	4	0	0	4
		<i>rf</i>	0,0	1,9	0,0	0,0	1,9
Σύνολο		<i>f</i>	25	107	33	42	207
		<i>rf</i>	12,1	51,7	15,9	20,3	100,0

Πίνακας 20

Απόλυτες και σχετικές συχνότητες του ελεύθερου χρόνου με τη μητέρα τις καθημερινές κατά δομή οικογένειας

		Δομή οικογένειας					
			ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ	Σύνολο
χρόνος με μητέρα καθημερινές	καθόλου	<i>f</i>	0	7	0	2	9
		<i>rf</i>	0,0	3,4	0,0	1,0	4,3
	έως 1 ώρα	<i>f</i>	5	28	12	14	59

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

ώρα	<i>rf</i>	2,4	13,5	5,8	6,8	28,5
1-2	<i>f</i>	6	21	7	10	44
ώρες	<i>rf</i>	2,9	10,1	3,4	4,8	21,3
2-4	<i>f</i>	10	29	6	7	52
ώρες	<i>rf</i>	4,8	14,0	2,9	3,4	25,1
4-6	<i>f</i>	2	12	5	6	25
ώρες	<i>rf</i>	1,0	5,8	2,4	2,9	12,1
6-8	<i>f</i>	0	6	2	2	10
ώρες	<i>rf</i>	0,0	2,9	1,0	1,0	4,8
πάνω	<i>f</i>	2	4	1	1	8
από 8	<i>rf</i>	1,0	1,9	,5	,5	3,9
ώρες						
Σύνολο	<i>f</i>	25	107	33	42	207
	<i>rf</i>	12,1	51,7	15,9	20,3	100,0

Πίνακας 21

Απόλυτες και σχετικές συχνότητες του ελεύθερου χρόνου και με τους δύο γονείς τις καθημερινές κατά δομή οικογένειας

		Δομή οικογένειας				Σύνολο	
		ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ		
χρόνος και με 2 γονείς καθημερινές	καθόλου	<i>f</i>	8	29	7	11	55
		<i>rf</i>	3,9	14,0	3,4	5,3	26,6
έως 1 ώρα		<i>f</i>	5	31	11	15	62
		<i>rf</i>	2,4	15,0	5,3	7,2	30,0
1-2 ώρες		<i>f</i>	7	19	8	5	39
		<i>rf</i>	3,4	9,2	3,9	2,4	18,8
2-4 ώρες		<i>f</i>	3	16	5	8	32
		<i>rf</i>	1,4	7,7	2,4	3,9	15,5
4-6 ώρες		<i>f</i>	2	5	1	1	9
		<i>rf</i>	1,0	2,4	,5	,5	4,3
6-8 ώρες		<i>f</i>	0	3	0	2	5
		<i>rf</i>	0,0	1,4	0,0	1,0	2,4
πάνω από 8 ώρες		<i>f</i>	0	4	1	0	5
		<i>rf</i>	0,0	1,9	,5	0,0	2,4
Σύνολο		<i>f</i>	25	107	33	42	207

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

rf 12,1 51,7 15,9 20,3 100,0

Πίνακας 22

Απόλυτες και σχετικές συχνότητες του ελεύθερου χρόνου με τον πατέρα τα Σαββατοκύριακα κατά δομή οικογένειας

		Δομή οικογένειας					
			ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ	Σύνολο
χρόνος με πατέρα	καθόλου	<i>f</i>	2	9	2	4	17
		<i>rf</i>	1,0	4,3	1,0	1,9	8,2
Σαββ/κα	έως 1 ώρα	<i>f</i>	7	23	9	9	48
		<i>rf</i>	3,4	11,1	4,3	4,3	23,2
	1-2 ώρες	<i>f</i>	5	18	6	9	38
		<i>rf</i>	2,4	8,7	2,9	4,3	18,4
	2-4 ώρες	<i>f</i>	7	27	8	10	52
		<i>rf</i>	3,4	13,0	3,9	4,8	25,1
	4-6 ώρες	<i>f</i>	2	12	4	4	22
		<i>rf</i>	1,0	5,8	1,9	1,9	10,6
	6-8 ώρες	<i>f</i>	0	4	1	2	7
		<i>rf</i>	0,0	1,9	,5	1,0	3,4
	πάνω από 8 ώρες	<i>f</i>	2	14	3	4	23
		<i>rf</i>	1,0	6,8	1,4	1,9	11,1
Σύνολο		<i>f</i>	25	107	33	42	207
		<i>rf</i>	12,1	51,7	15,9	20,3	100,0

Πίνακας 23

Απόλυτες και σχετικές συχνότητες του ελεύθερου χρόνου με τη μητέρα τα Σαββατοκύριακα κατά δομή οικογένειας

		Δομή οικογένειας					
			ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ	Σύνολο
χρόνος με μητέρα	καθόλου	<i>f</i>	2	5	0	3	10
		<i>rf</i>	1,0	2,4	0,0	1,4	4,8
Σαββ/κα	έως 1	<i>f</i>	4	19	8	7	38

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

ώρα	<i>rf</i>	1,9	9,2	3,9	3,4	18,4
1-2	<i>f</i>	6	16	4	10	36
ώρες	<i>rf</i>	2,9	7,7	1,9	4,8	17,4
2-4	<i>f</i>	7	26	11	6	50
ώρες	<i>rf</i>	3,4	12,6	5,3	2,9	24,2
4-6	<i>f</i>	3	13	4	6	26
ώρες	<i>rf</i>	1,4	6,3	1,9	2,9	12,6
6-8	<i>f</i>	1	9	3	4	17
ώρες	<i>rf</i>	,5	4,3	1,4	1,9	8,2
πάνω	<i>f</i>	2	19	3	6	30
από 8	<i>rf</i>	1,0	9,2	1,4	2,9	14,5
ώρες						
Σύνολο	<i>f</i>	25	107	33	42	207
	<i>rf</i>	12,1	51,7	15,9	20,3	100,0

Πίνακας 24

Απόλυτες και σχετικές συχνότητες του ελεύθερου χρόνου και με τους δύο γονείς μαζί τα Σαββατοκύριακα κατά δομή οικογένειας

		Δομή οικογένειας					
			ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ	Σύνολο
χρόνος και με 2 γονείς	καθόλου	<i>f</i>	7	25	5	7	44
		<i>rf</i>	3,4	12,1	2,4	3,4	21,3
Σαββ/κα	έως 1	<i>f</i>	3	16	8	4	31
	ώρα	<i>rf</i>	1,4	7,7	3,9	1,9	15,0
	1-2	<i>f</i>	4	13	5	10	32
	ώρες	<i>rf</i>	1,9	6,3	2,4	4,8	15,5
	2-4	<i>f</i>	6	16	7	10	39
	ώρες	<i>rf</i>	2,9	7,7	3,4	4,8	18,8
	4-6	<i>f</i>	1	17	2	4	24
	ώρες	<i>rf</i>	,5	8,2	1,0	1,9	11,6
	6-8	<i>f</i>	1	7	0	2	10
	ώρες	<i>rf</i>	,5	3,4	0,0	1,0	4,8
	πάνω	<i>f</i>	3	13	6	5	27
	από 8	<i>rf</i>	1,4	6,3	2,9	2,4	13,0
ώρες							
Σύνολο		<i>f</i>	25	107	33	42	207

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

rf 12,1 51,7 15,9 20,3 100,0

Πίνακας 25

Μέσοι όροι των υποκλιμάκων του ΕΔΔ ως προς τη δομή οικογένειας

Δομή οικογένειας	ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ		
	Μ.Ο	Μ.Ο	Μ.Ο	Μ.Ο	<i>F</i>	<i>df</i>
Συναισθηματικά προβλήματα	1,62	1,55	1,62	1,69	0,99	3,203
Υπερκινητικότητα/διάσπ.προσοχ.	1,61	1,68	1,71	1,68	0,26	3, 203
Προβλήματα με συνομηλίκους	1,27	1,34	1,33	1,32	0,28	3, 203
Θετικά προσαν.κοινων.συμπεριφ.	2,64	2,61	2,59	2,69	0,75	3, 203

Σημείωση. Οι Μέσοι όροι δεν διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους σύμφωνα με το post hoc κριτήριο του Scheffé για $p < 0,05$. Η κλίμακα βαθμολόγησης κυμαίνεται από 1 = «δεν ισχύει» μέχρι 3 = «ισχύει σίγουρα». Για την υποκλίμακα «προβλήματα διαγωγής» και τη «συνολική κλίμακα» το κριτήριο του Levene κατέληξε σε στατιστικώς σημαντικό αποτέλεσμα, οπότε περιοριστήκαμε στον μη παραμετρικό έλεγχο.

Πίνακας 26

Μέσοι όροι των τύπων δεσμού ως προς τη δομή οικογένειας

Δομή οικογένειας	ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ		
	Μ.Ο	Μ.Ο	Μ.Ο	Μ.Ο	<i>F</i>	<i>df</i>
Ασφαλής τύπος δεσμού	3,44	3,92	3,52	4,24	1,56	3, 203
Φοβικός τύπος δεσμού	2,72	3,11	3,33	3,31	0,65	3, 203
Εμμονικός τύπος δεσμού	3,48	3,50	3,27	3,81	0,50	3, 202
Αποφευκτικός τύπος δεσμού	2,80	3,26	2,91	3,38	0,82	3, 203

Σημείωση. Οι Μέσοι όροι δεν διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους σύμφωνα με το post hoc κριτήριο του Scheffé για $p < 0,05$. Η κλίμακα βαθμολόγησης κυμαίνεται από 1 = «δεν μου ταιριάζει» μέχρι 7 «μου ταιριάζει πολύ».

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Πίνακας 27

Μέσοι όροι συναισθηματικής εγγύτητας με μέλη της οικογένειας ως προς τη δομή οικογένειας

Δομή οικογένειας	ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ		
	Μ.Ο	Μ.Ο	Μ.Ο	Μ.Ο	<i>F</i>	<i>df</i>
Πατέρας	6,20	6,74	6,85	6,64	0,97	3, 203
Μητέρα	6,92	7,19	7,33	7,31	0,83	3, 203
Αδερφός	6,28	6,87	6,85	6,84	1,41	3, 201
Αδερφή	6,32	6,89	6,91	6,64	1,23	3, 201
Παππούς	4,76	5,52	5,81	5,95	2,69	3, 201
Γιαγιά	5,40	5,90	6,09	6,14	1,20	3, 203
Γονείς μαζί	6,56	6,96	7,09	6,98	1,12	3, 203
Παππούς- γιαγιά μαζί	5,08	5,71	5,97	6,07	2,29	3, 203
Πυρηνική οικογένεια	6,43	6,92	6,98	6,81	1,69	3, 203
Όλα τα μέλη συνολικά	5,98	6,51	6,64	6,55	2,18	3, 203

Σημείωση. Οι Μέσοι όροι δεν διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους σύμφωνα με το post hoc κριτήριο του Scheffé για $p < 0,05$. Η κλίμακα βαθμολόγησης κυμαίνεται από 1 = «πολύ μακριά» μέχρι 8 = «πολύ κοντά».

Πίνακας 28

Μέσοι όροι ελεύθερου χρόνου με γονείς ως προς τη δομή οικογένειας

Δομή οικογένειας	ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ		
	Μ.Ο	Μ.Ο	Μ.Ο	Μ.Ο	<i>F</i>	<i>df</i>
Μητέρα καθημερινές	3,68	3,42	3,42	3,26	0,44	3,203
Και οι δύο γονείς καθημ.	2,44	2,64	2,58	2,50	0,19	3,203
Πατέρας σαβ/κα	3,32	3,73	3,55	3,55	0,44	3,203
Μητέρα σαβ/κα	3,64	4,18	3,97	3,98	0,68	3,203
Και οι δύο γονείς σαβ/κα	3,24	3,53	3,52	3,62	0,20	3,203

Σημείωση. Οι Μέσοι όροι δεν διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους σύμφωνα με το post hoc κριτήριο του Scheffé για $p < 0,05$. Η κλίμακα βαθμολόγησης κυμαίνεται από 1 = «καθόλου» μέχρι 7 = «πάνω από 8 ώρες». ». Για τον «χρόνο με πατέρα καθημερινές» το κριτήριο του

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Levene κατέληξε σε στατιστικώς σημαντικό αποτέλεσμα, οπότε περιοριστήκαμε στον μη παραμετρικό έλεγχο.

Πίνακας 29

Μέσοι όροι των υποκλιμάκων του ΕΔΔ και της συνολικής κλίμακας του φύλου ως προς τη δομή οικογένειας

Δομή οικογένειας	ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ		
	Μ.Ο	Μ.Ο	Μ.Ο	Μ.Ο	<i>F</i>	<i>df</i>
Υπερκ/τα-διασπ.πρ.	1,61	1,69	1,72	1,66	0,49	3,199
Προβλ. με συνομηλίκους	1,29	1,35	1,33	1,31	0,74	3,199
Θετικά προσ.κοιν.συμπ.	2,63	2,60	2,58	2,67	0,30	3,199
Συνολική κλίμακα	1,50	1,51	1,50	1,53	1,55	3,199

Σημείωση. Για τις υποκλίμακες «προβλήματα διαγωγής» και «συναισθηματικά προβλήματα» το κριτήριο του Levene κατέληξε σε στατιστικώς σημαντικό αποτέλεσμα, οπότε δεν διασφαλίζεται η εγκυρότητα της ανάλυσης. Το ίδιο ισχύει και για την ερώτηση για δυσκολίες συνολικά.

Πίνακας 30

Μέσοι όροι των τύπων δεσμού του φύλου ως προς τη δομή οικογένειας

Δομή οικογένειας	ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ		
	Μ.Ο	Μ.Ο	Μ.Ο	Μ.Ο	<i>F</i>	<i>df</i>
Ασφαλής τύπος δεσμού	3,55	4,00	3,55	4,34	0,19	3,199
Φοβικός τύπος δεσμού	2,63	3,01	3,39	3,25	1,47	3,199
Εμμονικός τύπος δεσμού	3,45	3,40	3,37	3,73	2,45	3,198
Αποφευκτικός τύπος δεσμ.	2,78	3,21	2,94	3,40	0,46	3,199

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Πίνακας 31

Μέσοι όροι της συναισθηματικής εγγύτητας με μέλη της οικογένειας του φύλου ως προς τη δομή οικογένειας

Δομή οικογένειας	ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ		
	Μ.Ο	Μ.Ο	Μ.Ο	Μ.Ο	<i>F</i>	<i>df</i>
Πατέρας	6,17	6,75	6,88	6,75	0,93	3,199
Μητέρα	6,95	7,17	7,35	7,30	0,34	3,199
Αδερφός	6,22	6,86	6,85	6,59	0,48	3,197
Αδερφή	6,28	6,83	6,86	6,57	0,09	3,197
Γιαγιά	5,38	5,96	6,13	6,13	0,50	3,199
Γονείς μαζί	6,56	6,96	7,11	7,02	0,38	3,199
Παππούς-γιαγιά μαζί	5,11	5,79	6,00	6,09	0,15	3,199
Πυρηνική οικογένεια	6,40	6,90	6,98	6,80	0,07	3,199
Όλα τα μέλη μαζί	5,97	6,53	6,65	6,56	0,07	3,199

Σημείωση. Για τη μεταβλητή «συναισθηματική εγγύτητα με τον πατέρα» το κριτήριο του Levene κατέληξε σε στατιστικώς σημαντικό αποτέλεσμα, οπότε δεν διασφαλίζεται η εγκυρότητα της ανάλυσης.

Πίνακας 32

Μέσοι όροι του δημιουργικού χρόνου με γονείς του φύλου ως προς τη δομή οικογένειας

Δομή οικογένειας	ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ		
	Μ.Ο	Μ.Ο	Μ.Ο	Μ.Ο	<i>F</i>	<i>df</i>
Μητέρα καθημερινές	3,70	3,39	3,42	3,32	0,59	3,199
Γονείς μαζί καθημερινές	2,45	2,67	2,58	2,63	1,12	3,199
Πατέρας Σαβ/κα	3,35	3,73	3,56	3,65	0,57	3,199
Μητέρα Σαβ/κα	3,68	4,16	3,95	3,98	0,18	3,199
Γονείς μαζί Σαβ/κα	3,30	3,52	3,48	3,74	1,17	3,199

Σημείωση. Για τη μεταβλητή «χρόνος με πατέρα καθημερινές» το κριτήριο του Levene κατέληξε σε στατιστικώς σημαντικό αποτέλεσμα, οπότε δεν διασφαλίζεται η εγκυρότητα της ανάλυσης.

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Πίνακας 33

Μέσοι όροι των υποκλιμάκων του ΕΔΔ και της συνολικής κλίμακας της τάξης ως προς τη δομή οικογένειας

Δομή οικογένειας	ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ		
	Μ.Ο	Μ.Ο	Μ.Ο	Μ.Ο	<i>F</i>	<i>df</i>
Συναισθ. προβλήματα	1,62	1,54	1,63	1,72	0,12	3,199
Υπερκ/τα -διασπ.προσ.	1,61	1,68	1,73	1,67	0,50	3,199
Προβλ. με συν/κους	1,28	1,34	1,35	1,31	1,66	3,199
Θετικά προσ.κοιν.συμπ.	2,64	2,61	2,57	2,70	2,36	3,199
Συνολική κλίμακα	1,49	1,51	1,51	1,55	0,83	3,199

Σημείωση. Για την υποκλίμακα «προβλήματα διαγωγής» το κριτήριο του Levene κατέληξε σε στατιστικώς σημαντικό αποτέλεσμα, οπότε δεν διασφαλίζεται η εγκυρότητα της ανάλυσης.

Πίνακας 34

Μέσοι όροι των τύπων δεσμού της τάξης ως προς τη δομή οικογένειας

Δομή οικογένειας	ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ		
	Μ.Ο	Μ.Ο	Μ.Ο	Μ.Ο	<i>F</i>	<i>df</i>
Ασφαλής τύπος δεσμού	3,44	3,89	3,50	4,33	0,35	3,199
Φοβικός τύπος δεσμού	2,76	3,07	3,42	3,37	0,93	3,199
Εμμονικός τύπος δεσμού	3,50	3,45	3,34	3,88	0,16	3,198
Αποφε/κός τύπος δεσμού	2,80	3,25	2,92	3,28	0,63	3,199

Πίνακας 35

Μέσοι όροι της συναισθηματικής εγγύτητας με μέλη της οικογένειας της τάξης ως προς τη δομή οικογένειας

Δομή οικογένειας	ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ		
	Μ.Ο	Μ.Ο	Μ.Ο	Μ.Ο	<i>F</i>	<i>df</i>
Πατέρας	6,20	6,79	6,77	6,56	0,80	3,199
Μητέρα	6,91	7,19	7,32	7,28	0,13	3,199

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Αδερφός	6,28	6,87	6,81	6,62	0,31	3,197
Παππούς	4,75	5,55	5,72	5,92	0,88	3,197
Γιαγιά	5,38	5,92	6,02	6,13	0,39	3,199
Γονείς μαζί	6,56	6,99	7,05	6,92	0,23	3,199
Παππούς –γιαγιά μαζί	5,07	5,74	5,88	6,04	0,63	3,199
Πυρηνική οικογένεια	6,43	6,93	6,95	6,78	0,21	3,199
Συνολικά όλα τα μέλη	5,98	6,53	6,59	6,53	0,40	3,199

Σημείωση. Για τη μεταβλητή «συναισθηματική εγγύτητα με την αδερφή» το κριτήριο του Levene κατέληξε σε στατιστικώς σημαντικό αποτέλεσμα, οπότε δεν διασφαλίζεται η εγκυρότητα της ανάλυσης.

Πίνακας 36

Μέσοι όροι του ελεύθερου χρόνου με τους γονείς της τάξης ως προς τη δομή οικογένειας

Δομή οικογένειας	ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ		
	Μ.Ο	Μ.Ο	Μ.Ο	Μ.Ο	<i>F</i>	<i>df</i>
Μητέρα καθημερινές	3,67	3,44	3,37	3,19	0,19	3,199
Πατέρας Σαβ/κα	3,32	3,78	3,44	3,37	1,21	3,199
Μητέρα Σαβ/κα	3,64	4,21	3,93	3,80	0,84	3,199
Γονείς μαζί Σαβ/κα	3,24	3,58	3,47	3,53	0,24	3,199

Σημείωση. Για τις μεταβλητές «χρόνος με πατέρα καθημερινές» και «χρόνος με τους δύο γονείς καθημερινές» το κριτήριο του Levene κατέληξε σε στατιστικώς σημαντικό αποτέλεσμα, οπότε δεν διασφαλίζεται η εγκυρότητα της ανάλυσης.

Πίνακας 37

Μέσοι όροι των δυσκολιών συνολικά της τάξης ως προς τη δομή οικογένειας

Δομή οικογένειας	ΔΣ	ΔΕ	ΜΕ	ΣΕ		
	Μ.Ο	Μ.Ο	Μ.Ο	Μ.Ο	<i>F</i>	<i>df</i>
Δυσκολίες	1,84	1,89	1,95	2,00	0,07	3, 199

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Πίνακας 38

Αποτελέσματα μη παραμετρικού στατιστικού ελέγχου μεταβλητών σε σχέση με το φύλο στο σύνολο του δείγματος (N=207)

Μεταβλητή	U	Z	Διάμεσος	
			Αγόρια	Κορίτσια
Προβλήματα διαγωγής	4791,50	-0,65	1,40	1,40
Συναιθ. προβλήματα	3103,00	-4,71***	1,40	1,60
Υπερκ/τα-διάσπ. προσ.	4990,00	-0,16	1,60	1,60
Προβλ. με συν/λικούς	4755,50	-0,74	1,20	1,20
Θετικά προσ. κοιν. συμπ.	4224,50	-2,03*	2,60	2,80
Συνολική κλίμακα ΕΔΔ	4336,00	-1,72	1,45	1,50
Δυσκολίες	4884,00	-0,44	2,00	2,00
Ασφαλής τύπος δεσμού	4013,00	-2,52*	4,00	4,00
Φοβικός τύπος δεσμού	4413,50	-1,56	2,00	3,00
Εμμ/κός τύπος δεσμού	4454,50	-1,37	3,00	3,00
Αποφ/κός τύπος δεσμού	4856,50	-0,48	3,00	3,00
Συν. εγγύτ. με πατέρα	4799,50	-0,64	7,00	7,00
Συν. Εγγύτ. με μητέρα	5036,00	-0,05	8,00	8,00
Συν. εγγύτ. με αδερφό	4496,50	-1,15	7,00	7,00
Συν. εγγύτ. με αδερφή	3908,00	-2,66**	7,00	7,00
Συν. εγγύτ. με παππού	4077,00	-2,21*	6,00	5,00
Συν. εγγύτ. με γιαγιά	4712,00	-0,84	6,00	6,00
Συν. εγγύτ. με γονείς	4800,00	-0,63	7,00	7,00
Συν. εγγ. με παππού-γιαγιά	4384,50	-1,62	6,00	6,00
Συν. εγγ. στην πυρ. οικογ.	4751,50	-0,73	7,00	7,00
Συν. εγγ. με όλα τα μέλη	4878,50	-0,42	6,67	6,67
Χρόνος με πατέρα καθημ.	3817,00	-3,07**	3,00	2,00
Χρόνος με μητέρα καθημ.	4914,00	-0,35	4,00	3,00
Χρόνος 2 γονείς καθημ.	4212,50	-2,07	3,00	2,00
Χρόνος με πατέρα Σαβ/κα	4681,50	-0,91	4,00	3,00
Χρόνος με μητέρα Σαβ/κα	4986,00	-0,17	4,00	4,00

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Χρόνος 2 γονείς Σαβ/κα 4858,00 -0,48 3,00 3,00

Σημείωση: Mann-Whitney Z, U, Διάμεσος, * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

Πίνακας 39

Αποτελέσματα μη παραμετρικού στατιστικού ελέγχου μεταβλητών σε σχέση με την ηλικία στο σύνολο του δείγματος ($N=207$)

Μεταβλητή	U	Z	Διάμεσος	
			Γυμνάσιο	Λύκειο
Προβλήματα διαγωγής	4766,50	-1,39	1,40	1,40
Συναισθ. προβλήματα	4424,00	-2,18*	1,40	1,60
Υπερκ/τα-διάσπ. προσ.	5169,00	-0,43	1,60	1,60
Προβλ. με συν/κους	4365,50	-2,36*	1,20	1,40
Θετικά προσ. κοιν. συμπ.	4925,00	-1,02	2,80	2,80
Συνολική κλίμακα ΕΔΔ	4711,50	-1,49	1,45	1,55
Δυσκολίες	5108,50	-0,61	2,00	2,00
Ασφαλής τύπος δεσμού	4827,50	-1,23	4,00	4,00
Φοβικός τύπος δεσμού	4057,00	-3,06***	2,00	3,00
Εμμονικός τύπος δεσμού	4035,00	-2,99**	3,00	4,00
Αποφ/κός τύπος δεσμού	5241,50	-0,26	3,00	3,00
Συν. εγγύτ. με πατέρα	3764,50	-3,85***	7,50	7,00
Συν. εγγύτ. με μητέρα	4646,50	-1,80	8,00	7,00
Συν. εγγύτ. με αδερφό	4720,50	-1,30	7,00	7,00
Συν. εγγύτ. με αδερφή	5118,00	-0,33	7,00	7,00
Συν. εγγύτ. με παππού	4286,50	-2,31*	6,00	5,00
Συν. εγγύτ. με γιαγιά	4285,00	-2,53*	7,00	6,00
Συν. εγγύτ. με γονείς	3926,50	-3,40**	7,50	7,00
Παππούς-γιαγιά	4270,00	- 2,53*	6,00	5,50
Συν. εγγύτ. στην πυρ. οικογ.	4527,50	-1,93	7,25	7,00
Συν. εγγύτ. συνολικά	4333,50	-2,37*	6,83	6,50
Χρόνος με πατέρα καθημ.	3881,50	-3,54***	3,00	2,00

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Χρόνος με μητέρα καθημ.	4383,00	-2,31*	4,00	3,00
Χρόνος 2 γονείς καθημ.	4684,50	-1,60	2,00	2,00
Χρόνος με πατέρα Σαβ/κα	3696,50	-3,92***	4,00	3,00
Χρόνος με μητέρα Σαβ/κα	4430,50	-2,18*	4,00	4,00
Χρόνος 2 γονείς Σαβ/κα	4489,50	-2,03*	4,00	3,00

Σημείωση: Mann-Whitney Z, U, Διάμεσος, * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ

Αγαπητή μαθήτριά, αγαπητέ μαθητή,

στο Τμήμα Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών διεξάγεται έρευνα η οποία απευθύνεται σε εφήβους μαθητές Α' Γυμνασίου και Α' Λυκείου. Σκοπός είναι η διερεύνηση των αντιλήψεων, στάσεων και συνηθειών των εφήβων, ώστε να γίνουν κατανοητές σε βάθος οι αλληλεπιδράσεις και οι σχέσεις τους στη σύγχρονη οικογένεια. Σε παρακαλούμε να συμπληρώσεις **όλες** τις ερωτήσεις που ακολουθούν **με ειλικρίνεια**. Η συμμετοχή σου στη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου είναι πολύτιμη για την έρευνα. **Το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο**, για αυτό μη συμπληρώσεις πουθενά το όνομά σου. **Μην παραλείψεις κάποια απάντηση**, γιατί μόνο με αυτόν τον τρόπο θα εξασφαλιστούν έγκυρα αποτελέσματα.

ΜΕΡΟΣ Α.

Σε κάθε πρόταση σημείωσε με ένα \surd αν «Δεν Ισχύει», «Ισχύει Κάπως» ή «Ισχύει Σίγουρα» για σένα.

Παρακαλούμε να απαντήσεις βασιζόμενος/η στο **πώς ήταν τα πράγματα για σένα κατά τους τελευταίους έξι μήνες**.

	Δεν ισχύει	<i>Ισχύει κάπως</i>	<i>Ισχύει Σίγουρα</i>
1. Προσπαθώ να είμαι αρεστός/ή στους άλλους. Νοιάζομαι για τα αισθήματα τους.			
2. Είμαι ανήσυχος/η. Δεν μπορώ να καθίσω ήσυχα για πολλή ώρα .			
3. Έχω συχνά πονοκεφάλους, πόνο στο στομάχι ή αδιαθεσία.			
4. Συνήθως μοιράζομαι με τους άλλους (φαγητό, παιχνίδια, στυλό κλπ).			
5. Ημώνω πολύ και συχνά χάνω την ψυχραιμία μου.			
6. Συνήθως είμαι μόνος/η. Γενικά παίζω μόνος/η ή μένω με τον εαυτό μου.			
7. Συνήθως κάνω αυτό που μου ζητάνε.			
8. Ανησυχώ πολύ.			
9. Βοηθώ κάποιον που είναι πληγωμένος/η, αναστατωμένος/η ή αισθάνεται άρρωστος/η.			
10. Συνεχώς στριφογυρίζω και κουνιέμαι.			
11. Έχω ένα/μια ή περισσότερους/ες καλούς/ές φίλους/ές.			

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

	<i>Δεν Ισχύει</i>	<i>Ισχύει Κάπως</i>	<i>Ισχύει Σίγουρα</i>
12. Μαλώνω πολύ. Μπορώ να αναγκάζω τους άλλους να κάνουν το δικό μου.			
13. Αισθάνομαι συχνά δυστυχισμένος/η, αποκαρδιωμένος/η ή κλαίω.			
14. Τα άτομα της ηλικίας μου γενικά με συμπαθούν.			
15. Είμαι συχνά αφηρημένος/η, δυσκολεύομαι να συγκεντρωθώ.			
16. Είμαι νευρικός/ή σε νέες καταστάσεις. Χάνω εύκολα την αυτοπεποίθησή μου.			
17. Είμαι καλός/ή με τα μικρότερα παιδιά.			
18. Συχνά με κατηγορούν ότι λέω ψέματα ή εξαπατώ.			
19. Τα άλλα παιδιά ή οι νέοι/ες με κοροϊδεύουν ή με αγριεύουν.			
20. Συχνά προσφέρομαι να βοηθήσω τους άλλους (Γονείς, καθηγητές, παιδιά).			
21. Σκέφτομαι πριν κάνω κάτι.			
22. Παίρνω πράγματα που δεν μου ανήκουν από το σπίτι, το σχολείο ή αλλού.			
23. Τα πηγαίνω καλύτερα με τους ενήλικες παρά με άτομα της ηλικίας μου.			
24. Έχω πολλούς φόβους, τρομάζω εύκολα.			
25. Τελειώνω τη δουλειά που κάνω. Η προσοχή μου είναι καλή.			

Συνολικά, νομίζεις ότι έχεις δυσκολίες σε μία ή περισσότερες από τις παρακάτω περιοχές: συναισθήματα, συγκέντρωση, συμπεριφορά ή δυνατότητα να τα πηγαίνεις καλά με τους άλλους ανθρώπους;

Όχι Λίγες δυσκολίες Ναι- μερικές δυσκολίες Ναι- σοβαρές δυσκολίες

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Εάν έχεις απαντήσει «Ναι-αρκετές δυσκολίες ή σοβαρές δυσκολίες».

παρακαλούμε να απαντήσεις στις ακόλουθες ερωτήσεις σχετικά με αυτές τις δυσκολίες:

Από πότε υπάρχουν αυτές οι δυσκολίες;

Λιγότερο από ένα μήνα 1-5 μήνες 6-12 μήνες Περισσότερο από χρόνο

Αυτές οι δυσκολίες σε ανησυχούν ή σε αναστατώνουν;

Καθόλου

Μόνο λίγο

Αρκετά

Πάρα πολύ

Μ Ε Ρ Ο Σ Β .

Για κάθε μία από τις τέσσερις παραγράφους βάλε σε ένα κύκλο τον αριθμό που εκφράζει καλύτερα πώς αισθάνεσαι για τον κάθε τύπο σχέσεων.

Δεν μου Ταιριάζει			Μου ταιριάζει αρκετά			Μου ταιριάζει πολύ
1	2	3	4	5	6	7

A. Είναι εύκολο για μένα να εμπλέκομαι συναισθηματικά με άλλους ανθρώπους. Νοιώθω άνετα να εξαρτώμαι από αυτούς και εκείνοι να εξαρτώνται από μένα. Δεν ανησυχώ μήπως μείνω μόνος/η ή μήπως δεν με αποδεχτούν οι άλλοι.

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

B. Νοιώθω άβολα να πλησιάζω τους άλλους. Θέλω συναισθηματικά στενές σχέσεις, αλλά μου είναι δύσκολο να εμπιστευτώ εντελώς τους άλλους ή να εξαρτηθώ από αυτούς. Ανησυχώ μήπως πληγωθώ εάν αφήσω τον εαυτό μου να συνδεθεί πολύ στενά με τους άλλους.

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Γ. Συναισθηματικά, θέλω να συνδέομαι ολοκληρωτικά με τους άλλους αλλά συχνά διαπιστώνω πως οι άλλοι διστάζουν να με πλησιάσουν όσο θα ήθελα. Δεν νοιώθω άνετα χωρίς κοντινές σχέσεις αλλά μερικές φορές ανησυχώ μήπως οι άλλοι δεν εκτιμούν την αξία μου όσο εκτιμώ εγώ την δική τους.

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

Δ. Νοιώθω άνετα χωρίς στενές συναισθηματικές σχέσεις. Είναι πολύ σημαντικό για μένα να νοιώθω ανεξάρτητος/η και προτιμώ να μην εξαρτώμαι από τους άλλους ή οι άλλοι να εξαρτώνται από μένα.

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

ΜΕΡΟΣ Γ.

Στο ερωτηματολόγιο αυτό μας ενδιαφέρει να απαντήσεις « τι σημαίνει για σένα οικογένεια». Ποια πρόσωπα από τον κατάλογο που ακολουθεί, θεωρείς οικογένειά σου, θεωρείς ότι έχουν σημασία για τη ζωή σου και σχετίζεσαι στενά μαζί τους.

Σημείωσε τις απαντήσεις σου για **όλα** τα πρόσωπα του καταλόγου που ακολουθεί στην επόμενη σελίδα, ακόμα κι αν δεν έχεις π.χ. αδελφό, αδελφή, παππού κ.α. Στην περίπτωση αυτή, φαντάσου ποια συναισθηματική σχέση θα είχες. **Σου θυμίζουμε να μη συμπληρώσεις πουθενά το όνομά σου.**

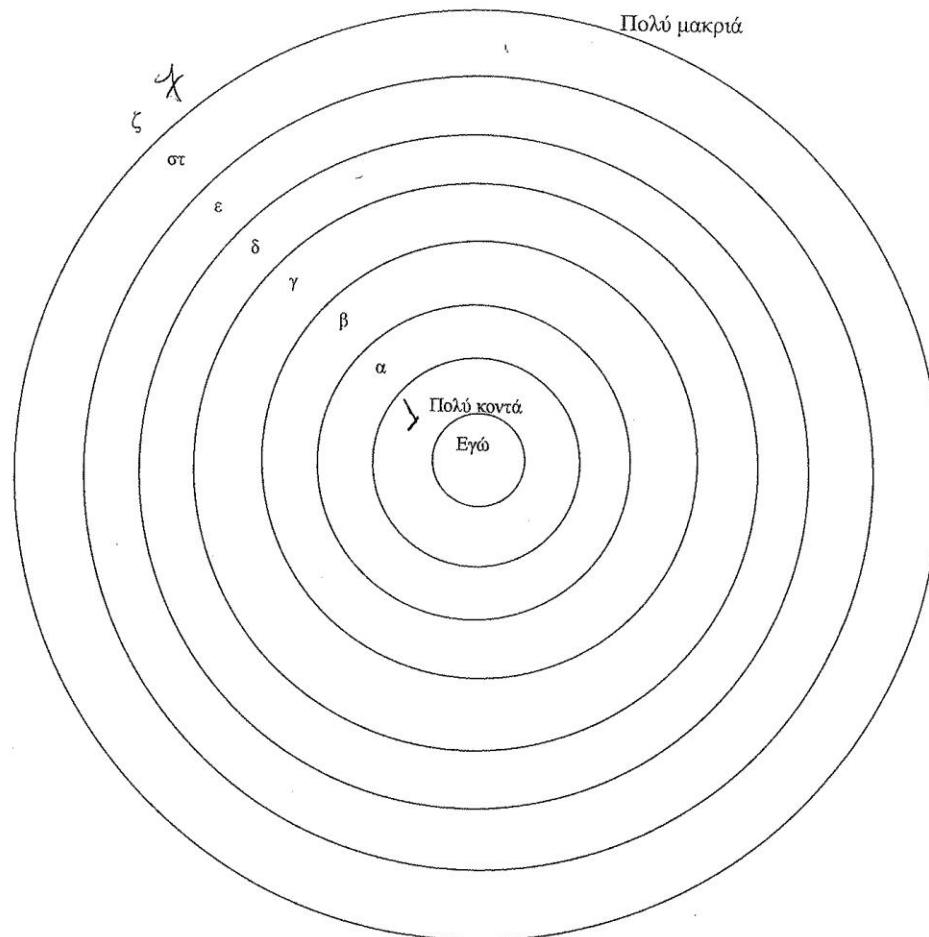
Στη επόμενη σελίδα θα βρεις μια σειρά από ομόκεντρους κύκλους. Οι ομόκεντροι αυτοί κύκλοι αντιπροσωπεύουν τη συναισθηματική σχέση που έχεις με τα συγγενικά σου πρόσωπα . Φαντάσου τον εαυτό σου στο κέντρο του κύκλου και τα πρόσωπα του καταλόγου που βρίσκεται κάτω από τους ομόκεντρους κύκλους, τοποθέτησέ τα σε διαφορετικές αποστάσεις από το κέντρο. Όσο πιο κοντά στο κέντρο (δηλαδή όσο πιο κοντά σε σένα τοποθετείς ένα συγγενικό σου πρόσωπο, τόσο πιο στενή σχέση έχεις μαζί του, και το αντίστροφο).

Δεν είναι απαραίτητο να συμπληρώσεις όλους τους ομόκεντρους κύκλους.

Μπορείς να γράφεις ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ ΑΠΟ ΕΝΑ ΠΡΟΣΩΠΑ σε κάθε ομόκεντρο κύκλο.

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ
ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

2

Πρόσωπα: Πατέρας Θείοι Παππούς
 Μητέρα Θείες Γιαγιά
 Αδελφός Ξαδέλφια
 Αδελφή

ΜΕΡΟΣ Δ.

Παρακαλούμε να συμπληρώσεις τα παρακάτω στοιχεία ή να σημειώσεις με √ όπου χρειάζεται

- Τάξη _____ Σχολείο _____ Φύλο: Αγόρι Κορίτσι
- Χώρα γέννησης _____ Πόλη _____
- Ποια χρονιά εγκαταστάθηκες στην Ελλάδα (αν δεν γεννήθηκες στην Ελλάδα) _____

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

- **Πόσα αδέρφια έχεις;** Κανένα: , 1: , 2: , 3: περισσότερα αδέρφια:

Πόσα από τ' αδέρφια σου είναι ετεροθαλή; Κανένα: , 1: , 2: , 3:

Περισσότερα αδέρφια :

Ποιος ήταν ο τελικός σου βαθμός την περασμένη σχολική χρονιά _____

Οικογενειακή κατάσταση: του πατέρα σου

- Έγγαμος σε 1^ο γάμο
 Έγγαμος σε 2^ο ή άλλο γάμο
 Διαζευγμένος
 Σε διάσταση
 Ελεύθερη συμβίωση
 Χήρος
 Ανύπαντρος πατέρας

Κάτι άλλο: _____

Οικογενειακή κατάσταση: της μητέρας σου

- Έγγαμη σε 1^ο γάμο
 Έγγαμη σε 2^ο ή άλλο γάμο
 Διαζευγμένη
 Σε διάσταση
 Ελεύθερη συμβίωση
 Χήρα
 Ανύπαντρη μητέρα

Κάτι άλλο: _____

Ποιο είναι το επάγγελμά του πατέρα σου; (ανάφερε όσο πιο αναλυτικά μπορείς, π.χ. ανώτερος υπάλληλος της Δ.Ε.Η. ή καθηγητής φυσικής στο λύκειο):

Ποιο είναι το επάγγελμα της μητέρας σου; (ανάφερε αναλυτικά όπως παραπάνω):

Ο πατέρας σου έχει τελειώσει:

Δημοτικό Γυμνάσιο Λύκειο ΑΕΙ/ΤΕΙ

Master's Διδακτορικό

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Η μητέρα σου έχει τελειώσει:

Δημοτικό Γυμνάσιο Λύκειο ΑΕΙ/ΤΕΙ

Master's Διδακτορικό

Πόσο ευχαριστημένος νομίζεις ότι είναι ο πατέρας σου από τη δουλειά του;

π ά ρ α π ο λ ύ π ο λ ύ μ έ τ ρ ι α λ ί γ ο κ α θ ό λ ο υ

Πόσο ευχαριστημένη νομίζεις ότι είναι η μητέρα σου από τη δουλειά της;

π ά ρ α π ο λ ύ π ο λ ύ μ έ τ ρ ι α λ ί γ ο κ α θ ό λ ο υ

Κάνει επαγγελματικά ταξίδια ο πατέρας σου; Ναι Όχι

Αν ναι, πόσο συχνά και για πόσο διάστημα;

Κάνει επαγγελματικά ταξίδια η μητέρα σου; Ναι Όχι

Αν ναι, πόσο συχνά και για πόσο διάστημα;

Διατηρεί ο πατέρας σου κατοικία σε άλλη πόλη ή χώρα χάριν των επαγγελματικών του υποχρεώσεων;

Σε άλλη πόλη Ναι Όχι Σε ποια; _____

Σε άλλη χώρα Ναι Όχι Σε ποια; _____

Αν απάντησες ναι στην προηγούμενη ερώτηση, πόσο συχνά ο πατέρας σου βρίσκεται στην κατοικία όπου στεγάζεται η οικογένειά σας; (ανάφερε αναλυτικά π.χ. κάθε Σαββατοκύριακο, μία φορά το δεκαπενθήμερο κ.λ.π.)

Διατηρεί η μητέρα σου κατοικία σε άλλη πόλη ή χώρα χάριν των επαγγελματικών της υποχρεώσεων;

Σε άλλη πόλη Ναι Όχι Σε ποια; _____

Σε άλλη χώρα Ναι Όχι Σε ποια; _____

Αν απάντησες ναι στην προηγούμενη ερώτηση, πόσο συχνά η μητέρα σου

ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΕΦΗΒΩΝ ΑΠΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΔΙΠΛΗΣ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

βρίσκεται στην κατοικία όπου στεγάζεται η οικογένειά σας; (ανάφερε αναλυτικά π.χ. κάθε Σαββατοκύριακο, μία φορά το δεκαπενθήμερο κ.λ.π.)

Πόσες ώρες απασχολείται καθημερινά με την εργασία του ο πατέρας σου; (Να συμπεριλάβεις το χρόνο μετακινήσεων, το χρόνο απασχόλησης στο σπίτι για μελέτη, προετοιμασία, επιπλέον επαγγελματικές υποχρεώσεις, εκτός του ωραρίου που βρίσκεται στο χώρο δουλειάς).

- Λιγότερες από 5 ώρες
- 5- 8 ώρες
- 8-10 ώρες
- 10-12 ώρες
- Πάνω από 12 ώρες

Άλλο: _____

Πόσες ώρες απασχολείται καθημερινά με την εργασία της η μητέρα σου; (Να συμπεριλάβεις το χρόνο μετακινήσεων, το χρόνο απασχόλησης στο σπίτι για μελέτη, προετοιμασία, επιπλέον επαγγελματικές υποχρεώσεις, εκτός του ωραρίου που βρίσκεται στο χώρο δουλειάς).

- Λιγότερες από 5 ώρες
- 5- 8 ώρες
- 8-10 ώρες
- 10-12 ώρες
- Πάνω από 12 ώρες

Άλλο: _____

Πόσο χρόνο περνάς κατά μέσο όρο ημερησίως τις καθημερινές (από Δευτέρα – Παρασκευή) κάνοντας πράγματα μαζί (π.χ. παίζοντας επιτραπέζιο παιχνίδι ή συζητώντας ή βλέποντας μια ταινία):

Με τον πατέρα σου

Με τη μητέρα σου

Και με τους δύο μαζί

Πόσο χρόνο περνάς κατά μέσο όρο ημερησίως τα Σαββατοκύριακα κάνοντας πράγματα μαζί (π.χ. παίζοντας επιτραπέζιο παιχνίδι ή συζητώντας ή βλέποντας μια ταινία):

Με τον πατέρα σου

Με τη μητέρα σου

Και με τους δύο μαζί

Σ' ευχαριστούμε πολύ για τη συνεργασία σου!